

URZĄD STATYSTYCZNY W BYDGOSZCZY

WARUNKI ŻYCIA LUDNOŚCI

W WOJEWÓDZTWIE
KUJAWSKO-POMORSKIM
W 2009 R.

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

PRZEWODNICZĄCY

Piotr Stolarczyk

REDAKTOR GŁÓWNY

Wioletta Zwara

OPRACOWANIE MERYTORYCZNE

**CZĘŚĆ I – Analiza syntetycznych mierników poziomu życia
w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw w 2009 r.**
– *dr Wiesława Gierańczyk* – Kierownik Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Badań Regionalnych

**CZĘŚĆ II – Charakterystyka społeczno-gospodarcza
województwa kujawsko-pomorskiego w 2009 r.**
– zespół pracowników Urzędu Statystycznego w Bydgoszczy w składzie:

Irena Rybaniec – Wydział Rejestrów

Ewa Panic-Kentzer, Anna Wilska – Wydział Badań Ankietowych

Bożena Białasik, Dorota Malicka – Ośrodek Badań i Analiz Rynku Pracy

*Dariusz Klamecki, Agnieszka Krautförst-Kłoszewska, Ewa Liminowicz,
Bożena Malecka, Magdalena Miśko, Anna Nakielska* – Wydział Opracowań Statystycznych

REDAKCJA TECHNICZNA, KOREKTA, SKŁAD I GRAFIKA KOMPUTEROWA, CD-ROM

Rafał Lis, Jacek Pruski – Wydział Opracowań Statystycznych

pod kierunkiem *Małgorzaty Rybak*
– Wydział Opracowań Statystycznych

AUTORZY ZDJĘĆ

Paulina Olbryś, Wioletta Zwara

PRZY PUBLIKOWANIU DANYCH US PROSIMY O PODANIE ŹRÓDŁA

ISSN 1896-804X

Publikacja dostępna w Internecie
<http://www.stat.gov.pl/bydgosz>

Urząd Statystyczny w Bydgoszczy
ul. Konarskiego 1-3, 85-066 Bydgoszcz, tel. 52 3669-390, fax 52 3669-35

Druk: Urząd Statystyczny w Olsztynie – Wydział Poligraficzny; ul. Kościuszki 78/82, 10-950 Olsztyn
Zam. 97/WP/2010, nakład 150 egz.

PRZEDMOWA

Urząd Statystyczny w Bydgoszczy przekazuje do rąk Państwa drugą edycję publikacji z serii analizy statystyczne pt. „*Warunki życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.*”, która dostępna jest również w wersji elektronicznej.

Niniejsze opracowanie poświęcone zostało zagadnieniom dotyczącym warunków życia, sytuacji bytowej i materialnej mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego w 2009 r. W porównaniu z poprzednią edycją zmieniono układ publikacji – czynniki wpływające na poziom życia mieszkańców Regionu zostały pogrupowane w cztery rozdziały tj.: poziom rozwoju ekonomicznego, infrastruktura społeczna, infrastruktura techniczna i środowisko naturalne. Każdy z nich rozpoczyna się częścią analityczno-opisową wzbogaconą o tablice i wykresy. Jako dodatkową informację, stanowiącą punkt wyjścia do oceny warunków życia, zamieszczono charakterystykę sytuacji demograficznej w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Przekazując Państwu publikację „*Warunki życia...*” wyrażam nadzieję, iż będzie to interesująca lektura, która okaże się pomocną przy podejmowaniu kluczowych i trafnych decyzji dotyczących kierunku rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego. Jednocześnie dziękuję za przekazane informacje, które przyczyniły się do wzbogacenia jej treści.

Dyrektor
Urzędu Statystycznego

Piotr Stolarczyk

Bydgoszcz, grudzień 2010 r.

PREFACE

*The Statistical Office in Bydgoszcz presents the 2nd edition of the Statistical Analyses series publication “**Living conditions of the population in Kujawsko-Pomorskie Voivodship in 2009**” available also in an electronic version.*

This publication contains issues concern living conditions, living and financial situation of kujawsko-pomorskie voivodship inhabitants in 2009. In comparison with the previous edition is changed arrangement of the publication – factors influenced on standard of living of inhabitants of Region were grouping on four chapters, i.e.: level of economic development, social infrastructure, technical infrastructure and natural environment. Each of chapter consist of analytical description part enriched by tables and charts. Additional information – the point of departure for estimation of living conditions is description of demographical situation in kujawsko-pomorskie voivodship in 2009.

Presenting publication “Living conditions...” I hope will be interesting reading matter helpful in making an crucial and accurate decision related to direction of the development of kujawsko-pomorskie voivodship. Simultaneously, I would like to express my gratitude for provided information, which contributed to enrich its contents.

Director
of the Statistical Office

Piotr Stolarczyk

SPIS TREŚCI

CONTENTS

		Str. <u>Page</u>
Przedmowa	Preface	3–4
Uwagi metodologiczne	Methodological notes	9
Pojęcia i definicje	<i>Terms and definitions</i>	9
Metody badania	<i>Methods of survey</i>	19
CZĘŚĆ I – Analiza syntetycznych mierników poziomu życia w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw w 2009 r.	<i>PART I – Analysis of the synthetic measures of level of living of population in kujawsko-pomorskie on the background of other voivodship in 2009</i>	
Wprowadzenie	<i>Introduction</i>	24
Poziom rozwoju ekonomicznego	<i>Level of economic development</i>	40
Infrastruktura społeczna	<i>Social infrastructure</i>	57
Infrastruktura techniczna	<i>Technical infrastructure</i>	72
Uwarunkowania środowiska naturalnego	<i>Conditions of natural environment</i>	80
CZĘŚĆ II – Charakterystyka społeczno-gospodarcza województwa kujawsko-pomorskiego w 2009 r.	<i>PART II – Characteristic of living conditions in kujawsko-pomorskie voivodship in 2009</i>	
Potencjał demograficzny	<i>Demographic potential</i>	35
Poziom rozwoju ekonomicznego	<i>Level of economic development</i>	41
Infrastruktura społeczna	<i>Social infrastructure</i>	58
Infrastruktura techniczna	<i>Technical infrastructure</i>	73
Środowisko naturalne	<i>Natural environment</i>	81

SPIS TABLIC

LIST OF TABLES

		Tabl. <u>Tables</u>	Str. <u>Page</u>
Mierniki syntetyczne poziomu życia ludności według grup potrzeb i województw w 2009 r.	<i>Synthetic measures of level of living of population by need groups and voivodships in 2009</i>	1	24
Wybrane dane o województwie kujawsko-pomorskim na tle kraju w 2009 r.	<i>Selected data on kujawsko-pomorskie voivodship on the background of the country in 2009</i>	2	27
Ważniejsze dane o województwach w 2009 r.	<i>Major data by voivodship in 2009</i>	3	32
Przeciętne dalsze trwanie życia w 2009 r.	<i>Live expectancy</i>	1(4)	35
Ludność, ruch naturalny i migracje	<i>Population, vital statistics and migration</i>	2(5)	38

		Tabl. Tables	Str. Page
Aktywność ekonomiczna ludności w województwie kujawsko-pomorskim na tle kraju w 2009 r.	<i>Economic activity of the population in kujawsko-pomorskie voivodship on the background of the country in 2009</i>	1(6)	41
Bezrobotni zarejestrowani będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy w 2009 r.	<i>Registered unemployed persons with the a specific situation on the labour mar- ket in 2009</i>	2(7)	43
Dynamika przeciętnych wynagrodzeń, eme- rytur i rent, dochodów i wydatków w gospodarstwach domowych oraz cen towarów i usług konsumpcyjnych w województwie kujawsko-pomorskim na tle kraju	<i>Dynamics of average wages and sala- ries, retirement pay and pensions, in- comes and expenditures of households and prices of consumer goods and ser- vices in kujawsko-pomorskie voivod- ship on the background of the country</i>	3(8)	45
Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON	<i>Entities of the national economy registered in the REGON register</i>	4(9)	49
Dynamika rachunków regionalnych	<i>Dynamics of regional accounts</i>	5(10)	50
Rynek pracy	<i>Labour market</i>	6(11)	50
Dochody ludności	<i>Income of population</i>	7(12)	52
Gospodarstwa domowe	<i>Households</i>	8(13)	53
Ceny	<i>Prices</i>	9(14)	54
Finanse publiczne	<i>Public finance</i>	10(15)	56
Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON	<i>Entities of the national economy registered in the REGON register</i>	11(16)	56
Rachunki regionalne	<i>Regional accounts</i>	12(17)	56
Wychowanie przedszkolne w roku szkolnym 2009/10	<i>Pre-primary education in the 2009/10 school year</i>	1(18)	58
Domy i ośrodki kultury, kluby, świetlice	<i>Cultural centres and establishments, clubs and community centres</i>	2(19)	64
Kluby sportowe	<i>Sports clubs</i>	3(20)	66
Edukacja i wychowanie	<i>Education</i>	4(21)	67
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	<i>Health care and social welfare</i>	5(22)	69
Kultura. Abonenci radiowi i telewizyjni. Baza noclegowa	<i>Culture. Radio and television subscrib- ers. Accommodation facilities</i>	6(23)	70
Mieszkania wyposażone w instalacje	<i>Dwellings fitted with installations</i>	1(24)	74
Dodatki mieszkaniowe	<i>Housing allowances</i>	2(25)	75
Zaległości w opłatach za mieszkanie	<i>Overdue rent payments</i>	3(26)	75
Infrastruktura komunalna i mieszkania	<i>Municipal infrastructure and dwellings</i>	4(27)	78
Transport, komunikacja miejska i łączność ..	<i>Transport, urban transport and communications</i>	5(28)	79
Środowisko naturalne	<i>Natural environment</i>	1(29)	85

SPIS MAP I WYKRESÓW	LIST OF MAPS AND GRAPHS	Nr No	Str. Page
Rozkład mierników syntetycznych według grup potrzeb i województw w 2009 r.	<i>Schedule of synthetic measures by need groups in voivodships in 2009</i>	1	25
Mierniki syntetyczne poziomu życia ludności według grup potrzeb i województw w 2009 r.	<i>Synthetic measures of level of living of population by need groups and voivodships in 2009</i>	2	26
Ludność w 2009 r. oraz prognoza ludności na lata 2010–2035	<i>Population in 2009 as well as projection of population in 2010–2035</i>	3	87
Dynamika liczby ludności miast i wsi	<i>Dynamics of number of urban and rural population</i>	4	87
Przeciętne trwanie życia	<i>Live expectancy</i>	5	87
Ludność według płci i grup wieku	<i>Population by sex, and age groups</i>	6	88
Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku	<i>Structure of population by economical age groups</i>	7	88
Struktura zgonów według przyczyn w 2008 r.	<i>Structure of deaths by causes in 2008</i>	8	89
Ruch naturalny ludności	<i>Vital statistics of population</i>	9	89
Migracje ludności w 2009 r.	<i>Migration of population in 2009</i>	10	89
Rozwój ekonomiczny (M_{re}) według województw w 2009 r.	<i>Economic development (M_{re}) by voivodships in 2009</i>	11	90
Struktura ludności w wieku 15 lat i więcej według aktywności ekonomicznej w 2009 r.	<i>Structure of population aged 15 and more by economic activity in 2009</i>	12	90
Przeciętne wynagrodzenia brutto pracowników zatrudnionych według wielkich grup zawodów w październiku 2008 r.	<i>Average gross wages and salaries of employed persons by large occupational group in October 2008</i>	13	90
Przeciętne miesięczne świadczenia emerytalno-rentowe brutto	<i>Average monthly gross retirement pay and pension benefits</i>	14	91
Budżety gospodarstw domowych w 2009 r.	<i>Household budgets in 2009</i>	15	91
Przeciętne miesięczne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych	<i>Average monthly expenditures per capita in households</i>	16	91
Wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych	<i>Price indices of consumer goods and services</i>	17	92
Dochody i wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego na 1 mieszkańca w 2009 r.	<i>Revenue and expenditure of local self-government budgets per capita in 2009</i>	18	92
Dochody i wydatki budżetu województwa według rodzajów w 2009 r.	<i>Revenue and expenditure of voivodship budgets by type in 2009</i>	19	92
Infrastruktura społeczna (M_{re}) według województw w 2009 r.	<i>Social infrastructure (M_{re}) by voivodships in 2009</i>	20	93
Współczynnik skolaryzacji netto w roku szkolnym 2009/10	<i>Net education ratio in the 2009/10 school year</i>	21	93
Uczący się języków obcych jako przedmiotu obowiązkowego w szkołach dla dzieci i młodzieży w roku szkolnym 2009/10	<i>Pupils and students studying foreign languages as obligatory subject in schools for children and youth in the 2009/10 school year</i>	22	93

		Nr No	Str. Page
Pracownicy medyczni w przeliczeniu na 1000 ludności w 2009 r.	<i>Medical personnel per 1000 population in 2009</i>	23	94
Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności	<i>Beneficiaries from social assistance benefits per 10 thous. population</i>	24	94
Stacjonarna pomoc społeczna w 2009 r.	<i>Stationary social welfare in 2009</i>	25	94
Struktura korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w 2009 r.	<i>Structure of beneficiaries from social assistance benefits in 2009</i>	26	95
Instytucje kultury w 2009 r.	<i>Culture institutions in 2009</i>	27	95
Wybrane wskaźniki dotyczące kultury na 1000 ludności	<i>Selected indicators concern culture per 1000 population</i>	28	95
Udogodnienia dla osób niepełnosprawnych w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania w 2009 r.	<i>Facilities for the handicapped in collective tourist accommodation establishments in 2009</i>	29	96
Wybrane dyscypliny sportowe w 2008 r.	<i>Selected sports disciplines in 2008</i>	30	96
Infrastruktura techniczna (M_{it}) według województw w 2009 r.	<i>Technical infrastructure (M_{it}) by voivodships in 2009</i>	31	97
Ludność korzystająca z sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej w 2009 r. w % ogółu ludności	<i>Population using water-line, sewerage and gasline system in 2009 in % of total population</i>	32	97
Mieszkania wyposażone w instalacje w 2009 r.	<i>Dwellings fitted with installations in 2009</i>	33	97
Mieszkania oddane do użytkowania w przeliczeniu na 1000 małżeństw	<i>Dwellings completed per 1000 marriages</i>	34	98
Struktura mieszkań oddanych do użytkowania według inwestorów	<i>Structure of dwellings completed by investors</i>	35	98
Struktura samochodów osobowych zarejestrowanych według grup wieku w 2009 r.	<i>Structure of registered passenger cars by age groups in 2009</i>	36	98
Drogi publiczne o nawierzchni twardej w 2009 r.	<i>Hard surface public roads in 2009</i>	37	98
Uwarunkowania środowiska naturalnego (M_{sr}) według województw w 2009 r.	<i>Conditions of environment (M_{sr}) by voivodships in 2009</i>	38	99
Struktura powierzchni geodezyjnej według kierunków wykorzystania w 2010 r.	<i>Structure of geodesic area by directions of land use in 2010</i>	39	99
Struktura zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych w 2009 r.	<i>Structure of air pollutants from plants especially noxious in 2009</i>	40	99
Struktura powierzchni o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionej w 2009 r.	<i>Structure of legally protected areas possessing unique environmental value in 2009</i>	41	100

Uwagi metodyczne

Pojęcia i definicje

1. Dane dotyczące ludności opracowano na podstawie:
 - 1) bilansów stanu i struktury ludności **faktycznie zamieszkałej** na terenie gminy. Bilanse ludności sporządzane są dla okresów międzyspisowych w oparciu o wyniki ostatniego spisu powszechnego, przy uwzględnieniu:
 - a) zmian w danym okresie spowodowanych ruchem naturalnym (urodzenia, zgony) i migracjami ludności (zameldowania i wymeldowania na pobyt stały z innych gmin i z zagranicy), a także przesunięciami adresowymi ludności z tytułu zmian administracyjnych,
 - b) różnicy między liczbą osób zameldowanych na pobyt czasowy ponad 3 miesiące (do 2005 r. – ponad 2 miesiące) na terenie gminy a liczbą osób czasowo nieobecnych, uzyskiwanej z cyklicznie przeprowadzanych badań, która stanowi jednocześnie różnicę między liczbą osób zameldowanych na pobyt stały w gminie a liczbą osób faktycznie mieszkających na terenie gminy;
 - 2) rejestrów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji – o migracjach wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały (od 2006 r. źródłem tych danych jest rejestr PESEL – Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności);
 - 3) sprawozdawczości urzędów stanu cywilnego – o zarejestrowanych małżeństwach, urodzeniach i zgonach;
 - 4) sprawozdawczości sądów – o prawomocnie orzeczonych rozwodach;
 - 5) wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 20 V 2002 r.
2. Przez ludność w **wieku produkcyjnym** rozumie się ludność w wieku zdolności do pracy. Dla mężczyzn przyjęto wiek 18–64 lata, dla kobiet 18–59 lat. Wśród ludności w wieku produkcyjnym wyróżnia się ludność w wieku mobilnym, tj. w wieku 18–44 lata i niemobilnym, tj. mężczyźni — 45–64 lata, kobiety — 45–59 lat.
Przez ludność w **wieku nieprodukcyjnym** rozumie się ludność w **wieku przedprodukcyjnym**, tj. do 17 lat oraz ludność w **wieku poprodukcyjnym**, tj. mężczyźni — 65 lat i więcej, kobiety — 60 lat i więcej.
3. **Współczynnik obciążenia ekonomicznego** jest to liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym.
4. **Współczynnik feminizacji** jest to przeciętna liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn.
5. Dane o **ruchu naturalnym ludności** w podziale terytorialnym opracowano w następujący sposób: małżeństwa – według miejsca zameldowania męża przed ślubem, a jeśli mąż mieszkał na stałe za granicą – według miejsca zameldowania żony w Polsce przed zawarciem związku małżeńskiego; rozwody i separacje – według miejsca zamieszkania osoby wnoszącej powództwo; urodzenia – według miejsca zameldowania na pobyt stały matki noworodka; zgony – według miejsca zameldowania na pobyt stały osoby zmarłej.
Przyrost naturalny ludności stanowi różnicę między liczbą urodzeń żywych i zgonów w danym okresie. Dane o urodzeniach i zgonach (w tym zgonach niemowląt) prezentowane są zgodnie z kryteriami definicji urodzenia i zgonu noworodka rekomendowanej przez Światową Organizację Zdrowia.
Przez **niemowlęta** rozumie się dzieci w wieku poniżej 1 roku.
6. **Płodność kobiet** mierzy się współczynnikiem obliczonym jako iloraz liczby urodzeń żywych i liczby kobiet w wieku rozrodczym (15–49 lat). Urodzenia z matek w wieku poniżej 15 lat zalicza się do grupy 15–19 lat; urodzenia z matek w wieku 50 lat i więcej zalicza się do grupy 45–49 lat.

7. Dane o **migracjach** ludności opracowano na podstawie informacji o zameldowaniach na pobyt stały. Informacje te nie uwzględniają zmian adresu w obrębie tej samej gminy (miasta), z wyjątkiem gmin miejsko-wiejskich, dla których został zachowany podział na tereny miejskie i wiejskie.

Napływ ludności obejmuje nowe zameldowania na pobyt stały, odpływ – wymeldowania ze stałego miejsca zamieszkania.

8. Współczynniki dotyczące ruchu naturalnego i migracji ludności w podziale terytorialnym obliczono jako iloraz liczby faktów określonego rodzaju i liczby ludności zameldowanej na pobyt stały (według stanu w dniu 30 VI).

9. **Liczbę ludności na 1 km²** w przekroju jednostek podziału terytorialnego obliczono, w celu uzyskania dokładniejszego wyniku, na podstawie danych o powierzchni wyrażonej w hektarach.

10. **Przeciętne dalsze trwanie życia** wyraża średnią liczbę lat, jaką ma jeszcze do przeżycia osoba w wieku „x” lat, przy założeniu stałego poziomu umieralności z okresu, dla którego opracowano tablice trwania życia.

11. Dane o aktywności ekonomicznej ludności pochodzą z reprezentacyjnego **Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL)**, przeprowadzanego w cyklu kwartalnym metodą obserwacji ciągłej. Badaniem objęte są **osoby w wieku 15 lat i więcej**, będące członkami gospodarstw domowych w wylosowanych mieszkaniach, z wyjątkiem osób nieobecnych, przebywających za granicą, powyżej 3 miesięcy (do IV kw. 2006 r. powyżej 2 miesięcy).

Od II kwartału 2003 r. wyniki BAEL uogólniane są na podstawie bilansów ludności opracowanych przy wykorzystaniu wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002, w związku z czym nie są w pełni porównywalne z danymi z lat poprzednich.

Podstawowe kryterium podziału na aktywnych i biernych zawodowo stanowi praca, tzn. fakt wykonywania, posiadania bądź poszukiwania pracy.

Do **aktywnych zawodowo** zaliczono osoby pracujące i bezrobotne:

a. do **pracujących** zaliczono osoby, które w badanym tygodniu:

- wykonywały, przez co najmniej 1 godzinę, pracę przynoszącą zarobek lub dochód albo pomagały (bez wynagrodzenia) w prowadzeniu rodzinnego gospodarstwa w rolnictwie lub rodzinnej działalności gospodarczej poza rolnictwem,
- miały pracę, ale jej nie wykonywały z powodu choroby, urlopu macierzyńskiego lub wypoczynkowego, z innych powodów, przy czym długość pracy wynosiła do 3 miesięcy lub powyżej 3 miesięcy, ale osoby te były pracownikami najemnymi i w tym czasie otrzymywały co najmniej 50 % dotychczasowego wynagrodzenia (od I kwartału 2006 r.),
- uczniowie, z którymi zakłady pracy lub osoby fizyczne zawarły umowę o naukę zawodu lub przyuczenie do określonej pracy, jeżeli otrzymywali wynagrodzenie;

b. za **bezrobotne** uznano osoby w wieku 15–74 lat, które spełniały jednocześnie trzy warunki:

- w okresie badanego tygodnia nie były osobami pracującymi,
- w ciągu 4 tygodni (wliczając jako ostatni tydzień badany) aktywnie poszukiwały pracy,
- były gotowe podjąć pracę w ciągu dwóch tygodni następujących po tygodniu badanym.

Do bezrobotnych zaliczono także osoby, które nie poszukiwały pracy, ponieważ znalazły pracę i oczekiwały na jej rozpoczęcie w okresie nie dłuższym niż 3 miesiące oraz były gotowe tę pracę podjąć (do 2003 r. włącznie definicja nie uwzględniała ich gotowości do podjęcia pracy).

Do **biernych zawodowo** zaliczono osoby w wieku 15 lat i więcej, które nie zostały zakwalifikowane jako pracujące lub bezrobotne.

Współczynnik aktywności zawodowej jest to procentowy udział aktywnych zawodowo w liczbie ludności (w wieku 15 lat i więcej) ogółem oraz danej grupy.

Wskaźnik zatrudnienia jest to procentowy udział pracujących w liczbie ludności (w wieku 15 lat i więcej) ogółem oraz danej grupy.

Stopa bezrobocia jest to procentowy udział bezrobotnych w liczbie ludności aktywnej zawodowo ogółem oraz danej grupy.

12. Dane o **pracujących** opracowano na podstawie sprawozdawczości oraz szacunków (m.in. w zakresie gospodarstw indywidualnych w rolnictwie). Dane dotyczą osób wykonujących pracę przynoszącą im zarobek lub dochód. Nie ujęto pracujących w jednostkach budżetowych resortów spraw wewnętrznych i obrony narodowej.

Do pracujących według faktycznego miejsca pracy zalicza się:

- a. osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy (umowa o pracę, powołanie, mianowanie lub wybór);
- b. pracodawców i pracujących na własny rachunek;
- c. osoby wykonujące pracę nakładczą;
- d. agentów (łącznie z pomagającymi członkami ich rodzin oraz osobami zatrudnionymi przez agentów);
- e. członków spółdzielni produkcji rolniczej (rolniczych spółdzielni produkcyjnych, innych spółdzielni zajmujących się produkcją rolną i spółdzielni kółek rolniczych);
- f. duchownych pełniących obowiązki duszpasterskie.

13. Dane o liczbie **bezrobotnych zarejestrowanych** zgodnie z ustawą z dnia 20 IV 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy obejmują m.in. osoby niezatrudnione i niewykonujące innej pracy zarobkowej, zdolne i gotowe do podjęcia zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy, nieuczące się w szkole, z wyjątkiem szkół dla dorosłych, zarejestrowane we właściwym dla miejsca zameldowania powiatowym urzędzie pracy oraz poszukujące zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej. Do 31 V 2004 r. obowiązywała ustawa z 14 XII 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu.

Stopę bezrobocia rejestrowanego obliczono jako stosunek liczby bezrobotnych zarejestrowanych do liczby cywilnej ludności aktywnej zawodowo, tj. bez osób odbywających czynną służbę wojskową oraz pracowników jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego.

14. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie (nominalne) przypadające na 1 zatrudnionego obliczono przyjmując:

- wynagrodzenia osobowe, bez wynagrodzeń osób wykonujących pracę nakładczą oraz uczniów, a także osób zatrudnionych za granicą,
- wypłaty z tytułu udziału w zysku i w nadwyżce bilansowej w spółdzielniach,
- dodatkowe wynagrodzenia roczne dla pracowników jednostek sfery budżetowej,
- honoraria wypłacone niektórym grupom pracowników za prace wynikające z umowy o pracę, np. dziennikarzom, realizatorom filmów, programów radiowych i telewizyjnych.

Dane o przeciętnych wynagrodzeniach dotyczą osób pełnozatrudnionych oraz niepełnozatrudnionych w przeliczeniu na pełnozatrudnionych.

Dane o wynagrodzeniach podaje się w ujęciu brutto, tj. łącznie z zaliczkami na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych oraz ze składkami na obowiązkowe ubezpieczenia społeczne (emerytalne, rentowe i chorobowe) płaconymi przez ubezpieczonego pracownika, wprowadzonymi ustawą z dnia 13 X 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych.

15. Informacje o **świadczeniach emerytalnych i rentowych** (poza rolnikami indywidualnymi) dotyczą świadczeń finansowanych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, którym dysponuje Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Informacje o świadczeniach emerytalnych i rentowych rolników indywidualnych dotyczą świadczeń finansowanych z Funduszu Emerytalno-Rentowego, którym dysponuje Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecz-

nego, a także z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, w przypadku gdy rolnicy posiadają uprawnienia do łącznego pobierania świadczeń z obu tych funduszy.

Dane dotyczące **przeciętnej miesięcznej emerytury i renty** obliczono dzieląc ogólną kwotę świadczeń przez odpowiadającą im liczbę świadczeniobiorców.

16. Reprezentacyjne badanie **budżetów gospodarstw domowych** jest podstawowym źródłem informacji o warunkach bytu ludności, tj. poziomie i strukturze dochodu rozporządzalnego, wydatków i spożycia oraz wyposażeniu gospodarstw domowych. Badaniem objęte są wszystkie grupy gospodarstw domowych, z wyjątkiem zamieszkujących obiekty zbiorowego zakwaterowania oraz gospodarstw członków korpusu dyplomatycznego państw obcych. Wyniki badania oparte są na oświadczeniach osób biorących udział w badaniu budżetów gospodarstw domowych. W celu zachowania relacji między strukturą badanej zbiorowości a strukturą społeczno-demograficzną zbiorowości generalnej, wyniki z badania od 2004 r. przeważone zostały danymi o strukturze gospodarstw domowych według liczby osób i miejsca zamieszkania pochodzącymi z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 r. Wyniki do 2003 r. pozostały niezmienione w stosunku do wcześniej publikowanych i są przeważone strukturą gospodarstw domowych oszacowaną na podstawie liczby osób uzyskanej z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL).

Dochód rozporządzalny jest to suma bieżących dochodów gospodarstwa domowego z poszczególnych źródeł pomniejszona o zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych płacone przez płatnika w imieniu podatnika (od dochodów z pracy najemnej oraz od niektórych świadczeń z ubezpieczenia społecznego oraz ze świadczeń pomocy społecznej), o podatki od dochodów i własności płacone przez osoby pracujące na własny rachunek, w tym przedstawiciele wolnych zawodów i osób użytkujących gospodarstwo indywidualne w rolnictwie oraz o składniki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne. W skład dochodu rozporządzalnego wchodzi dochody pieniężne i niepieniężne, w tym spożycie naturalne (towary i usługi konsumpcyjne pobrane na potrzeby gospodarstwa domowego z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie bądź działalności gospodarczej na własny rachunek) oraz towary i usługi otrzymane nieodpłatnie. Przeznaczony jest na wydatki oraz przyrost oszczędności.

Dochód do dyspozycji jest to dochód rozporządzalny pomniejszony o pozostałe wydatki; przeznaczony jest na wydatki na towary i usługi konsumpcyjne oraz przyrost oszczędności.

Wydatki obejmują wydatki na towary i usługi konsumpcyjne oraz pozostałe wydatki.

Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne przeznaczone są na zaspokojenie potrzeb gospodarstwa domowego. Obejmują wydatki na towary i usługi zakupione za gotówkę (również przy użyciu karty płatniczej lub kredytowej) i na kredyt, wartość artykułów otrzymanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego. Towary konsumpcyjne obejmują dobra nietrwałego użytkowania (np. żywność, napoje, artykuły farmaceutyczne), półtrwałego użytkowania (np. odzież, książki, zabawki) i trwałego użytkowania (np. samochody, pralki, lodówki, telewizory). Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne za 2005 r. nie uwzględniają funduszu remontowego, który został zaklasyfikowany do rozchodów kapitałowych.

Pozostałe wydatki obejmują m.in. kwoty przekazane innym gospodarstwom domowym i instytucjom niekomercyjnym, w tym dary, koszty zakwaterowania młodzieży i studentów uczących się poza domem, niektóre podatki, np.: od nieruchomości, od spadków i darowizn, od dochodów z własności, z wynajmu i sprzedaży nieruchomości, straty pieniężne.

Grupowania przychodów i rozchodów gospodarstw domowych dokonano w dostosowaniu do zasad systemu rachunków narodowych, w tym wydatki na towary i usługi konsumpcyjne zagregowano zgodnie z Klasyfikacją Spożycia Indywidualnego według Celu do Badania Budżetów Gospodarstw Domowych (COICOP/HBS).

17. Spożycie artykułów żywnościowych w gospodarstwach domowych obejmuje artykuły zakupione za gotówkę (również przy użyciu karty płatniczej lub kredytowej) i na kredyt, otrzymane nieodpłatnie oraz pobrane z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie bądź z prowadzonej działalności gospodarczej na własny rachunek (spożycie naturalne); bez spożycia w placówkach gastronomicznych.

18. Podstawę do opracowania **wskaźników cen towarów i usług konsumpcyjnych** stanowi obserwacja cen reprezentantów towarów i usług. Wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych obliczono przyjmując system wag z roku poprzedzającego rok badany. Systemy wag opracowano na podstawie struktury wydatków (bez spożycia naturalnego) gospodarstw domowych na zakup towarów i usług konsumpcyjnych, uzyskanej z badania budżetów gospodarstw domowych. Grupowania towarów i usług konsumpcyjnych dokonano na podstawie Klasyfikacji Spożycia Indywidualnego według Celu zaadaptowanej na potrzeby HICP (COICOP/HICP).

19. Informacje o **cenach detalicznych** są wynikiem badania cen prowadzonego w zakresie:

- towarów i usług konsumpcyjnych,
- towarów i usług niekonsumpcyjnych nabywanych przez ludność na cele produkcyjno-inwestycyjne związane głównie z rolnictwem.

Źródłem informacji o cenach detalicznych towarów i usług są notowania cen dokonywane przez ankierów w wybranych punktach sprzedaży, w wytypowanych rejonach badania cen.

Ceny roczne obliczono jako średnie arytmetyczne z przeciętnych cen w poszczególnych miesiącach, z wyjątkiem cen niektórych artykułów, które obliczono jako średnie ważone współczynnikami wyrażającymi udział zakupów dokonywanych przez ludność w poszczególnych miesiącach.

20. Dane o **pracownikach medycznych** ochrony zdrowia obejmują osoby pracujące w wymiarze pełnego etatu, w wymiarze godzin przekraczającym pełny etat oraz w niepełnym wymiarze godzin w stosunku do czasu pracy określonego obowiązującymi przepisami dla danego rodzaju pracy, w przypadku jeśli ta praca ma dla nich charakter podstawowy; osoby te niezależnie od wymiaru czasu pracy są liczone raz.

21. Dane o **zakładach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej** obejmują przychodnie, ośrodki zdrowia i od 2001 r. poradnie (samodzielne). Porad z zakresu ambulatoryjnej opieki zdrowotnej udzielają również **praktyki lekarzy i lekarzy dentyków**, realizujące świadczenia zdrowotne finansowane ze środków publicznych (umowy z NFZ). Od 2009 r. porady ambulatoryjne nie uwzględniają działalności orzecznictwa lekarzy medycyny pracy. Porady z zakresu ambulatoryjnej opieki zdrowotnej obejmują również porady lekarskie udzielone w izbach przyjęć szpitali ogólnych.

22. Dane o **łóżkach w szpitalach ogólnych** nie obejmują miejsc (łóżek i inkubatorów) dla noworodków do 2007 r. oraz miejsc dziennych na oddziałach szpitalnych, do 2002 r. obejmowały łóżka na oddziałach szpitalnych przy stacjach pogotowia ratunkowego.

Zakłady opiekuńczo-lecznicze i zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze udzielają całodobowych świadczeń zdrowotnych w zakresie pielęgnacji i rehabilitacji osób niewymagających hospitalizacji oraz zapewniają im środki farmaceutyczne i materiały medyczne.

23. Apteki ogólnodostępne nie obejmują aptek szpitalnych w stacjonarnych zakładach opieki zdrowotnej, które działają na potrzeby tych zakładów.

Punkty apteczne są to ogólnodostępne punkty sprzedaży leków gotowych o ściśle określonym asortymencie. Punkt apteczny może być prowadzony przez farmaceutę z rocznym stażem lub technikę farmaceutycznego z trzyletnim stażem pracy w aptekach ogólnodostępnych.

24. Dane o **świadczeniach pomocy społecznej** prezentuje się zgodnie z ustawą o pomocy społecznej z dnia 12 III 2004 r. (jednolity tekst Dz. U. 2009 Nr 175, poz. 1362, z późniejszymi zmianami), według której dokonano podziału na świadczenia pieniężne i niepieniężne.

Zasilek stały wypłacany jest z tytułu całkowitej niezdolności do pracy z powodu wieku lub niepełnosprawności. **Zasilek okresowy** przysługuje osobie lub rodzinie ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego. **Zasilek celowy** przyznawany jest w celu m.in.: zaspokojenia niezbędnej potrzeby bytowej, pokrycia części lub całości wydatków na świadczenia zdrowotne, pokrycia kosztów pogrzebu. Może być przyznany osobie lub rodzinie, które poniosły straty w wyniku zdarzenia losowego, klęski żywiołowej lub ekologicznej.

25. System **edukacji** w Polsce funkcjonuje zgodnie z ustawą z dnia 7 IX 1991 r. o systemie oświaty (tekst jednolity Dz. U. 2004 Nr 256, poz. 2572, z późniejszymi zmianami) oraz ustawą z dnia 27 VII 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 164, poz. 1365) z późniejszymi zmianami.

26. Prezentowane dane dotyczą wychowania przedszkolnego, szkół dla dzieci i młodzieży oraz policealnych. Dane dotyczące szkół dla dzieci i młodzieży – jeśli nie zaznaczono inaczej – podaje się łącznie ze szkołami specjalnymi. Dane dotyczące szkół policealnych podaje się łącznie ze szkołami dla dorosłych. Dane obejmują szkoły i placówki prowadzone przez jednostki administracji centralnej (rządowej), jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty i województwa) oraz inne osoby prawne i fizyczne.

27. Współczynnik skolaryzacji netto – jest to relacja liczby osób uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia (w danej grupie wieku) do liczby ludności (stan w dniu 31 XII) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania.

28. Specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze oraz **specjalne ośrodki wychowawcze** są to placówki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w wieku 3 lat i więcej, które z racji niepełnosprawności nie mogą uczęszczać do przedszkola lub szkoły.

Młodzieżowe ośrodki wychowawcze przeznaczone są dla młodzieży niedostosowanej społecznie. Zadaniem ośrodków jest eliminowanie przyczyn i przejawów niedostosowania społecznego oraz przygotowanie wychowanków do samodzielnego życia, zgodnie z normami prawnymi i społecznymi.

Ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze są placówkami umożliwiającymi dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim realizację obowiązku szkolnego poprzez uczestnictwo w zespołowych zajęciach rewalidacyjno-wychowawczych.

29. Zadaniem **wychowania pozaszkolnego** jest stwarzanie młodzieży warunków sprzyjających rozwijaniu zainteresowań i uzdolnień oraz rekreacji i wypoczynku w czasie wolnym od zajęć szkolnych. Do takich placówek zaliczono: pałace młodzieży, młodzieżowe domy kultury, ogniska pracy pozaszkolnej, międzyszkolne ośrodki sportowe i inne placówki publiczne i niepubliczne.

30. Szkoły wyższe realizują kształcenie w formie studiów stacjonarnych i niestacjonarnych.

Informacje z zakresu szkół wyższych:

- podano łącznie z nauczycielskimi kolegiami języków obcych, w których absolwentom nadaje się tytuł licencjata;
- obejmują cudzoziemców studiujących w Polsce;
- nie obejmują Polaków studiujących za granicą.

Studentów i absolwentów wykazano zgodnie z siedzibą poszczególnych szkół wyższych łącznie z filiami, wydziałami i instytutami zamiejscowymi oraz punktami konsultacyjnymi.

Dane nie obejmują szkół resortu obrony narodowej oraz szkół resortu spraw wewnętrznych i administracji.

31. Księgozbiór obejmuje wydawnictwa nieperiodyczne (książki i broszury wydane po 1800 r.) i wydawnictwa periodyczne (gazety i czasopisma). Jednostką obliczeniową księgozbioru jest *wolumin*, czyli tom (zawartość jednej okładki), zarejestrowany w księdze inwentarzowej.

Za **czytelnika** uważa się osobę, która w ciągu roku sprawozdawczego została zarejestrowana w bibliotece przez dokonanie co najmniej jednego wypożyczenia (otrzymała materiały biblioteczne do wykorzystania poza terenem biblioteki).

32. Zgodnie z ustawą o muzeach **muzealiami** są „rzeczy ruchome i nieruchomości stanowiące własność muzeum i wpisane do inwentarza muzealiów”.

33. Informacje o **teatrach i instytucjach muzycznych** dotyczą profesjonalnych jednostek artystycznych i rozrywkowych prowadzących regularną działalność sceniczną.

34. Informacje o działalności **domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic** opracowano na podstawie badania cyklicznego przeprowadzanego co dwa lata.

35. Informacje o **kinach** dotyczą działalności kin ogólnie dostępnych, tj. powołanych do publicznego udostępniania filmów w formie projekcji na seansach filmowych, bez względu na rodzaj stosowanego nośnika filmu (taśma światłoczuła, taśma magnetyczna eksploatowana w technice wideo). Wśród kin stałych wyróżnia się: minipleksy – posiadające od 3 do 7 sal i multipleksy – posiadające 8 sal i więcej.

36. Dane o **abonentach radiowych i telewizyjnych** dotyczą osób i instytucji, które uiściły opłaty abonamentowe uprawniające do korzystania z urządzeń odbiorczych radiofonii bezprzewodowej oraz z odbiorczych urządzeń telewizyjnych. Dane dotyczą także osób korzystających z prawa do bezpłatnego korzystania z urządzeń odbiorczych. Abonent jest liczony tylko raz bez względu na liczbę użytkowanych odbiorników.

37. Baza noclegowa turystyki dotyczy turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania, tj. obejmuje obiekty hotelowe i pozostałe obiekty; nie obejmuje pokoi gościnnych i kwater agroturystycznych. W ramach obiektów hotelowych do grupy „inne obiekty hotelowe” (wprowadzone w 2004 r.) zalicza się te, które nie spełniają wymagań dla hoteli, moteli i pensjonatów, ale świadczą usługi hotelarskie (np. zajazdy, gościńce).

Dane o **miejscach noclegowych** wykazano według stanu w dniu 31 VII; dotyczą miejsc całorocznych i sezonowych. W informacjach nie uwzględnia się miejsc w obiektach przejściowo nieczynnych z powodu przebudowy, remontu itp.

38. Dane o sieci **wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej** obejmują sieć obsługującą gospodarstwa domowe i innych użytkowników.

Informacje o długości sieci wodociągowej i gazowej dotyczą przewodów bez połączeń prowadzących do budynków mieszkalnych i innych obiektów. W przypadku sieci wodociągowej informacje ograniczają się do sieci rozdzielczej, a w przypadku sieci gazowej uwzględniają dane o sieci przesyłowej magistralnej i rozdzielczej. Dane o długości sieci kanalizacyjnej, oprócz przewodów ulicznych, uwzględniają kolektory, tj. przewody odbierające ścieki z sieci ulicznej; nie uwzględniają natomiast kanałów przeznaczonych wyłącznie do odprowadzania wód opadowych.

Przez połączenia wodociągowe, kanalizacyjne i gazowe prowadzące do budynków mieszkalnych rozumie się odgałęzienia łączące poszczególne budynki z siecią rozdzielczą lub w przypadku kanalizacji – z siecią ogólnospławną.

Dane o **korzystających** z wodociągu i kanalizacji obejmują ludność zamieszkałą w budynkach mieszkalnych dołączonych do określonej sieci oraz ludność korzystającą z wodociągu poprzez źródle podwórzowe i uliczne, a w przypadku kanalizacji – wpusty kanalizacyjne.

Dane o korzystających z gazu dotyczą ludności w mieszkaniach wyposażonych w instalacje gazu z sieci. Dane o ludności korzystającej z wodociągu, kanalizacji i gazu obejmują również ludność w budynkach zbiorowego zamieszkania.

Dane o liczbie odbiorców i zużyciu **energii elektrycznej** do 2004 r. nie obejmują gospodarstw domowych, których głównym źródłem utrzymania jest dochód z użytkowanego gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie.

Zużycie energii elektrycznej i gazu z sieci w gospodarstwach domowych (w tym również zużycie w gospodarstwach domowych prowadzących drobną działalność usługową) ustala się na podstawie zaliczkowego systemu opłat.

39. Informacje o **zasobach mieszkaniowych i mieszkaniach oddanych do użytkowania** dotyczą mieszkań, a także izb i powierzchni użytkowej w tych mieszkaniach, znajdujących się w budynkach mieszkalnych i niemieszkalnych. Dane nie obejmują lokali zbiorowego zamieszkania (hotelu pracowniczych, domów studenckich internatów, domów opieki społecznej i in.) i pomieszczeń nie przeznaczonych na cele mieszkalne, a z różnych względów zamieszkałych. Dane o zasobach mieszkaniowych – uzyskiwane na podstawie bilansów – do 2001 r. dotyczyły wyłącznie mieszkań zamieszkałych; od 2002 r. obejmują także mieszkania niezamieszkałe.

Dane o **liczbie mieszkań wyposażonych w instalacje** (na podstawie bilansów zasobów mieszkaniowych) uwzględniają modernizację mieszkań spółdzielni mieszkaniowych, gmin, zakładów pracy, wspólnot mieszkaniowych i budownictwa społecznego czynszowego oraz szacunek przyrostu mieszkań, które zostały wyposażone w instalacje w budynkach indywidualnych w wyniku ich modernizacji.

Mieszkanie jest to lokal składający się z jednej lub kilku izb łącznie z pomieszczeniami pomocniczymi, wybudowany lub przebudowany dla celów mieszkalnych dla jednej rodziny, konstrukcyjnie wydzielony (trwałymi ścianami) w obrębie budynku, do którego to lokalu prowadzi niezależne wejście z klatki schodowej, ogólnego korytarza, wspólnej sieni bądź bezpośrednio z ulicy, podwórza lub ogrodu.

Izba jest to pomieszczenie w mieszkaniu oddzielone od innych pomieszczeń stałymi ścianami, o powierzchni co najmniej 4 m², z bezpośrednim oświetleniem dziennym, tj. oknem lub oszklonymi drzwiami w ścianie zewnętrznej budynku. Za izbę uważa się zarówno pokój, jak i kuchnię — jeśli odpowiada warunkom określonym w definicji.

Dane o **liczbie izb w mieszkaniach** uwzględniają także izby użytkowane stale i wyłącznie do prowadzenia działalności gospodarczej, jeżeli izby te znajdowały się w obrębie mieszkania konstrukcyjnego i nie miały dodatkowego, oddzielnego wejścia z podwórza lub z ogólnie dostępnej części budynku.

Powierzchnia użytkowa mieszkania jest to łączna powierzchnia pokoi, kuchni, przedpokoi, łazienek i wszystkich innych pomieszczeń wchodzących w skład mieszkania.

Informacje o **mieszkaniach, powierzchni użytkowej mieszkań** oraz o **izbach oddanych do użytkowania** dotyczą mieszkań w budynkach nowo wybudowanych i rozbudowanych (w części stanowiącej rozbudowę) oraz uzyskanych w wyniku przebudowy pomieszczeń niemieszkalnych.

Informacje o efektach:

- **budownictwa spółdzielczego** dotyczą mieszkań oddanych do użytkowania przez spółdzielnie mieszkaniowe, z przeznaczeniem dla osób będących członkami tych spółdzielni;
- **budownictwa komunalnego (gminnego)** dotyczą mieszkań realizowanych w całości z budżetu gminy (głównie o charakterze socjalnym lub interwencyjnym);
- **budownictwa zakładowego** dotyczą mieszkań oddanych do użytkowania przez zakłady pracy (sektora publicznego i prywatnego), z przeznaczeniem na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych pracowników tych zakładów (bez mieszkań oddanych do użytkowania przez osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą zaliczanych do budownictwa indywidualnego);
- **budownictwa przeznaczonego na sprzedaż lub wynajem** dotyczą mieszkań oddanych do użytkowania przez różnych inwestorów w celu osiągnięcia zysku (bez mieszkań oddanych do użytkowania przez osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą zaliczanych do budownictwa indywidualnego);

- **budownictwa społecznego czynszowego** dotyczą mieszkań realizowanych przez towarzystwa budownictwa społecznego (działające na zasadzie non profit), z wykorzystaniem kredytu z Krajowego Funduszu Mieszkaniowego;
- **budownictwa indywidualnego** dotyczą mieszkań oddanych do użytkowania przez osoby fizyczne (prowadzące i nieprowadzące działalność gospodarczą), kościoły i związki wyznaniowe, z przeznaczeniem na użytek własny inwestora lub na sprzedaż i wynajem.

40. Dane o **ściekach wymagających oczyszczenia** dotyczą ścieków odprowadzanych siecią kanałów lub rowów otwartych bezpośrednio do wód lub do ziemi, lub do sieci kanalizacyjnej z jednostek produkcyjnych, z innych jednostek oraz z gospodarstw domowych.

Dane o **ściekach oczyszczanych** dotyczą ścieków oczyszczanych mechanicznie, chemicznie, biologicznie oraz z podwyższonym usuwaniem biogenów i odprowadzonych do wód lub do ziemi.

41. Dane o **emisji pyłów** dotyczą: pyłów ze spalania paliw, cementowo-wapienniczych i materiałów ogniotrwałych, krzemowych, nawozów sztucznych, węglowo-grafitowych, sadzy oraz innych rodzajów zanieczyszczeń pyłowych.

Dane o **emisji gazów** dotyczą: dwutlenku siarki, tlenku węgla, dwutlenku węgla, tlenków azotu, węglowodorów oraz innych rodzajów zanieczyszczeń gazowych.

Dane o emisji pyłów i gazów obejmują emisję zorganizowaną oraz niezorganizowaną w zasadzie określoną tylko na podstawie procesów technologicznych. Ze względu na to, że wielkość emisji dwutlenku węgla charakteryzuje się dużymi bezwzględными wartościami, wskaźnik dotyczący stopnia redukcji zanieczyszczeń gazowych został wyliczony i przedstawiony bez uwzględnienia emisji dwutlenku węgla.

42. Obszary chronionego krajobrazu obejmują tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o różnicowanych ekosystemach wartościowe ze względu na możliwości zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych.

43. Dane o **wypadkach drogowych** obejmują zdarzenia mające związek z ruchem pojazdów na drogach publicznych, w wyniku których nastąpiła śmierć lub uszkodzenie ciała osób.

44. Dane dotyczące ogólnej długości **linii kolejowych eksploatowanych** w dniu 31 XII ustalono jako sumę długości linii kolejowych normalnotorowych, wąskotorowych i szerokotorowych (dane o długości tych linii ujęto w długości linii normalnotorowych) czynnych w tym dniu. Linia kolejowa jest to element sieci kolejowej pomiędzy dwiema stacjami węzłowymi (lub krańcowymi).

45. Ogólne dane o długości **dróg publicznych** obejmują dane o drogach w granicach administracyjnych miast i poza granicami administracyjnymi miast (określonych w tablicach jako „drogi miejskie” i „drogi zamiejskie”) o nawierzchni twardej. Do dróg o nawierzchni twardej zalicza się drogi o nawierzchni twardej ulepszonej (z kostki kamiennej, klinkieru, betonu, z płyt kamienno-betonowych, bitumu) oraz drogi o nawierzchni nieulepszonej (o nawierzchni tłuczniowej i brukowej).

46. Linia komunikacyjna jest to trasa łącząca krańcowe punkty przebiegu wozów oznaczonych numerem lub znakiem literowym. Dane dotyczące długości linii komunikacyjnych stanowią sumę długości wszystkich stałych dziennych linii autobusowych, tramwajowych i trolejbusowych, po których kursują wozy oznaczone odrębnymi numerami lub znakami literowymi.

47. Informacje o **łączności** w ujęciu rzeczowym dotyczą poczty publicznej oraz operatorów telekomunikacyjnych sieci publicznej, tj. sieci służącej do świadczenia usług telekomunikacyjnych.

Placówki pocztowe obejmują placówki pocztowe, agencje, pośrednictwa, oddziały i kioski, a do 2001 r. — uwzględniane były również placówki usług telekomunikacyjnych.

Telefoniczne łącza główne obejmują standardowe łącza główne oraz łącza w dostęпах ISDN, tj. telefoniczną sieć cyfrową z integracją usług umożliwiającą wykorzystanie tej samej sieci dla transmisji głosu, obrazu, faksów, danych.

48. Podziału **sklepów** według form organizacyjnych dokonano na podstawie wielkości powierzchni sprzedażowej sklepów i rodzaju sprzedawanych w nich towarów.

Do „innych sklepów” zaliczono sklepy o powierzchni sal sprzedażowych do 119 m²; łącznie z aptekami. Ponadto ujęto sklepy podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób.

Do 2003 r informacje o liczbie sklepów i stacji paliw opracowane były na bazie rejestru i pełnych badań statystycznych. Począwszy od 2004 r. w zakresie podmiotów, w których liczba pracujących nie przekracza 9 osób powyższe informacje dotyczą jednostek aktywnych prowadzących działalność gospodarczą. Dane dla tych podmiotów uogólniono w oparciu o wyniki badania reprezentacyjnego przeprowadzonego na 5 % próbie. W celach porównawczych wyniki za 2003 r. zostały powtórnie przeliczone.

49. Dochody i wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego grupuje się na podstawie klasyfikacji budżetowej, którą ustala Minister Finansów w drodze rozporządzenia.

50. Przez **podmioty gospodarki narodowej** rozumie się jednostki prawne, tj. osoby prawne, jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej oraz osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Urzędowym Podmiotów Gospodarki Narodowej REGON.

51. Zgodnie z zaleceniami Komisji Europejskiej dane z **rachunków regionalnych** według rodzajów działalności prezentowane są w układzie Polskiej Klasyfikacji Działalności 2004.

Produkt krajowy brutto (PKB) przedstawia końcowy rezultat działalności wszystkich podmiotów gospodarki narodowej. Produkt krajowy brutto równa się sumie wartości dodanej brutto wytworzonej przez wszystkie krajowe jednostki instytucjonalne powiększonej o podatki od produktów i pomniejszonej o dotacje do produktów. Produkt krajowy brutto jest liczony w cenach rynkowych. W obliczeniach dynamiki wolumenu produktu krajowego brutto jako ceny stałe przyjęto ceny bieżące z roku poprzedzającego rok badany.

Wartość dodana brutto (WDB) mierzy wartość nowo wytworzoną w wyniku działalności produkcyjnej krajowych jednostek instytucjonalnych. Wartość dodana brutto stanowi różnicę między produkcją globalną a zużyciem pośrednim, jest wyrażona w cenach bazowych.

Dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych powstają w wyniku skorygowania dochodów pierwotnych brutto (składających się z dochodu mieszanego, dochodów związanych z pracą najemną oraz dochodów z tytułu własności) o podatki od dochodów i majątku, składki na ubezpieczenia społeczne, świadczenia społeczne inne niż transfery socjalne w naturze oraz inne transfery bieżące.

Dynamikę realnych dochodów do dyspozycji brutto obliczono metodą uproszczoną przy zastosowaniu wskaźników cen towarów i usług konsumpcyjnych według województw.

52. W stosunku do obowiązującej Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD 2007) w publikacji zastosowano skróty. Zestawienie zastosowanych skrótów i pełnych nazw podaje się poniżej:

skrót	pełna nazwa
	Sekcje PKD 2007
wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę	wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych
handel; naprawa pojazdów samochodowych	handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle
zakwaterowanie i gastronomia	działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi
obsługa rynku nieruchomości	działalność związana z obsługą nieruchomości
administrowanie i działalność wspierająca	działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca

53. Informacje w podziale na **miasta i wieś** podano w każdorazowym podziale administracyjnym. Przez „miasta” rozumie się obszar położony w granicach administracyjnych tych jednostek, przez „wieś” — pozostałe terytorium.
54. Liczby względne (wskaźniki, odsetki) obliczono z reguły na podstawie danych bezwzględnych wyrażonych z większą dokładnością niż podano w tablicach.
55. Przy przeliczaniu na 1 mieszkańca (1000 ludności itp.) danych według stanu w końcu roku (np. liczba lekarzy) przyjęto liczbę ludności według stanu w dniu 31 XII, a przy przeliczaniu danych charakteryzujących wielkość zjawiska w ciągu roku (np. ruch naturalny, produkcja, spożycie) – według stanu w dniu 30 VI.
56. Ze względu na elektroniczną technikę przetwarzania danych, w niektórych przypadkach sumy składników mogą się różnić od podanych wielkości „ogółem”.
57. Rozszerzone wyjaśnienia dotyczące poszczególnych dziedzin statystyki Czytelnik znajdzie w publikacjach tematycznych oraz w serii „Zeszyty metodyczne i klasyfikacje”.

Metody badania

Warunki, w jakich żyje ludność oraz wpływ tych warunków na zaspokojenie potrzeb człowieka stanowi przedmiot zainteresowania wielu badaczy (m.in. *Warunki życia...* 1984¹, *Warunki życia...* 1988², Łagodziński 1989³, *Jakość życia...* 1991⁴, *Rodzina polska...* 2000⁵, Zawada 2002⁶, *Przemiany...* 2004⁷, *Diagnoza...* 2007⁸, *Życie...* 2009⁹). Z przeprowadzonej analizy literatury przedmiotu wynika jednak wiele nieścisłości natury merytorycznej, związanych przede wszystkim ze stosowaniem pojęć opisujących warunki życia i zjawiska im pochodne, np. warunki bytu, poziom życia, jakość życia, dobrobyt społeczny, standard życia, stopa życiowa. Pojęcia te często w opracowaniach w ogóle nie są definiowane i używane jako synonimy do opisywania różnych aspektów życia ludności.

Podjęta w kontekście niniejszej publikacji próba systematyzacji aparatu pojęciowego w tym zakresie skłania do przyjęcia założenia, że warunki życia są tożsame z warunkami bytu i opisują całokształt czynników determinujących zaspokojenie potrzeb człowieka (Misiaszek 1975¹⁰, Hodoly 1975¹¹) lub stan ich zaspokojenia (Liszewski 1995¹²). W badaniach GUS zasadnicze obszary badań warunków życia

¹ *Warunki życia i potrzeby społeczeństwa polskiego 1982, 1984*, pod red. Beskid L., Polska Akademia Nauk Instytut Filozofii i Socjologii, Warszawa.

² *Warunki życia i bytu mieszkańców aglomeracji górnośląskiej*, 1988, pod red. Frąckiewicz L., Śląski Instytut Naukowy, Katowice.

³ Łagodziński W., 1989, *Warunki życia i potrzeby młodzieży*, Materiały Statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

⁴ *Jakość życia i warunki bytu*, 1991, Materiały Statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

⁵ *Rodzina polska: warunki bytu i funkcjonowanie w świetle badań Instytutu Gospodarstwa Społecznego w latach 1994-1998*, 2000, pod red. Rakowskiego W., Oficyna Wydawnicza, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.

⁶ Zawada A., 2002, *Warunki życia i kondycja Polaków lokujących się w sferze ubóstwa* (na podstawie badań w Bielsku-Białej i Kielcach), Uniwersytet Śląski, Filia w Cieszynie, Cieszyn.

⁷ *Przemiany demograficzne i jakość życia ludności miast*, 2004, pod red. nauk. Stodczyka J. i Rajchela D., Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.

⁸ *Diagnoza społeczna 2007: warunki i jakość życia Polaków*, 2007, Rada Monitoringu Społecznego, Vizja Press&IT, Warszawa.

⁹ *Życie po zmianie: warunki życia i satysfakcje Polaków*, 2009, pod red. Zagórskiego K., Centrum Badań Opinii Społecznej, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

¹⁰ Misiaszek Z., 1975, *Z zagadnień terminologicznych i metodologicznych badania warunków bytu i poziomu życia*, Problemy Ekonomiczne nr 1, Kraków, s. 36-37.

¹¹ Hodoly A., 1975, *Spożycie i formy jego realizacji w rozwoju gospodarki społeczeństwa socjalistycznego*, Biblioteka IHW, nr 118, Warszawa, s. 12.

¹² Liszewski S., 1995, *Zróżnicowanie przestrzenne poziomu i jakości warunków życia ludności w aglomeracjach miejskich*, Acta Universitatis Lodziensis, Folia Geographica 20, Łódź, s. 207-217.

dotyczą kondycji materialnej, zabezpieczenia egzystencjonalnego i środowiskowego życia jednostek, a więc opisują całokształt obiektywnych warunków o charakterze infrastrukturalnym, w jakich żyje społeczeństwo, gospodarstwo domowe lub jednostka. Stąd w niniejszym opracowaniu warunki życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim scharakteryzowano w oparciu o dostępne dane statystyczne uwzględniające zarówno materialną sytuację gospodarstw domowych, jak i niematerialne aspekty życia mieszkańców. Biorąc pod uwagę wielość i różnorodność informacji statystycznych opisujących potrzeby ludności podjęto próbę ich uporządkowania według zaproponowanych przez Markowskiego (1987)¹³ czterech grup potrzeb opisujących:

- poziom rozwoju ekonomicznego, gwarantujący określony poziom zaspokojenia potrzeb materialnych,
- wyposażenie w infrastrukturę techniczną (m.in. wyposażenie mieszkania w c.o., gaz),
- wyposażenie w infrastrukturę społeczną (np. kultura, ochrona zdrowia),
- warunki środowiska naturalnego, w których żyje człowiek (np. stopień zanieczyszczenia wód, powietrza itp.).

Określenie stanu uwarunkowań determinującym zaspokojenie potrzeb ludności było podstawą analizy poziomu życia ludności, rozumianego jako stopień zaspokojenia potrzeb ludzkich, w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw. Takie ujęcie poziomu życia zostało zawarte już w definicji opracowanej w Instytucie Badawczym Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju Społecznego (United Nations Research for Social Development – UNRISD) z 1954 r. wskazującej, że „pojęcie poziomu życia obejmuje całokształt rzeczywistych warunków życia ludzi oraz stopień ich materialnego i kulturalnego zaspokojenia potrzeb poprzez strumień dóbr i usług odpłatnych, a także pochodzących z funduszy społecznych”. Konceptyjnie dopracowana w końcu lat 60. XX wieku przez J. Drewnowskiego i W. Scotta¹⁴, została następnie przekształcona i opublikowana przez Drewnowskiego (1974)¹⁵. Zakładała ona, że poziom życia to „poziom zaspokojenia potrzeb w jednostce czasu następujący jako rezultat dóbr, usług i warunków życia, którymi cieszy się ludność w tej jednostce czasu”. W 1972 r. na podstawie definicję poziomu życia dostosowaną do polskich warunków sformułował A. Luszniwicz (1982)¹⁶, który określił poziom życia jako stopień zaspokojenia materialnych i kulturalnych potrzeb gospodarstw domowych realizowany przez strumienie towarów i usług odpłatnych oraz przez strumienie funduszy konsumpcji zbiorowej. Jednocześnie, obok wspomnianych, pojawiło się w literaturze także wiele innych opisów definiujących poziom życia, m.in. w pracach W. Rakowskiego (1976)¹⁷, J. Fourastie (1962)¹⁸, P.G. Oldaka (1963)¹⁹. W kolejnych dekadach rosnące zainteresowanie problematyką poziomu życia ludności wśród przedstawicieli świata nauki z różnych dziedzin skutkowało dalszą dywersyfikacją rozumienia tego pojęcia. Podjęta przez Hronský [1978]²⁰ próba systematyzacji funkcjonujących w literaturze przedmiotu definicji opisujących poziom życia doprowadziła do wyodrębnienia kilku ich typów, m.in. opisujących poziom życia jako:

- poziom (stan) spożycia dóbr i usług oraz warunki pracy i warunki życia w czasie wolnym,
- stopień zaspokojenia potrzeb,

¹³ Markowski T., 1987, *Lokalna polityka kształtowania warunków bytowych w świetle teorii efektów zewnętrznych*, Acta Universitatis Lodzianensis, Łódź.

¹⁴ Drewnowski J., Scott W., 1966, *The level of living index*, UN, Research Institute for Social Development, Geneva.

¹⁵ Drewnowski J., 1974, *On Measuring and Planning the Quality of life*, Mouton, Hague-Paris.

¹⁶ Luszniwicz A. 1982: *Statystyka społeczna. Podstawowe problemy i metody*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.

¹⁷ Rakowski M., 1976, *Pojęcie, wycena i analiza poziomu życia*, Ekonomista nr 3, Warszawa.

¹⁸ Fourastie J., 1962, *Maschinisme et bien-être*, Les editions de Minuit, Paris.

¹⁹ Oldak P.G., 1963, *Ekonomiczne problemy powyszenia urownja zizni*, Izdat. Mysl., Moskwa.

²⁰ Hronský F., 1978, *Teoria životnej urovne a jej uplatňovanie v procese budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti*, Bratislava, przytoczone za: Bywalec C., 1991, *Wzrost gospodarczy a poziom życia społeczeństwa polskiego*, Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, Warszawa, s. 23.

- warunki egzystencji człowieka,
- utożsamiany z dobrobytem ekonomicznym,
- czynnik reprodukcji siły roboczej.

Współcześnie poziom życia nadal wzbudza duże zainteresowanie, ale też wiele kontrowersji definicyjnych, ponieważ ujmując szerokie spektrum zagadnień ekonomicznych, społecznych i socjologicznych. Badacze, jak zauważyli Z. Chojnicki i T. Czyż (1991²¹), często posługują się własnymi definicjami poziomu życia, z którym wiążą pojęcia pokrewne, jedne zbliżone, zaś inne różniące się istotnie swą treścią. Problem ten podniósł w swoich rozważaniach także A. Zborowski (2004²²), który jako odrębne kategorie wyróżnił: warunki bytu (życia), standard życia, stopę życiową oraz dobrobyt i konsumpcję.

W polskiej literaturze próby doprecyzowania znaczenia pojęcia poziom życia podejmował m.in. Bywalec (1991²³), który przyjął, że poziom życia to stopień zaspokojenia potrzeb ludzkich zaspokajanych przez konsumpcję dóbr materialnych i usług. Zwrócił przy tym uwagę, że poziom życia nie ma charakteru konkretnego aktu, ani procesu społecznego, lecz jest kategorią abstrakcyjną, która wyraża relacje pomiędzy potrzebami człowieka, a zużyтыми do ich zaspokojenia dobrami. Kolejne modyfikacje tej definicji (Bywalec, Wydymus 1992²⁴, Bywalec, Rudnicki 2002²⁵), prowadziły do uściślenia poziomu życia jako stopnia zaspokojenia potrzeb ludności wynikających z konsumpcji wytworzonych przez człowieka dóbr materialnych i usług oraz wykorzystania walorów środowiska naturalnego i społecznego. Badacze ci do grup potrzeb wpływających na poziom życia, obok żywieniowych, mieszkaniowych, bezpieczeństwa (publicznego i socjalnego), komunikacyjnych, zdrowotnych, edukacyjnych, kulturalnych, zaliczyli także potrzeby związane ze środowiskiem przyrodniczym i społecznym.

Biorąc pod uwagę wieloaspektowość poziomu życia oraz wielość i różnorodność funkcjonujących w literaturze przedmiotu definicji poziomu życia, w niniejszej publikacji przyjmuje się za S. Liszewskim (2004²⁶), że poziom życia to stopień zaspokojenia potrzeb materialnych i duchowych. W oparciu o tę definicję dokonano analizy poziomu życia ludności województwa kujawsko-pomorskiego na tle pozostałych województw w 2009 r. poprzez pryzmat wyodrębnionych dla warunków życia grup potrzeb.

W tym celu zastosowano metody statystyki wielowymiarowej. Pozwoliły one na wyznaczenie miar syntetycznych, które zastąpiły liczny zbiór cech opisujących poziom życia w poszczególnych grupach potrzeb jedną zmienną zagregowaną. Takie podejście umożliwia ocenę województwa za pomocą jednej wielkości oraz pozwala na porządkowanie analizowanych obiektów pod względem rozpatrywanego zjawiska. W analizie zastosowano metodę porządkowania liniowego określaną w literaturze jako *Z-scores* (Smith 1972²⁷), a w polskiej jako *wskaźnik Perkala* (Chojnicki, Czyż 1991²⁸). Metoda ta cechuje się zarówno prostotą, jak i małą utratą informacji podczas agregacji, a polega na budowie syntetycznego indeksu będącego sumą standaryzowanych wartości wskaźników cząstkowych.

²¹ Chojnicki Z., Czyż T., 1991, *Struktura społeczno-gospodarcza a poziom życia ludności*, [w:] Chojnicki Z., Czyż T. (red.), *Zróżnicowanie przestrzenne poziomu i warunków życia ludności*, Biuletyn KPZK PAN, z. 153, Warszawa s. 47-77.

²² Zborowski A., 2004, *Wybrane aspekty badań poziomu i jakości życia w dużym mieście*, [w:] Jażdżewska I. (red.), *Zróżnicowanie warunków życia ludności w mieście*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 19-30.

²³ Bywalec C., 1991, *Wzrost gospodarczy a poziom życia społeczeństwa polskiego*, Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, Warszawa.

²⁴ Bywalec C., Wydymus S., 1992, *Poziom życia ludności Polski w porównaniu z krajami Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej*, Ekonomista nr 5-6, Warszawa.

²⁵ Bywalec C., Rudnicki L., 2002, *Konsumpcja*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.

²⁶ Liszewski S., 2004, *Rola i zadania geografii w badaniach zróżnicowania przestrzennego warunków życia mieszkańców miast. Założenia teoretyczne i program badań*, [w:] Jażdżewska I. (red.), *Zróżnicowanie warunków życia ludności w mieście*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 7-17.

²⁷ Smith D., 1972, *Geography and social indicators*, South African Geographical Journal 54, s. 43-57.

²⁸ Chojnicki Z., Czyż T., 1991, *Zróżnicowanie regionalne Polski w układzie nowych województw*, [w:] Czyż T. (red.), *Zróżnicowanie przestrzenne poziomu i warunków życia ludności*, Biuletyn KPZK PAN, 153, Warszawa.

$$u_i = \frac{1}{p} \sum_{j=1}^p x_{ij} \quad i=1, \dots, n$$

W niniejszym badaniu do wyznaczenia miar syntetycznych poziomu życia ludności wytypowano 37 zmiennych, zgrupowanych według grup potrzeb:

- poziom rozwoju ekonomicznego – 6 zmiennych,
- wyposażenie w infrastrukturę społeczną – 16 zmiennych,
- wyposażenie w infrastrukturę techniczną – 7 zmiennych,
- warunki środowiska naturalnego – 8 zmiennych.

Potencjalne wskaźniki zweryfikowano następnie pod kątem ich zmienności przestrzennej i zawartości informacyjnej. Podstawą oceny zmienności był klasyczny współczynnik zmienności oparty na odchyleniu standardowym, definiowany wzorem:

$$V = \frac{s}{\bar{x}}, \quad \bar{x} \neq 0$$

gdzie: s – odchylenie standardowe z próby,
 \bar{x} – średnia arytmetyczna z próby.

Pozwolił on na wyłonienie, a następnie wyeliminowanie, zmiennych diagnostycznych charakteryzujących się niskim zróżnicowaniem. Zgodnie z funkcjonującymi zasadami analizy taksonomicznej przyjęto, że zbyt słabymi właściwościami diagnostycznymi odznaczają się wskaźniki, dla których $|V| \leq 10\%$ (Młodak 2006²⁹).

Wartość informacyjną wytypowanych zmiennych w grupach potrzeb zbadano poprzez analizę siły związku korelacyjnego. Podstawą metodologiczną tych działań stanowił współczynnik korelacji liniowej Peasona:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2} \sqrt{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}, \quad r_{xy} \in [-1, 1].$$

Podstawę doboru zmiennych do dalszej analizy stanowiła przyjmowana zwykle w analizach statystycznych krytyczna wartość $|r_{xy}| \leq 0,7$ (*Konkurencyjność... 2006*³⁰). Większa siła związku korelacyjnego wskazuje bowiem, że zmienne tworzą tzw. skupienia cech będących nośnikami podobnych informacji.

Weryfikacja cech diagnostycznych przyjętymi metodami doprowadziła do wyeliminowania 4 zmiennych (po dwie z grup opisujących wyposażenie w infrastrukturę techniczną i warunki środowiska naturalnego), które okazały się mało zróżnicowane przestrzennie lub posiadały podobną wartość informacyjną. W efekcie podstawą wyliczenia mierników syntetycznych określających poziom życia w wydzielonych grupach potrzeb były 34 zmienne.

Kolejny etap analizy dotyczył określenia charakteru przyjętych cech diagnostycznych, tj. wyodrębnienia stymulant oraz destymulant. Stymulanta to zmienna, której wzrost wartości jest pożądanym z punktu widzenia charakterystyki agregatowej. W przypadku destymulant sytuacja jest odwrotna. Wysokie wartości zmiennych powodują obniżenie poziomu wartości miary agregatowej³¹. W związku z tym, że stymulanty i destymulanty wpływają na zmienną syntetyczną w dwóch różnych kierunkach, spełniając postulat

²⁹ Młodak A., 2006, *Analiza taksonomiczna w statystyce regionalnej*, Centrum Doradztwa i Informacji Difin, Warszawa, s. 28-29.

³⁰ *Konkurencyjność powiatów województwa dolnośląskiego w latach 1999-2004*, 2006, Analizy Statystyczne, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław, s. 14

³¹ Grabiński T., Wydmus S., Zeliaś A., 1989, *Metody taksonometrii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

jednolitej preferencji wymagany w metodach bezwzorcowego porządkowania liniowego obiektów, ujednolicono ich charakter. Stymulacji destymulacji dokonano poprzez przekształcenie ilorazowe. Transformację tę można zapisać wzorem:

$$x_{ij}^s = b[x_{ij}^D]^{-1}, \quad b > 0, \quad \text{gdzie:}$$

x_{ij}^D – wartość j -tej zmiennej destymulacji w i -tym obiekcie,

x_{ij}^s – wartość j -tej zmiennej po transformacji w stymulantę w i -tym obiekcie,

b – stała przyjmowana w sposób arbitralny, najczęściej $b=1$.

Dalszy etap analizy polegał na normalizacji wartości cech diagnostycznych, poprzez ich transformację na wektory, których wartości cech są zawarte w przedziale $\langle 0,1 \rangle$. Po analizie własności poszczególnych procedur normalizacji zawartych w literaturze przedmiotu zastosowano klasyczną standaryzację, która wykorzystuje rozkład wartości poszczególnych cech:

$$a_i' = \frac{a_i - \bar{a}_i}{\delta_i(x)}$$

gdzie:

$$\bar{a}_i = \frac{1}{n} \sum_I a_i$$

$$\delta_i(a) = \frac{1}{n-1} \sum_I (a_i - \bar{a}_i)^2$$

Wynikiem standaryzacji jest wektor cech, których wartość średnia $\bar{a} = 0$, natomiast odchylenie standardowe $\delta = 1$, dzięki czemu wszystkie cechy mają jednakowy wkład do wartości odległości.

Jak wcześniej wspomniano do oceny poziomu życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim wykorzystano bezwzorcową metodę porządkowania liniowego. Wartości miernika syntetycznego $M(i)$ wyznaczone dla każdej z grup potrzeb jako średnia arytmetyczna znormalizowanych cech, pozwoliły na liniowe uporządkowanie obiektów (województw) i pogrupowanie ich w skupiska i . Przyjęto, że poziom życia w danej jednostce administracyjnej jest:

- bardzo wysoki, gdy znormalizowana wartość miernika syntetycznego zawiera się w przedziale: $+1\frac{1}{2}s \leq x < +2\frac{1}{2}s$;
- wysoki, gdy: $+1\frac{1}{2}s \leq x < +1\frac{1}{2}s$;
- przeciętny, gdy: $-\frac{1}{2}s \leq x < +\frac{1}{2}s$;
- niski, gdy: $-1\frac{1}{2}s \leq x < -\frac{1}{2}s$;
- bardzo niski, gdy: $-2\frac{1}{2}s \leq x < -1\frac{1}{2}s$;

gdzie: x – znormalizowana wartość cechy,
 s – odchylenie standardowe.

Analiza syntetycznych mierników poziomu życia w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw w 2009 r. – WPROWADZENIE

Poziom życia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego ukazano na tle pozostałych województw w 2009 r. w oparciu o zweryfikowany zestaw cech diagnostycznych. Po wyeliminowaniu zmiennych o zbliżonej zmienności przestrzennej i podobnym ładunku informacyjnym do wyliczenia cząstkowych mierników w wydzielonych grupach potrzeb wykorzystano 35 zmiennych, w tym 6 opisujących poziom rozwoju ekonomicznego, 16 – wyposażenie w infrastrukturę społeczną, 6 – wyposażenie w infrastrukturę techniczną i 7 opisujących warunki środowiska naturalnego.

Wartości mierników syntetycznych w wydzielonych grupach potrzeb oraz przyznane na ich podstawie miejsca województw w rankingu zaprezentowano w tabeli 1.

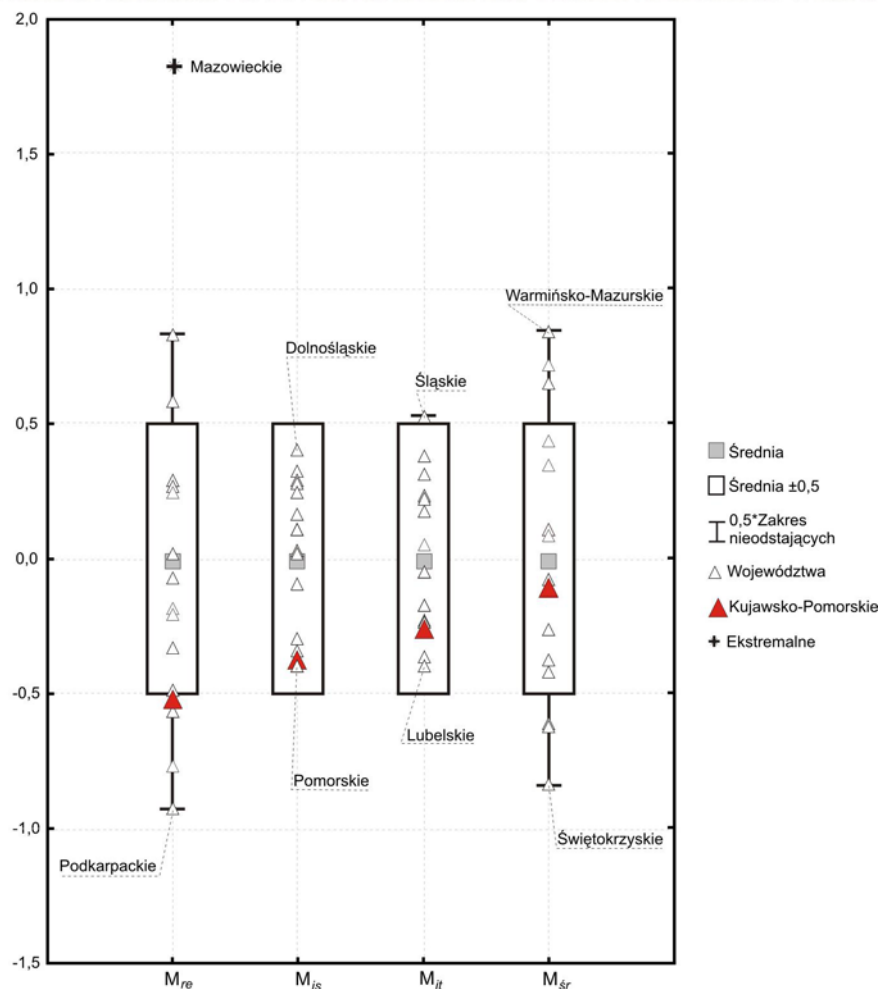
TABL. 1. MIERNIKI SYNTETYCZNE POZIOMU ŻYCIA LUDNOŚCI WEDŁUG GRUP POTRZEB I WOJEWÓDZTW W 2009 R.

WOJEWÓDZTWA	Cząstkowe mierniki syntetyczne				Pozycja			
	M_{re}	M_{is}	M_{it}	M_{sr}	M_{re}	M_{is}	M_{it}	M_{sr}
Dolnośląskie	0,242	0,406	0,374	0,104	6	1	2	7
Kujawsko-pomorskie	-0,520	-0,391	-0,246	-0,095	13	15	14	10
Lubelskie	-0,765	0,288	-0,401	0,090	15	3	16	8
Lubuskie	0,289	0,016	0,054	0,646	4	10	7	3
Łódzkie	-0,203	0,109	-0,176	-0,256	10	7	11	11
Małopolskie	0,017	0,274	-0,170	-0,416	7	4	10	13
Mazowieckie	1,830	0,029	-0,047	-0,610	1	9	9	14
Opolskie	-0,070	0,323	0,236	-0,378	8	2	4	12
Podkarpackie	-0,927	0,243	0,178	0,349	16	5	6	5
Podlaskie	-0,329	-0,090	-0,235	0,721	11	11	13	2
Pomorskie	0,833	-0,398	0,227	0,437	2	16	5	4
Śląskie	-0,187	-0,371	0,530	-0,624	9	14	1	15
Świętokrzyskie	-0,564	-0,342	-0,366	-0,840	14	13	15	16
Warmińsko-mazurskie	-0,491	-0,297	-0,225	0,846	12	12	12	1
Wielkopolskie	0,582	0,030	-0,045	-0,087	3	8	8	9
Zachodniopomorskie	0,264	0,170	0,311	0,112	5	6	3	6

Analiza poziomu życia w województwach przez pryzmat mierników syntetycznych wskazuje duże zróżnicowanie, zwłaszcza pod względem poziomu rozwoju ekonomicznego i uwarunkowań środowiskowych (wykres 1). W grupie potrzeb opisujących rozwój ekonomiczny zwróciła uwagę przede wszystkim bardzo wysoka pozycja województwa mazowieckiego, dla którego miernik M_{re} odchylił się od średniej w kraju o prawie dwa odchylenia standardowe. Dość duża zmienność miernika syntetycznego występowała też w zakresie warunków środowiskowych. W 2009 r. bardzo korzystnie kształtowały się one w województwie

warmińsko-mazurskim, gdzie M_{sr} był wyższy niż średnio w Polsce o około jedno odchylenie standardowe. Podobnie odchyłał się M_{sr} dla województwa świętokrzyskiego, przy czym kierunek odchylenia był odwrotny. Na ogólnie niekorzystną ocenę poziomu życia w tej grupie potrzeb w województwie świętokrzyskim wpłynął przede wszystkim niski poziom oczyszczania ścieków przemysłowych i komunalnych w % ścieków wymagających oczyszczania. Pod względem wyposażenia w infrastrukturę społeczną i techniczną zróżnicowanie województw w 2009 r. było znacznie mniejsze. W obydwu tych grupach potrzeb wartości mierników syntetycznych mieściły się w przedziale $\pm 0,5$ odchylenia standardowego od średniej.

Wykres 1. ROZKŁAD MIERNIKÓW SYNTETYCZNYCH WEDŁUG GRUP POTRZEB I WOJEWÓDZTW W 2009 R.

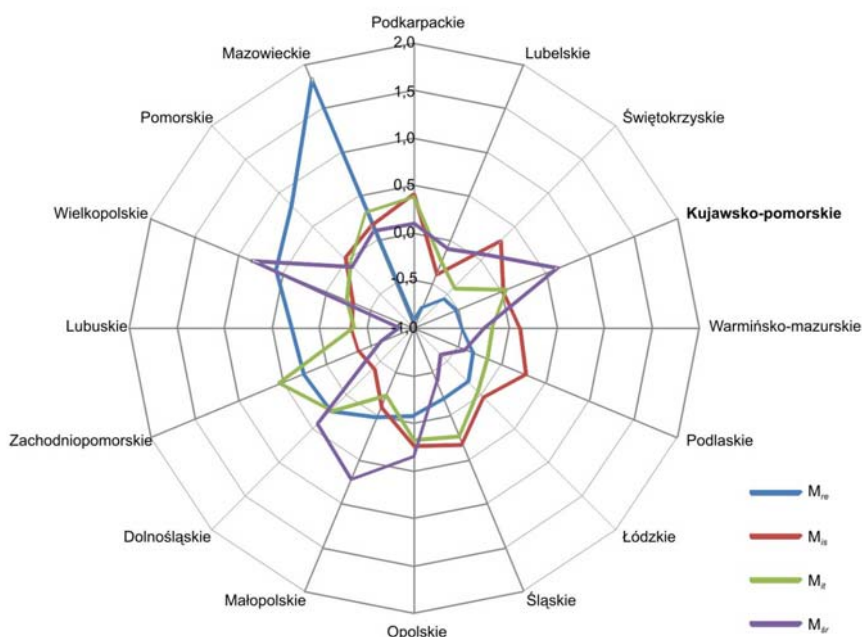

Dokonane porządkowanie liniowe województw według wartości mierników syntetycznych w grupach potrzeb pozwoliło zastosować metodę rangowania. W każdej grupie potrzeb wartość miernika syntetycznego dla każdego województwa została zastąpiona jej pozycją (ran-

gą) na uporządkowanej rosnąco liście wszystkich wartości. Operacja taka sprawiła, że zachowane zostały informacje o wzajemnych relacjach pomiędzy wartościami mierników syntetycznych, ale ujednoczony został ich rozkład. Analiza rang mierników syntetycznych zawartych w tabelicy 1 wskazuje, że największe różnice w rangach odnotowano województwach: śląskim i pomorskim. W 2009 r. województwo śląskie wyróżniało się wysokim poziomem dostępności do infrastruktury technicznej i jednocześnie niskim, bądź średnim poziomem zaspokojenia potrzeb w pozostałych grupach potrzeb. Natomiast w województwie pomorskim, przy ogólnie wysokim poziomie życia ludności bardzo niekorzystnie kształtowała się dostępność do urządzeń infrastruktury społecznej. Z kolei województwa: warmińsko-mazurskie i podlaskie, wybiły się pod względem walorów środowiska przyrodniczego, przy jednocześnie wyraźnie dostrzegalnym niedorozwoju elementów infrastruktury technicznej. Niekwestionowanym liderem pod względem rozwoju ekonomicznego było w 2009 r. województwo mazowieckie. W stosunku do zajmującego 2 pozycję województwa pomorskiego wartość M_{re} była tu prawie dwukrotnie wyższa.

W województwie kujawsko-pomorskim poziom życia mieszkańców w 2009 r. był zasadniczo niższy niż średnio w Polsce (wykres 2). Kujawsko-Pomorskie najkorzystniej wypadło pod względem warunków środowiska naturalnego i poziomu rozwoju ekonomicznego ludności. W tych grupach potrzeb zostało zakwalifikowane do województw o średnim poziomie życia ludności. Natomiast możliwości zaspokajania potrzeb wynikających z dostępności do infrastruktury społecznej i technicznej klasyfikowały województwo kujawsko-pomorskie w grupie tych o niskim poziomie życia.

Wykres 2. MIERNIKI SYNTETYCZNE POZIOMU ŻYCIA LUDNOŚCI WEDŁUG GRUP POTRZEB I WOJEWÓDZTW W 2009 R.

TABL. 2. WYBRANE DANE O WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM NA TLE KRAJU W 2009 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Polska		Kujawsko-pomorskie	
	ogółem	w tym miasta	ogółem	w tym miasta
POTENCJAŁ DEMOGRAFICZNY				
Powierzchnia ^a w km ²	312679	21402	17972	828
Ludność ^a w tys.	38167,3	23278,2	2069,1	1256,7
mężczyźni	18428,7	11022,7	998,0	592,0
kobiety	19738,6	12255,5	1071,1	664,7
Kobiety na 100 mężczyzn ^a	107	111	107	112
Ludność na 1 km ² powierzchni ogólnej ^a	122	1088	115	1517
Ludność w wieku w tys.:				
produkcyjnym	14624,4	15265,9	1338,4	821,3
mężczyźni (18-64 lata)	12776,7	7767,3	691,9	415,6
kobiety (18-59 lat)	11847,7	7498,5	646,5	405,6
nieprodukcyjnym	13542,9	8012,3	730,7	435,5
mężczyźni	5652,0	3255,3	306,1	176,4
kobiety	7890,9	4757,0	424,6	259,1
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym ^a	55	53	55	53
Przeciętne dalsze trwanie życia w latach:				
mężczyźni	71,5	71,9	71,4	71,5
kobiety	80,1	80,0	79,5	79,5
Ruch naturalny w tys.:				
małżeństwa	250,8	152,7	14,1	8,4
rozwoły	65,3	51,4	3,9	3,0
urodzenia żywe	417,6	246,4	23,1	13,2
zgony	384,9	231,8	20,4	12,6
w tym niemowląt	2,3	1,4	0,1	0,1
przyrost naturalny	32,6	14,7	2,7	0,6
ogólne saldo migracji	-1,1	-42,6	-1,4	-3,7
Ruch naturalny na 1000 ludności:				
małżeństwa	6,6	6,6	6,8	6,7
rozwoły	1,7	2,2	1,9	2,4
urodzenia żywe	10,9	10,6	11,2	10,6
zgony	10,1	10,0	9,9	10,1
w tym niemowląt ^b	5,6	5,6	6,4	7,0
przyrost naturalny	0,9	0,6	1,3	0,5
saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały	-0,0	-1,8	-0,7	-3,0
Plodność – urodzenia żywe na 1000 kobiet w wieku 15-49 lat	43,6	42,3	44,0	41,9
Prognoza ludności w tys.:				
2010 r.	38092,0	23145,5	2063,5	1245,4
2020 r.	37829,9	22649,7	2040,7	1190,7
2030 r.	36796,0	21799,5	1971,6	1119,3
POZIOM ROZWOJU EKONOMICZNEGO				
Aktywność ekonomiczna ludności w tys.:				
aktywni zawodowo	17279	10689	925	570
mężczyźni	9455	.	521	.
kobiety	7824	.	404	.
pracujący	15868	9803	829	508
bezrobotni	1411	885	96	62
bierni zawodowo	14181	8827	762	462

a Stan w dniu 31 XII. b Na 1000 urodzeń żywych.

TABL. 2. WYBRANE DANE O WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM NA TLE KRAJU W 2009 R. (cd.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Polska		Kujawsko-pomorskie	
	ogółem	w tym miasta	ogółem	w tym miasta
POZIOM ROZWOJU EKONOMICZNEGO (dok.)				
Aktywność ekonomiczna ludności w %:				
współczynnik aktywności zawodowej	54,9	54,8	54,8	55,2
wskaźnik zatrudnienia	50,4	50,2	49,1	49,2
stopa bezrobocia	8,2	8,3	10,4	10,9
Pracujący w gospodarce narodowej ^a w tys.	13449,1	.	686,6	.
sektor publiczny	3273,3	.	160,5	.
sektor prywatny	10175,8	.	526,1	.
Pracujący na 1000 ludności w gospodarce narodowej ^{bc}	352,4	.	331,8	.
Bezrobotni zarejestrowani ^b w tys.	1892,7	1059,8	134,1	74,2
Stopa bezrobocia rejestrowanego ^b w %	12,1	x	16,2	x
Bezrobotni zarejestrowani ^b na 1 ofertę pracy	89	.	117	.
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł	3101,74	.	2657,00	.
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto:				
z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych w zł	1542,63	.	1369,48 ^d	.
rolników indywidualnych w zł	911,04	.	903,64 ^d	.
Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych w zł	1114,49	.	1014,99	.
Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji na 1 osobę w gospodarstwach domowych w zł ...	1071,67	.	979,17	.
Przeciętne miesięczne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych ^e w zł	956,68	.	875,59	.
Sprzedaż detaliczna (ceny bieżące) w mln zł na 1 mieszkańca w zł	582774,7	.	20539,3	.
Sklepy ^b w tys.	371,8	.	19,4	.
Liczba ludności ^b na 1 sklep	103	.	107	.
Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych (rok poprzedni = 100)	103,5	.	103,3	.
Produkt krajowy brutto (ceny bieżące) w 2008 r. w mln zł	1275432	.	59773	.
w tym wartość dodana brutto	1116476	.	52323	.
na 1 mieszkańca w zł	33462	.	28926	.
Nominalne dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych na 1 mieszkańca w zł w 2008 r.	21076	.	19693	.
INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA				
Uczniowie w szkołach ^f w tys.:				
podstawowych	2235,0	1318,7	125,7	75,3
gimnazjalnych	1322,2	854,1	75,9	48,9
ponadgimnazjalnych	1519,5	1427,8	84,1	77,7
policealnych	284,8	274,6	16,4	16,0
Uczniowie w szkołach ponadgimnazjalnych ^f na 10 tys. ludności	398,1	613,4	406,2	618,6

a Według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności. b Stan w dniu 31 XII. c Według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności; bez pracujących w jednostkach budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego; dla pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie – dane szacunkowe. d Dane nie obejmują emerytur i rent wypłacanych przez Ministerstwo Obrony Narodowej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Ministerstwo Sprawiedliwości, a także realizowanych na mocy umów międzynarodowych. e Bez funduszu remontowego, który został zaklasyfikowany do rozchodów kapitałowych. f Stan na początku roku szkolnego.

TABL. 2. WYBRANE DANE O WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM
NA TLE KRAJU W 2009 R. (cd.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Polska		Kujawsko-pomorskie	
	ogółem	w tym miasta	ogółem	w tym miasta
INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA (cd.)				
Absolwenci szkół ^a w tys.:				
podstawowych	411,5	240,5	23,5	14,0
gimnazjalnych	457,0	293,3	25,7	16,7
ponadgimnazjalnych	453,3	426,2	25,2	23,2
policealnych	80,6	76,9	4,4	4,2
Absolwenci szkół ponadgimnazjalnych na 10 tys. ludności	118,8	183,1	121,7	184,9
Studenci szkół wyższych ^{bc} w tys.	1900,0	1900,0	83,4	83,4
na 10 tys. ludności	498	816	403	664
Absolwenci szkół wyższych ^{bc} w tys.	439,7	439,7	20,7	20,7
na 10 tys. ludności	115	189	100	165
Dzieci w placówkach wychowania przed- szkolnego ^d :				
w tys.	994,1	693,0	48,8	34,4
na 1000 dzieci w wieku 3-6 lat	673	815	592	755
Pracownicy medyczni ^{eh} :				
lekarze	79015	.	4113	.
lekarze dentyści	11855	.	637	.
farmaceuci	23916	.	1019	.
pielęgniarki ^g	185893	.	9590	.
położne	21999	.	1255	.
Zakłady ambulatoryjnej opieki zdrowotnej ^h ...	16252	12122	663	479
Porady udzielone ⁱ w zakresie ambulatoryjnej opieki zdrowotnej na 1 mieszkańca	7,6	.	7,7	.
lekarskie	6,8	.	7,0	.
stomatologiczne	0,8	.	0,7	.
Łóżka w szpitalach ogólnych ^{eh}	183040	.	9038	.
na 10 tys. ludności	48	.	44	.
Leczeni w szpitalach ogólnych ^e (bez między- oddziałowego ruchu chorych):				
w tys.	7360,6	.	347,6	.
na 10 tys. ludności	1929	.	1680	.
Przeciętny pobyt chorego w szpitalach ogólnych w dniach ^e	5,8	.	5,5	.
Przeciętne wykorzystanie łóżka w szpitalach ogólnych w dniach ^e	254,5	.	236,8	.
Apteki ogólnodostępne ^{hk}	10817	9026	505	426
Ludność na 1 aptekę i punkt apteczny ^h	3188	2573	3549	2946
Żłobki i oddziały żłobkowe ^h	502	502	23	23
Dzieci przebywające w żłobkach i oddziałach żłobkowych (w ciągu roku)	55243	55243	2322	2322
Dzieci w żłobkach i oddziałach żłobkowych ^h na 1000 dzieci w wieku do 3 lat	25,8	44,2	19,3	34,3

a Z roku szkolnego 2008/09. b Stan w dniu 30 XI. c Łącznie z cudzoziemcami. d Stan na początku roku szkolnego. e Dane Ministerstwa Zdrowia. f Łącznie z odbywającymi staż. g Łącznie z magistrami pielęgniarstwa. h Stan w dniu 31 XII. i Łącznie z poradami finansowanymi przez pacjentów (środki niepubliczne). k Bez aptek w stacjonarnych zakładach opieki zdrowotnej.

TABL. 2. WYBRANE DANE O WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM NA TLE KRAJU W 2009 R. (cd.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Polska		Kujawsko-pomorskie	
	ogółem	w tym miasta	ogółem	w tym miasta
INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA (dok.)				
Biblioteki publiczne ^a (łącznie z filiami)	8392	2888	450	168
Księgozbiór bibliotek publicznych ^a :				
w mln wol.	134,3	80,0	7,7	4,6
na 1000 ludności w wol.	3518	3435	3714	3662
Wypożyczenia księgozbioru z bibliotek publicznych na 1000 ludności w wol.	3209	3820	2767	3227
Miejsca w teatrach i instytucjach muzycznych ^a (w stałej sali) w tys.	70,5	70,5	4,8	4,8
na 1000 ludności	1,8	3,0	2,3	3,8
Widzowie i słuchacze w teatrach i instytucjach muzycznych ^b :				
w tys.	11498,7	11498,7	635,1	635,1
na 1000 ludności	301	494	307	505
Kina stałe ^a	448	431	16	16
Miejsca na widowni w kinach stałych ^a na 1000 ludności	7	10	6	9
Widzowie w kinach stałych:				
w tys.	38975,3	38449,1	1852,2	1852,2
na 1000 ludności	1024	1651	895	1474
na 1 seans	28	28	22	22
Abonenci ^a w tys.:				
radiowi	7027,0	5087,1	416,4	292,8
telewizyjni	6796,9	4907,4	403,4	282,6
Abonenci ^a na 1000 ludności:				
radiowi	184	219	201	233
telewizyjni	178	211	195	225
Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania ^c	6992	4159	296	177
Miejsca noclegowe ^c	606501	367675	26023	15264
na 10 tys. ludności	159,0	157,8	125,8	121,3
Korzystający z noclegów:				
w tys.	19353,7	.	766,4	600,0
na 1000 ludności	5072,6	.	3704,4	4769,3
INFRASTRUKTURA TECHNICZNA				
Zużycie w gospodarstwach domowych:				
wody z wodociągów w hm ³	1194,7	823,4	68,2	42,7
energii elektrycznej w GW-h	28684,2	14433,4	1507,5	861,1
gazu z sieci w hm ³	3873,6	3131,0	127,3	121,1
Zasoby mieszkaniowe ^{a,d} w tys.	13302,4	8959,2	692,7	468,9
mieszkania na 1000 ludności	349	385	335	373
powierzchnia użytkowa mieszkań w m ² na 1 osobę	24,6	24,0	22,3	22,0
przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w m ²	70,5	62,5	66,7	59,0
Mieszkania oddane do użytkowania	160002	111315	6710	4149
na 1000 ludności	4,2	4,8	3,2	3,3
powierzchnia użytkowa mieszkań w m ² na 1000 ludności	417,9	391,1	326,9	249,2

a Stan w dniu 31 XII. b Według miejsca prezentacji. c Stan w dniu 31 VII. d Na podstawie bilansu zasobów mieszkaniowych.

TABL. 2. WYBRANE DANE O WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM
NA TLE KRAJU W 2009 R. (dok.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Polska		Kujawsko-pomorskie	
	ogółem	w tym miasta	ogółem	w tym miasta
INFRASTRUKTURA TECHNICZNA (dok.)				
Drogi publiczne o twardej nawierzchni ^a				
w km	268807	53605	15140	2498
w tym o nawierzchni ulepszonej	245282	51354	13405	2368
Drogi publiczne o twardej nawierzchni ^a (miejskie i zamiejskie) na 100 km ² powierzchni ogólnej w km	86,0	238,8	84,2	285,9
Samochody osobowe zarejestrowane ^{ab} w tys.	16494,7	.	883,0	.
Placówki pocztowe ^c	8343	3809	467	203
na 10 tys. ludności	2,2	1,6	2,3	1,6
Telefoniczne łącza główne ^{ac} w tys.	8489,7	6850,2	396,6	317,4
na 1000 ludności	222,4	294,3	191,7	252,6
Wypadki drogowe ^d w tys.	44,2	.	1,6	.
na 10 tys. pojazdów samochodowych i ciągników zarejestrowanych	20,1	.	13,7	.
ŚRODOWISKO NATURALNE				
Pobór wody na potrzeby gospodarki narodo- wej i ludności w hm ³	10828,4	.	246,7	.
Pobór wody – w % poboru ogółem – na cele eksploatacji sieci wodociągowej ^e	19,1	x	46,5	x
Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w % ludności ogółem ^f	64,2	88,1	70,3	94,2
Redukcja przemysłowych zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążli- wych dla czystości powietrza w % zanie- czyszczeń wytworzonych:				
pyłowych	99,7	x	99,1	x
gazowych (bez dwutlenku węgla)	57,3	x	39,6	x
Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona w % powierzchni ogólnej ^a	32,3	x	31,3	x

a Stan w dniu 31 XII. b Na podstawie danych centralnej ewidencji pojazdów prowadzonej przez MSWiA. c Dane dotyczą operatorów sieci publicznej. d Dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Bydgoszczy. e Pobór wody na ujęciach przed wtłoczeniem do sieci. f Ludność korzystająca – na podstawie szacunków, ludność ogółem i ludność miast – na podstawie bilansów.

TABL. 3. WAŻNIEJSZE DANE O WOJEWÓDZTWACH W 2009 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ludność ^a			Kobiety na 100 męż- czyzn ^a	Ruch naturalny na 1000 ludności			
	ogółem w tys.	w % ludności Polski	na 1 km ²		małżeń- stwa	rozwo- dy	przyrost naturalny	ogólne saldo migracji
Polska	38167,3	x	122	107,0	6,6	1,7	0,9	-0,0
Dolnośląskie	2876,6	7,5	144	109,0	6,3	2,3	-0,4	0,3
Kujawsko-pomorskie	2069,1	5,4	115	107,0	6,8	1,9	1,3	-0,7
Lubelskie	2157,2	5,7	86	107,0	6,7	1,3	-0,3	-1,9
Lubuskie	1010,0	2,6	72	106,0	6,5	1,9	1,7	-0,5
Łódzkie	2541,8	6,7	140	110,0	6,2	1,9	-2,3	-0,5
Małopolskie	3298,3	8,6	217	106,0	6,6	1,2	2,3	1,3
Mazowieckie	5222,2	13,7	147	109,0	6,4	1,7	1,0	2,4
Opolskie	1031,1	2,7	110	107,0	6,0	1,7	-0,4	-1,7
Podkarpackie	2101,7	5,5	118	105,0	6,6	1,1	1,8	-0,9
Podlaskie	1189,7	3,1	59	105,0	6,3	1,7	0,0	-1,4
Pomorskie	2230,1	5,8	122	106,0	6,9	1,9	3,5	1,3
Śląskie	4640,7	12,2	376	107,0	6,7	1,9	-0,2	-1,0
Świętokrzyskie	1270,1	3,3	108	105,0	6,5	0,8	-0,8	-1,7
Warmińsko-mazurskie	1427,1	3,7	59	105,0	6,6	2,0	2,3	-1,9
Wielkopolskie	3408,3	8,9	114	106,0	6,9	1,5	2,7	0,5
Zachodniopomorskie	1693,2	4,4	74	106,0	6,5	2,2	0,9	-0,5

(cd.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Przeciętne trwanie życia w latach								
	ogółem			miasta			wieś		
	męż- czyźni	kobiety	różnica (kobiety - męż- czyźni)	męż- czyźni	kobiety	różnica (kobiety - męż- czyźni)	męż- czyźni	kobiety	różnica (kobiety - męż- czyźni)
Polska	71,53	80,05	8,52	71,90	79,98	8,08	71,00	80,21	9,21
Dolnośląskie	70,94	79,40	8,46	71,18	79,43	8,25	70,29	79,35	9,06
Kujawsko-pomorskie	71,35	79,50	8,15	71,52	79,47	7,95	71,03	79,55	8,52
Lubelskie	70,84	80,53	9,69	72,35	80,60	8,25	69,69	80,48	10,79
Lubuskie	70,68	79,48	8,80	70,96	79,49	8,53	70,20	79,35	9,15
Łódzkie	69,23	78,87	9,64	69,22	78,48	9,26	69,32	79,79	10,47
Małopolskie	73,10	81,13	8,03	73,32	81,15	7,83	72,85	81,16	8,31
Mazowieckie	71,84	80,44	8,60	72,89	80,62	7,73	70,13	80,14	10,01
Opolskie	72,67	80,46	7,79	73,00	80,29	7,29	72,33	80,64	8,31
Podkarpackie	73,15	81,13	7,98	73,78	81,06	7,28	72,72	81,22	8,50
Podlaskie	71,91	81,48	9,57	72,96	81,76	8,80	70,54	81,07	10,53
Pomorskie	72,46	80,07	7,61	73,11	80,32	7,21	71,08	79,36	8,28
Śląskie	71,03	79,08	8,05	70,80	78,86	8,06	71,92	79,91	7,99
Świętokrzyskie	71,73	81,08	9,35	72,41	80,96	8,55	71,20	81,07	9,87
Warmińsko-mazurskie	70,73	79,81	9,08	71,56	80,16	8,60	69,54	79,18	9,64
Wielkopolskie	71,95	79,94	7,99	72,51	80,15	7,64	71,29	79,63	8,34
Zachodniopomorskie	71,00	79,49	8,49	71,47	79,51	8,04	69,88	79,29	9,41

a Stan w dniu 31 XII.

TABL. 3. WAŻNIEJSZE DANE O WOJEWÓDZTWACH W 2009 R. (cd.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Aktywność ekonomiczna ludności			Pracujący ^{ab}		Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł	Bezrobotni zarejestrowani ^a		Stopa bezrobocia ^a w %
	współczynnik aktywności zawodowej	wskaźnik zatrudnienia	stopa bezrobocia	w tys.	na 1000 ludności		w tys.	w % ogółem	
Polska	54,9	50,4	8,2	13449,1	352,4	3101,74	1892,7	100,0	12,1
Dolnośląskie	53,9	48,5	10,1	980,5	340,9	3085,58	146,3	7,7	12,8
Kujawsko-pomorskie	54,8	49,1	10,4	686,5	331,8	2657,00	134,1	7,1	16,2
Lubelskie	55,7	50,4	9,7	759,5	352,1	2727,67	117,2	6,2	12,9
Lubuskie	53,6	48,5	9,6	309,4	306,3	2640,41	61,1	3,2	16,2
Łódzkie	54,9	50,8	7,6	937,5	368,8	2711,89	128,1	6,8	11,9
Małopolskie	54,3	50,0	8,0	1121,0	339,9	2861,77	130,0	6,9	9,7
Mazowieckie	58,8	55,3	6,0	2256,7	432,1	3915,46	224,5	11,9	9,0
Opolskie	53,6	48,4	9,8	310,2	300,8	2793,82	47,1	2,5	12,9
Podkarpackie	56,6	50,9	10,0	667,3	317,5	2617,50	141,9	7,5	15,9
Podlaskie	54,8	51,0	7,1	409,0	343,8	2721,99	61,2	3,2	12,8
Pomorskie	52,4	49,0	6,4	736,8	330,4	3067,70	100,3	5,3	11,9
Śląskie	52,5	49,0	6,7	1592,7	343,2	3185,54	168,4	8,9	9,4
Świętokrzyskie	55,9	49,9	10,9	451,7	355,6	2681,61	83,8	4,4	15,1
Warmińsko-mazurskie	52,4	48,0	8,5	412,0	288,7	2605,95	109,2	5,8	20,7
Wielkopolskie	56,0	51,8	7,5	1310,5	384,5	2805,30	133,6	7,1	9,2
Zachodniopomorskie	52,2	46,8	10,3	507,8	299,9	2771,48	105,9	5,6	17,1

(cd.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Leczeni w szpitalach ogólnych ^c na 10 tys. ludności	Liczba ludności na 1 łóżko w szpitalach ogólnych ^{ad}	Liczba ludności na 1 aptekę ogólnodostępną ^a	Studenci szkół wyższych ^d		Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego ^e w tys.	Wypożyczenia księgozbioru z bibliotek publicznych	Widzowie w kinach stałych	Widzowie i słuchacze teatrów i instytucjach muzycznych ^f
				na 1000 ludności					
				w tys.	na 10 tys. ludności				
Polska	1929	209	3528	1880239	493	994,1	3209	1024	301
Dolnośląskie	2075	207	3120	172479	600	71,0	3560	1129	349
Kujawsko-pomorskie	1680	229	4097	85133	411	48,8	2767	895	307
Lubelskie	1999	188	2741	105180	488	52,2	3491	540	104
Lubuskie	1623	232	3507	28210	279	27,1	3513	917	450
Łódzkie	2308	187	2856	134658	530	61,8	3097	860	226
Małopolskie	1741	229	3411	212049	643	89,0	3428	1081	317
Mazowieckie	2080	217	3848	333774	639	149,4	2880	1679	495
Opolskie	1646	232	3777	40884	397	27,7	3125	636	185
Podkarpackie	1842	216	3707	74845	356	50,9	3346	445	118
Podlaskie	2067	191	3695	54273	456	28,2	2676	666	336
Pomorskie	1669	251	3786	105806	474	60,0	2665	1284	335
Śląskie	1912	174	3946	187236	403	122,1	3855	1231	345
Świętokrzyskie	2037	201	3207	47752	376	27,3	2632	524	194
Warmińsko-mazurskie	1749	236	4043	52420	367	34,3	2972	664	262
Wielkopolskie	2035	214	3365	169374	497	102,5	3330	1003	215
Zachodniopomorskie	1844	213	4110	76166	450	41,8	2952	815	260

a Stan w dniu 31 XII. b Według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności; c Dane nie obejmują ochrony zdrowia resortu obrony narodowej, resortu spraw wewnętrznych i administracji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz w zakładach karnych. d Stan w dniu 30 XI; łącznie z filiami i oddziałami zamiejscowymi uczelni, których siedziby mieszczą się w innych województwach, łącznie z cudzoziemcami. e Stan na początku roku szkolnego. f Według miejsca prezentacji.

TABL. 3. WAŻNIEJSZE DANE O WOJEWÓDZTWACH W 2009 R. (dok.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania ^a w tys.	Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w %	Telefoniczne łącza główne ^b na 1000 ludności	Liczba ludności na 1 placówkę pocztową ^b	Samochody osobowe ^b na 1000 ludności	Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych w tys.	Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych w %	Liczba ludności na 1 sklep ^b	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON ^b na 10 tys. ludności
Polska	606,5	35,8	222,4	4575	432	1129,6	67,1	103	981
Dolnośląskie	51,1	30,4	252,7	4419	433	109,3	67,7	104	1101
Kujawsko-pomorskie	26,0	45,7	191,7	4431	427	58,6	66,9	107	880
Lubelskie	18,9	35,6	191,4	3577	399	48,3	70,1	115	724
Lubuskie	23,3	25,9	225,7	3544	444	37,4	75,9	106	1004
Łódzkie	18,1	36,0	215,6	5502	429	71,1	65,3	94	868
Małopolskie	68,8	36,8	211,6	5303	417	88,2	63,9	104	952
Mazowieckie	40,7	37,5	291,3	5894	483	145,3	59,1	108	1238
Opolskie	7,8	29,9	197,4	4059	458	28,1	72,3	123	926
Podkarpackie	22,2	32,0	182,8	4453	382	38,7	72,2	101	690
Podlaskie	11,4	29,1	211,8	3520	378	25,8	68,7	122	753
Pomorskie	81,4	37,2	222,2	4487	433	90,8	71,5	92	1118
Śląskie	39,3	34,5	210,5	5904	420	157,5	60,6	104	928
Świętokrzyskie	10,9	35,4	185,2	4110	407	35,6	79,1	90	832
Warmińsko-mazurskie	38,4	29,6	191,2	3447	387	38,8	71,6	95	805
Wielkopolskie	38,4	26,6	211,5	4062	492	97,7	73,3	100	1054
Zachodniopomorskie ..	109,5	46,1	246,5	3697	401	58,4	68,6	92	1270

(dok.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Zasoby mieszkaniowe ^b		Mieszkania wyposażone w instalacje ^b w % ogółu mieszkań				Mieszkania oddane do użytkowania		Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych (2008 = 100)	PKB ^c na 1 mieszkańca w 2008 r.
	w tys.	przebieżna powierzchnia użytkowa na 1 osobę w m ²	wodociąg		centralne ogrzewanie		w tys.	na 1000 ludności		
			miasta	wieś	miasta	wieś				
Polska	13302	24,6	98,6	89,0	84,9	64,8	160,0	4,2	103,5	33462
Dolnośląskie	1053	24,6	99,1	94,2	80,6	66,9	14,1	4,9	104,0	35989
Kujawsko-pomorskie	693	22,3	99,1	92,6	82,9	68,0	6,7	3,2	103,3	28926
Lubelskie	723	25,0	97,4	79,6	89,1	54,1	6,1	2,8	103,3	23219
Lubuskie	347	24,0	99,1	93,9	82,2	63,1	3,7	3,7	103,4	28709
Łódzkie	968	25,2	96,3	84,0	80,3	57,8	6,3	2,5	103,5	31140
Małopolskie	1077	24,5	98,4	91,2	85,5	68,3	18,8	5,7	103,5	28878
Mazowieckie	2001	26,4	98,0	83,4	90,6	62,9	39,0	7,5	103,4	52770
Opolskie	340	25,6	99,3	95,8	84,1	73,1	1,8	1,7	103,5	28379
Podkarpackie	620	23,1	97,9	87,9	87,5	60,8	5,5	2,6	103,9	23101
Podlaskie	414	25,7	97,7	79,8	89,8	49,9	4,2	3,5	103,2	24434
Pomorskie	766	23,8	99,7	96,3	86,6	70,1	14,4	6,5	102,4	31754
Śląskie	1710	24,9	99,2	94,7	79,8	78,3	10,6	2,3	103,9	36126
Świętokrzyskie	422	23,7	96,6	79,9	89,0	60,3	1,9	1,5	103,8	26763
Warmińsko-mazurskie	479	22,1	99,8	90,6	88,6	61,8	4,9	3,4	103,3	24814
Wielkopolskie	1090	24,9	99,3	95,0	83,5	70,6	14,3	4,2	103,6	34934
Zachodniopomorskie ..	599	23,7	99,7	96,5	87,6	68,2	7,7	4,6	103,7	30357

a Stan w dniu 31 VII. b Stan w dniu 31 XII. c Grupowanie metodą jednostek lokalnych rodzaju działalności.

Potencjał demograficzny

Według stanu w dniu 31 grudnia 2009 r. województwo kujawsko-pomorskie **zamieszkiwało** 2069,1 tys. osób, tj. o 1165 osób więcej niż przed rokiem i o 830 osób więcej niż w 2005 r. Ludność Kujawsko-Pomorskiego stanowi 5,4 % ogółu ludności Polski, co lokuje województwo na 10 miejscu w rankingu województw. Rok 2009 był czwartym (obok lat 2001, 2004 i 2008) w ciągu ostatnich dziewięciu lat, w którym w województwie odnotowano dodatni przyrost rzeczywisty ludności. Według szacunków liczba ludności w 2020 r. obniży się do poziomu 2040,7 tys. osób, a w 2035 r. – do 1920,5 tys. osób.

Większość mieszkańców województwa zamieszkuje miasta. **Współczynnik urbanizacji** w 2009 r. wyniósł 60,7 % (w kraju – 61,0 %). Od dziewięciu lat obserwowany jest spadek udziału ludności miast w ogólnej liczbie ludności (w 2005 r. ludność miejska stanowiła 61,5 % ogółu). W skali roku liczba mieszkańców miast zmniejszyła się o 0,2 %, a w odniesieniu do 2005 r. – o 1,2 %. W 2009 r. liczba ludności mieszkającej na **wsł** w stosunku do stanu z 2008 r. zwiększyła się o 0,5 %, osiągając poziom 812,4 tys. osób (w stosunku do 2005 r. odnotowano wzrost na poziomie 2,1 %, tj. o 16,7 tys. ludności).

Gęstość zaludnienia w województwie była mniejsza niż przeciętnie w Polsce i wyniosła w 2009 r. 115 osób na 1 km² (dla porównania w kraju były to 122 osoby). W miastach przypadało przeciętnie 1517 osób na 1 km², natomiast na obszarach wiejskich 47 osób. Kujawsko-Pomorskie pod względem gęstości zaludnienia zajęło 8 pozycję w Polsce.

Ponad połowę ludności województwa stanowią **kobiety**. Udział kobiet w ogólnej liczbie ludności w 2009 r., podobnie jak w poprzednich latach, wyniósł 51,8 % (w miastach – 52,9 %, na wsi – 50,0 %). **Współczynnik feminizacji** w województwie ukształtował się na poziomie 107, przy czym w miastach wyniósł 112 a na wsi – 100.

TABL. 1 (4). **PRZECIĘTNE DALSZE TRWANIE ŻYCIA W 2009 R.**

WYSZCZEGÓLNIENIE M – mężczyźni K – kobiety		Ogółem	Miasta	Wieś
		w latach		
0 lat	M	71,4	71,5	71,0
	K	79,5	79,5	79,6
15 lat	M	57,1	57,4	56,6
	K	65,1	65,1	65,1
30 lat	M	42,8	43,1	42,3
	K	50,3	50,3	50,3
45 lat	M	29,1	29,4	28,6
	K	35,9	35,9	35,9
60 lat	M	17,6	18,0	17,1
	K	22,8	22,9	22,6

wrotna. Powyższe różnice związane są m.in. z różnicami długości trwania życia kobiet i mężczyzn.

Analizując strukturę ludności **według płci** w poszczególnych grupach wiekowych, można zauważyć przewagę mężczyzn nad kobietami w grupach do 39. roku życia (za wyjątkiem grupy 38-latków); natomiast w pozostałych grupach wiekowych przeważały kobiety. W miastach obserwujemy nadwyżkę liczby kobiet nad mężczyznami od 36. roku życia oraz w grupach: 21, 22, 27, 29 i 34-latków. Pozostałe grupy charakteryzuje nadwyżka mężczyzn nad liczbą kobiet. Na wsi przewaga mężczyzn nad kobietami obejmuje grupy wiekowe do 61. roku życia (za wyjątkiem 59-latków), natomiast w pozostałych grupach wiekowych sytuacja jest od-

Prognozuję się, że dziewczynki urodzone w 2009 r. dożyją 79,5 roku, a chłopcy – 71,4 lat. W ostatnich latach obserwuje się w Kujawsko-Pomorskim wydłużanie przeciętnego **trwania życia**. W stosunku do 2005 r. mężczyźni przeciętnie żyją o 0,8 roku dłużej, a kobiety o 0,4 roku dłużej. W 2009 r. przeciętne trwanie życia mężczyzn zamieszkałych w miastach wynosiło 71,5 lat, tj. o pół roku więcej niż mężczyzn na wsi. Wśród kobiet sytuacja była odwrotna – mieszkanki wsi żyły 79,6 lat, czyli o 0,1 roku dłużej niż kobiety w miastach.

W ostatnich latach obserwuje się zmiany w strukturze wiekowej ludności świadczące o starzeniu się mieszkańców województwa. Na koniec 2009 r. liczba osób w **wieku przedprodukcyjnym**, tj. do 17. roku życia (406,4 tys. osób) zmniejszyła się w stosunku do ub. roku o 1,8 %, a w stosunku do 2005 r. – o 8,0 %. W 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim mieszkało 324,0 tys. dzieci (osoby w wieku od 0 do 14 lat), co oznacza o 1,2 % osób mniej niż przed rokiem i o 7,1 % mniej niż w 2005 r.

Liczba ludności w **wieku produkcyjnym** (18–59 lat w przypadku kobiet, 18–64 lata w przypadku mężczyzn) wyniosła 1338,4 tys. i wzrosła o 0,1 % w stosunku do ub. roku oraz o 0,7 % w stosunku do 2005 r. Osoby w wieku niemobilnym (45–59 lat dla kobiet, 45–64 lata dla mężczyzn) stanowiły 37,8 % ogółu ludności w wieku produkcyjnym (udział zmniejszył się w skali roku o 0,1 pkt proc., a w porównaniu z 2005 r. zwiększył się o 0,2 pkt). Obserwowany jest jednocześnie wzrost o 2,2 % w porównaniu z ub. rokiem liczby osób w **wieku poprodukcyjnym** (kobiety powyżej 60. roku życia, mężczyźni powyżej 65. roku życia), a w odniesieniu do 2005 r. wzrost o 9,1 %, tym samym osiągając w 2009 r. poziom 324,3 tys. osób.

Współczynnik obciążenia ekonomicznego, który odzwierciedla relacje między ludnością w wieku nieprodukcyjnym i produkcyjnym, wskazuje na coraz mniej korzystne relacje między poszczególnymi grupami wieku ludności. Według stanu na grudzień 2009 r., przeciętnie na 100 osób w wieku produkcyjnym zamieszkałych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, przypadało 55 osób w wieku nieprodukcyjnym (podobnie jak przed rokiem, w końcu 2005 r. – 56 osób), w tym 30 osób w wieku przedprodukcyjnym (odpowiednio: 31 i 33 osób). W miastach na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadały 53 osoby w wieku nieprodukcyjnym, a na wsi – 57.

Przeciętny wiek mieszkańca województwa kujawsko-pomorskiego w 2009 r. wynosił 37,2 lata (dla porównania w kraju – 37,7 lat). Mediana wieku kobiet (39,1 lat) była wyższa niż w przypadku mężczyzn (35,3 lat). Średni wiek mieszkańca miasta to 38,7 lat, a osoby mieszkające na wsi w 2009 r. miały przeciętnie 34,9 lat.

W 2009 r. w Kujawsko-Pomorskim zawarto 14,1 tys. **małżeństw**, czyli o 4,2 % mniej niż przed rokiem (w kraju o 2,7 % mniej), ale o 20,8 % więcej w porównaniu do 2005 r. Przeciętnie w województwie na każde 1000 ludności zostało zawartych 6,8 małżeństw (przed rokiem 7,1; w 2005 r. – 5,6; w kraju w 2009 r. było to 6,6 małżeństw). Więcej małżeństw w przeliczeniu na 1000 ludności zawarto na wsi (6,9) niż w miastach (6,7). W porównaniu z poprzednimi latami w 2009 r. wzrosła liczba **rozwodów** orzeczonych w Kujawsko-Pomorskim do poziomu 3,9 tys., tj. więcej w skali roku o 8,0 %, ale mniej o 8,8% w porównaniu z 2005 r. (w kraju spadek zarówno w skali roku o 0,2 %, jak i w porównaniu z 2005 r. – o 3,3 %).

Rozwody orzeczone w miastach stanowiły 76,2 % wszystkich rozwodów w województwie. Współczynnik rozwodów (liczba rozwodów na każde 1000 ludności) obniżył się z 2,1 w 2005 r. do 1,9 obecnie (w miastach wyniósł 2,4, a na wsi – 1,1). W analizowanym roku orzeczono 0,2 tys. **separacji**, co oznacza spadek w skali roku o 4,9 % (w kraju spadek o 14,7 %) oraz w odniesieniu do 2005 r. – o 77,1 %. Separacje orzeczone w miastach stanowiły 66,7 % ogółu separacji w województwie. Liczba separacji przypadająca na 100 tys. ludności ukształtowała się na poziomie 9,4 (w miastach – 10,4, a na wsi – 7,9).

W 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim odnotowano 23,1 tys. **urodzeń żywych**, tj. o 0,8 % mniej niż przed rokiem, ale o 12,7 % więcej niż w 2005 r. Współczynnik natężenia urodzeń (liczba urodzeń żywych przypadająca na 1000 ludności) wyniósł w analizowanym roku 11,1 (przed rokiem 11,3; w kraju – 10,9) i był zdecydowanie wyższy na wsi (12,0; w 2008 r. wyniósł 12,8) niż w miastach (10,6; wobec 10,3). Liczba urodzeń zależna jest m.in. od liczebności kobiet w wieku rozrodczym (15–49 lat) oraz ich płodności określanej częstością urodzeń. W 2009 r. grupa kobiet w wieku rozrodczym liczyła 522,2 tys. (48,8 % ogółu kobiet w województwie), tj. o 0,9 % mniej niż przed rokiem i o 3,4 % mniej niż w 2005 r. Pomimo zmniejszenia się udziału kobiet w wieku rozrodczym, **płodność**, tj. liczba urodzeń żywych na 1000 kobiet w wieku rozrodczym wzrosła z 37,7 w 2005 r. do 44,0 obecnie (przed rokiem 44,0; w kraju w 2009 r. – 43,6). Większość matek, które w ciągu 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim rodziły dzieci, to kobiety w wieku 25–34 lata (60,6 % wszystkich urodzeń), czyli były to kobiety urodzone w okresie wyżu demograficznego. Dla porównania w 2005 r. najwięcej dzieci rodziły kobiety w wieku 20–29 lat (65,7 % wszystkich urodzeń). Informacja o średniej liczbie dzieci urodzonych przez kobietę w ciągu całego okresu rozrodczego daje **współczynnik dzietności ogólnej**, który w 2009 r. ukształtował się na poziomie 1,42 (wobec 1,43 w 2008 r. i 1,27 w 2005 r.; w Polsce w 2009 r. wyniósł 1,40). Pomimo większej liczby urodzeń poziom współczynnika reprodukcji nie zapewnia prostej zastępowalności pokoleń, tj. gdy w danym roku na 1 kobietę w wieku rozrodczym przypada średnio 2 dzieci (optymalny poziom współczynnika powinien kształtować się na poziomie 2,10–2,15).

W województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r. **zmarło** 20,4 tys. osób i było to więcej: o 1,8 % w porównaniu z ub. rokiem, a o 5,0 % z 2005 r. Umieralność w województwie była niższa niż przeciętna w kraju. W 2009 r. na 1000 ludności przypadało średnio 9,9 zgonów, wobec 10,1 w kraju (przed rokiem w województwie 9,7; w 2005 r. – 9,4 zgony). W miastach wskaźnik osiągnął wyższy poziom (10,1) niż na wsi (9,5). Wśród przyczyn zgonów w 2008 r. dominowały choroby układu krążenia – 45,9 % wszystkich zgonów (w 2005 r. – 44,3 %) oraz choroby nowotworowe – 27,1 % zgonów ogółem (wobec 27,2 % w 2005 r.). Choroby układu krążenia były przyczyną zgonów 52,0 % kobiet i 40,5 % mężczyzn, a choroby nowotworowe częściej przyczyniały się do zgonów mężczyzn (28,6 % ogółu zgonów mężczyzn) niż kobiet (25,3 % zgonów kobiet ogółem).

W 2009 r. zmarło 147 dzieci poniżej 1 roku życia (wobec 136 przed rokiem i tyle samo co w 2005 r.), z czego ponad połowę, bo 59,2 %, stanowili chłopcy. **Zgonów niemowląt** zarejestrowano więcej w miastach (62,6 % wszystkich zgonów w województwie) niż na wsi. Współczynnik natężenia zgonów niemowląt (w przeliczeniu na 1000 urodzeń żywych) wyniósł w województwie 6,4 ‰ (przed rokiem 5,9 ‰, w 2005 r. – 6,6 ‰; w kraju obecnie – 5,6 ‰). W miastach współczynnik ukształtował się na wyższym poziomie (7,0 ‰) niż na wsi (5,6 ‰).

W 2009 r. odnotowano dodatni **przyrost naturalny** (różnica między liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów) na poziomie 2670 (w miastach 558, na wsi 2112). Wskaźnik przyrostu naturalnego (na 1000 ludności) w województwie spadł z 1,56 ‰ w ub. roku do 1,29 ‰ obecnie (w Polsce wyniósł 0,86 ‰). W miastach wskaźnik (0,45 ‰; wobec przed rokiem 0,25 ‰) był wyraźnie niższy niż na wsi (odpowiednio: 2,58 ‰, 3,57 ‰).

Rok 2009 był kolejnym od kilkunastu lat rokiem, w którym roczny odpływ ludności województwa kujawsko-pomorskiego przeważał nad napływem, co spowodowało ujemne ogólne saldo **migracji** stałej. W województwie kujawsko-pomorskim odnotowano 24,7 tys. wymeldowań z pobytu stałego (w tym 0,7 tys. za granicę), natomiast 23,3 tys. osób zameldowało się na pobyt stały (w tym 0,7 tys. z zagranicy). W przeliczeniu na 1000 ludności saldo migracji stałej w województwie kujawsko-pomorskim wyniosło minus 0,7 ‰ (wobec minus 0,8 ‰ przed rokiem i minus 1,0 ‰ w 2005 r.; w kraju w 2009 r. minus 0,03 ‰), przy czym wskaźnik ten w miastach (minus 3,0 ‰) był wyraźnie niższy niż na wsi (plus 2,8 ‰). Saldo migracji zewnętrznej liczone na 1000 mieszkańców ukształtowało się w województwie na poziomie minus 0,04 ‰.

TABL. 2 (5). **LUDNOŚĆ, RUCH NATURALNY I MIGRACJE**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
LUDNOŚĆ ^a						
Ogółem	2067817	2068253	2066371	2066136	2067918	2069083
mężczyźni	999114	998676	997275	996661	997285	997968
kobiety	1068703	1069577	1069096	1069475	1070633	1071115
Miasta	1290395	1272615	1267250	1262577	1259462	1256730
Wieś	777422	795638	799121	803559	808456	812353
W wieku:						
przedprodukcyjnym	521337	441718	431113	421767	413722	406397
produkcyjnym	1260688	1329325	1331439	1334274	1336920	1338427
poprodukcyjnym	285792	297210	303819	310095	317276	324259
W % ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
mężczyźni	48,3	48,3	48,3	48,2	48,2	48,2
kobiety	51,7	51,7	51,7	51,8	51,8	51,8
Miasta	62,4	61,5	61,3	61,1	60,9	60,7
Wieś	37,6	38,5	38,7	38,9	39,1	39,3
W wieku:						
przedprodukcyjnym	25,2	21,3	20,9	20,4	20,0	19,6
produkcyjnym	61,0	64,3	64,4	64,6	64,7	64,7
poprodukcyjnym	13,8	14,4	14,7	15,0	15,3	15,7

a Stan w dniu 31 XII.

TABL. 2 (5). LUDNOŚĆ, RUCH NATURALNY I MIGRACJE (dok.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
RUCH NATURALNY						
W liczbach bezwzględnych:						
Mażeństwa	11933	11650	12754	14126	14693	14070
Separacje	74	853	537	326	205	195
Rozwody	2460	4274	4295	3978	3606	3896
Urodzenia żywe	21510	20456	21142	21814	23253	23059
Zgony	19727	19410	19622	20327	20027	20389
w tym niemowląt	187	136	120	133	136	147
Przyrost naturalny	1783	1046	1520	1487	3226	2670
Ogólne saldo migracji	-1068	-2080	-3587	-2372	-1681	-1397
Na 1000 ludności:						
Mażeństwa	5,8	5,6	6,2	6,8	7,1	6,8
Separacje ^a	0,4	4,1	2,6	1,6	1,0	0,9
Rozwody	1,2	2,1	2,1	1,9	1,7	1,9
Urodzenia żywe	10,4	9,9	10,2	10,5	11,3	11,2
Zgony	9,5	9,4	9,5	9,8	9,7	9,9
w tym niemowląt ^b	8,7	6,6	5,7	6,1	5,9	6,4
Przyrost naturalny	0,9	0,5	0,7	0,7	1,6	1,3
Ogólne saldo migracji	-0,5	-1,0	-1,7	-1,2	-0,8	-0,7
MIGRACJE WEWNĘTRZNE I ZAGRANICZNE LUDNOŚCI NA POBYT STAŁY						
W liczbach bezwzględnych:						
Napływ ^c	22699	24372	27415	29144	23974	23344
z miast	11768	14230	15783	16156	13373	13130
ze wsi	10766	9918	11236	12336	10013	9551
z zagranicy	165	224	396	652	588	663
Odpływ ^d	23767	26452	31002	31516	25655	24741
do miast	12078	12712	13995	14121	11610	11367
na wieś	10863	12986	14647	15835	12835	12629
zagranicę	826	754	2360	1560	1210	745
Na 1000 ludności:						
Napływ ^c	11,0	11,8	13,3	14,1	11,6	11,3
z miast	5,7	6,9	7,6	7,8	6,5	6,3
ze wsi	5,2	4,8	5,4	6,0	4,8	4,6
z zagranicy	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3	0,3
Odpływ ^d	11,5	12,8	15,0	15,3	12,4	12,0
do miast	5,8	6,1	6,8	6,8	5,6	5,5
na wieś	5,2	6,3	7,1	7,7	6,2	6,1
zagranicę	0,4	0,4	1,1	0,8	0,6	0,4

a Na 10 tys. ludności. b Na 1000 urodzeń żywych. c Zameldowania. d Wymeldowania.

Poziom rozwoju ekonomicznego

Rozwój ekonomiczny to długofalowy proces przemian dokonujących się w gospodarce. Obejmuje on działania, których bezpośrednim celem jest zbudowanie potencjału ekonomicznego obszaru przyczyniającego się do poprawy jego sytuacji ekonomicznej w przyszłości oraz jakości życia jej mieszkańców. Ustalenie poziomu rozwoju gospodarczego danego obszaru jest bardzo trudne, ponieważ nie istnieją uniwersalne mierniki, które uwzględniałyby zarówno zmiany ilościowe, jak i jakościowe zachodzące w strukturze społeczno-ekonomicznej kraju. Stąd do oceny poziomu rozwoju ekonomicznego województwa kujawsko-pomorskiego na tle pozostałych województw zastosowano zarówno mierniki ekonomiczne, jak i społeczne.

Analiza poziomu rozwoju ekonomicznego w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw w 2009 r.

Analizując poziom rozwoju ekonomicznego ludności wzięto pod uwagę 6 zmiennych diagnostycznych – 1 destymulantę (stopa bezrobocia rejestrowanego) oraz 6 stymulant (przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł, pracujący na 1000 ludności w wieku produkcyjnym, dochody budżetów województw na 1 mieszkańca w zł, podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności, samochody osobowe na 1000 ludności, mieszkania oddane do użytkowania na 1000 ludności).

Na podstawie przyjętej metodologii dokonano podziału województw według wartości miernika syntetycznego M_{re} na cztery grupy (wykres 11), o poziomie życia:

- bardzo wysokim – $M_{re} \in (1,03; -1,71)$,
- wysokim – $M_{re} \in (1,02; -0,35)$,
- przeciętnym – $M_{re} \in (0,34; -0,34)$,
- niskim – $M_{re} \in (-0,35; -1,02)$.

W tej grupie potrzeb najwyższą wartość miernika syntetycznego M_{re} odnotowano dla województwa mazowieckiego, a najniższą – dla województwa podkarpackiego.

Województwo kujawsko-pomorskie uplasowało się na 13 miejscu w Polsce, tj. w grupie województw o niskim poziomie w zakresie rozwoju ekonomicznego. Największy wpływ na wartość miernika syntetycznego miała wysoka stopa bezrobocia – w 2009 r. była ona o 3,9 pkt proc. wyższa niż średnio dla Polski. Utrzymujące się długotrwale wysokie bezrobocie jest barierą rozwoju ekonomicznego omawianego obszaru. Wpływa na nie stosunkowo niski wskaźnik przedsiębiorczości ludności (znacznie niższy niż średnio w kraju) oraz niski poziom wynagrodzeń (o 15 % niższy niż średnio w kraju i o 1/3 niższy niż w województwie mazowieckim).

W tej grupie potrzeb średnia dla województwa kujawsko-pomorskiego była wyższa niż dla Polski jedynie pod względem dostępności do samochodów osobowych. W 2009 r. przypadało przeciętnie 427 samochodów osobowych na 1000 ludności, co kwalifikowało omawiane województwo w grupie województw o średnim w kraju poziomie dostępności do samochodów

osobowych. Najwyższą liczbę samochodów osobowych na 1000 mieszkańców odnotowano w tym czasie w województwie wielkopolskim (o 65 więcej na 1000 ludności niż w województwie kujawsko-pomorskim), najmniej natomiast – w województwie podlaskim (o 49 na 1000 ludności mniej niż w województwie kujawsko-pomorskim).

Charakterystyka poziomu rozwoju ekonomicznego w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Na podstawie reprezentacyjnego badania **aktywności ekonomicznej ludności** BAEL oszacowano liczbę ludności aktywnej zawodowo, która w 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 925 tys. osób (o 14,8 % więcej niż przed rokiem i o 0,1 % więcej niż w 2005 r.). Pracujący i bezrobotni stanowili 54,8 % ludności w wieku 15 lat i więcej. W kraju współczynnik aktywności zawodowej był nieco wyższy niż w województwie i wyniósł 54,9 %.

TABL. 1 (6). **AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA LUDNOŚCI W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM NA TLE KRAJU W 2009 R.**

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ludność	Aktywni zawodowo			Bierni zawodowo	Współczynnik aktywności zawodowej	Wskaźnik zatrudnienia	Stopa bezrobocia
		razem	pracujący	bezrobotni				
	w tysiącach					w %		
WOJEWÓDZTWO								
Ogółem	1687	925	829	96	762	54,8	49,1	10,4
mężczyźni	805	521	468	53	284	64,7	58,1	10,2
kobiety	882	404	361	43	478	45,8	40,9	10,6
Miasta	1032	570	508	62	462	55,2	49,2	10,9
Wieś	655	355	321	34	300	54,2	49,0	9,6
POLSKA = 100								
Ogółem	5,4	5,4	5,2	6,8	5,4	54,9	50,4	8,2
mężczyźni	5,4	5,5	5,4	7,2	5,2	63,4	58,5	7,8
kobiety	5,3	5,2	5,1	6,3	5,5	47,3	43,2	8,7
Miasta	5,3	5,3	5,2	7,0	5,2	54,8	50,2	8,3
Wieś	5,5	5,4	5,3	6,5	5,6	55,2	50,8	8,0

Aktywni zawodowo mieszkający w województwie stanowili 5,4 % ogółu aktywnych zawodowo w Polsce. Większy od przeciętnego roczny wzrost liczby aktywnych zawodowo odnotowano w miastach – wzrost o 19,0 % (podczas gdy na wsi przybyło 8,2 %) oraz w grupie kobiet – wzrost o 16,8 % (aktywnych zawodowo mężczyzn było o 13,3 % więcej niż w 2008 r.). Warto zwrócić uwagę, że pomimo większego wzrostu liczby kobiet wśród aktywnych zawodowo, współczynnik aktywności zawodowej mężczyzn był nadal wyższy (aż o 18,9 pkt proc.) od współczynnika obliczonego dla kobiet. Do biernych zawodowo należało 762 tys. osób (więcej: o 4,2 % niż przed rokiem i o 3,6 % niż w 2005 r.). W 2009 r. stanowili 5,4 % ludności biernej zawodowo w kraju. Wśród osób, które nie pracują i nie poszukują pracy przybyło więcej kobiet – roczny wzrost o 5,3 % (w przypadku mężczyzn o 2,5 %) oraz mieszkańców wsi – wzrost o 6,4 % (mieszkańców miast przybyło 2,9 %).

W 2009 r. osoby pracujące stanowiły 89,6 % aktywnych zawodowo w województwie kujawsko-pomorskim (829 tys. osób), 5,2 % pracujących w kraju. W porównaniu z 2008 r. liczba pracujących wzrosła o 13,1 %, z czego przybyło 16,1 % kobiet oraz 10,9 % mężczyzn. Liczba pracujących w miastach wzrosła w skali roku o 16,5 %, a na wsi – o 8,1 %. Wskaźnik zatrudnienia w analizowanym okresie wyniósł w województwie 49,1 % i był o 1,4 pkt proc. wyższy niż przed rokiem oraz o 4,4 pkt wyższy niż w 2005 r. (jednak o 1,3 pkt niższy niż w kraju w 2009 r.). Wskaźnik zatrudnienia mężczyzn wyniósł 58,1 % i był wyższy od analogicznego wskaźnika dla kobiet o 17,2 pkt proc.

Na podstawie wyników badania aktywności ekonomicznej ludności w 2009 r. do kategorii bezrobotnych zaliczono 96 tys. osób (6,8 % bezrobotnych w kraju). W porównaniu z 2008 r. liczba bezrobotnych wzrosła o 31,5 % (w kraju wzrost o 16,5 %), natomiast w odniesieniu do 2005 r. spadła o 47,5 %. W końcu 2009 r. stopa bezrobocia w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 10,4 % i była wyższa o 2,2 pkt proc. niż w Polsce. W skali roku wzrosła o 1,3 pkt proc., ale w porównaniu z 2005 r. spadła aż o 9,4 pkt. Wyższą od przeciętnej w województwie stopę bezrobocia notowano wśród: kobiet – 10,6 % (wśród mężczyzn – 10,2 %) oraz mieszkańców miast – 10,9 % (na wsi – 9,6 %). Największe wzrosty w porównaniu z 2008 r. odnotowano wśród mężczyzn oraz wśród ludności wiejskiej – po 1,9 pkt procentowego.

W analizowanym roku na 1000 osób pracujących w województwie kujawsko-pomorskim przypadło 1035 niepracujących (w kraju – 1041 osób). W skali roku odnotowano spadek tej liczby o 62 osoby, a w porównaniu z 2005 r. – spadek o 204 osoby. Wartość tego współczynnika była mocno zróżnicowana pod względem płci: na 1000 pracujących kobiet przypadły 1443 kobiety niepracujące, a na 1000 pracujących mężczyzn – 720 niepracujących.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2009 r. liczba **pracujących** w gospodarce narodowej w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 686,6 tys. osób i była niższa niż przed rokiem o 3,3 %, a w porównaniu z końcem 2005 r. – wyższa o 6,0 %. Kobiety stanowiły 45,6 % wszystkich pracujących. Udział pracujących w sektorze prywatnym wyniósł 76,6 %. W tym okresie najwięcej osób pracowało w sektorze usług – 52,9 %; ponadto pracujących: w przemyśle i budownictwie było 29,9 %, a w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie – 17,1 %.

W stosunku do 2008 r. najwyższy wzrost liczby pracujących odnotowano w sekcjach: administrowanie i działalność wspierająca – o 7,3 %, pozostała działalność usługowa – o 6,3 % oraz administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne – o 0,9 %. Natomiast największy spadek liczby pracujących wystąpił: w informacji i komunikacji – o 17,2 %, działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej – o 10,4 % oraz w przetwórstwie przemysłowym – o 8,2 % (największa sekcja pod względem liczby pracujących).

Analizując dane według głównego miejsca pracy większość z 391,5 tys. pracujących osób, bo 98,5 %, było zatrudnionych na podstawie stosunku pracy, z czego 23,7 % na umowy okresowe. Właściciele, współwłaściciele i pomagający członkowie rodzin stanowili 1,0 % pracujących.

W 2009 r. w województwie, podobnie jak w kraju, nastąpił roczny wzrost **bezrobocia rejestrowanego**, odpowiednio: o 21,7 % i o 28,4 %, ale spadek odnotowano w stosunku do 2005 r., porównywalnie: o 28,7 % i o 31,7 %. W końcu grudnia w powiatowych urzędach pracy województwa kujawsko-pomorskiego zarejestrowanych było 134,1 tys. osób bezrobotnych i stanowili oni 7,1 % zarejestrowanych w kraju. Większość populacji bezrobotnych, bo 53,8 %, stanowiły kobiety (w 2008 r. było to 59,8 %) liczba bezrobotnych kobiet w skali roku wzrosła w znacznie mniejszym stopniu (o 9,3 %) niż mężczyźni (o 40,0 %). Na wsi mieszkało 44,6 % osób bezrobotnych zarejestrowanych w województwie, a ich liczba wzrosła w skali roku w niższym stopniu niż przeciętnie w województwie (o 18,4 %). Wzrósł udział osób bezrobotnych posiadających prawo do zasiłku z 20,5 % w 2008 r. do 22,3 % w 2009 r. Udział osób zwolnionych z przyczyn dotyczących zakładów pracy nie zmienił się w skali roku i wyniósł 1,5 %.

Pod koniec grudnia 2009 r. najliczniejszą grupę bezrobotnych ze względu na czas poszukiwania zatrudnienia stanowiły osoby pozostające bez pracy 3 miesiące i mniej (33,2 % ogółu). Ich liczba wzrosła w skali roku o 13,9 %. W większym stopniu wzrosła liczba bezrobotnych pozostających bez pracy od 6 do 12 miesięcy, od 3 do 6 miesięcy i od 12 do 24 miesięcy, odpowiednio: o 65,5 %, 52,2 % i o 32,0 %. Zmniejszyła się w skali roku (o 20,6 %) jedynie grupa osób pozostających bez pracy powyżej 24 miesięcy. W ciągu 4 lat znacznie zmniejszył się udział osób poszukujących pracy powyżej 12 miesięcy z 50,8 % w 2005 r. do 28,6 % w 2009 r.

Analizując zmiany według wieku bezrobotnych można zaobserwować wzrost liczby osób zarejestrowanych w wieku 55 lat i starszych. W stosunku do 2005 r. było ich więcej o 27,1 % (w pozostałych grupach w tym okresie liczebność zmalała). Według danych z końca 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim bezrobociem dotknięci byli przede wszystkim ludzie w grupie wiekowej 18–34 lata (51,6 % ogółu zarejestrowanych).

Większość bezrobotnych znajdujących się w rejestrach powiatowych urzędów pracy w końcu grudnia 2009 r. charakteryzowało się niskim poziomem wykształcenia – osoby z ukończoną co najwyżej zasadniczą szkołą zawodową stanowiły 64,8 % ogółu zarejestrowanych. Bardziej niż przeciętnie w skali roku wzrosła liczba bezrobotnych z wykształceniem wyższym – o 41,5 %, średnim ogólnokształcącym – o 27,7 % oraz zasadniczym zawodowym – o 22,8 %.

TABL. 2 (7). **BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI BĘDĄCY W SZCZEGÓLNEJ SYTUACJI NA RYNKU PRACY W 2009 R.**
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	Bezrobotni zarejestrowani	
	ogółem	w % ogółem
Ogółem	134127	100,0
z liczby ogółem:		
do 25. roku życia	30683	22,9
długotrwale bezrobotni	61956	46,2
kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka	14536	10,8
powyżej 50. roku życia	25659	19,1
bez kwalifikacji zawodowych	41304	30,8
bez doświadczenia zawodowego	31905	23,8
bez wykształcenia średniego	86931	64,8
samotnie wychowujący co najmniej jedno dziecko w wieku do 18. roku życia	11679	8,7
osoby, które po odbyciu kary więzienia nie podjęły zatrudnienia	1983	1,5
niepełnosprawni	5715	4,3

Analizując strukturę bezrobotnych według liczby przepracowanych lat można zauważyć, że w 2009 r. największy wzrost liczby zarejestrowanych w skali roku nastąpił wśród osób, które posiadały 30-letni staż pracy i dłuższy (wzrost o 40,3 %) – takich osób było 3,7 tys. Podobnie jak w latach poprzednich, najwięcej było bezrobotnych ze stażem pracy od 1 roku do 5 lat (24,5 % ogółu) oraz osób nieposiadających stażu pracy (18,0 %).

Wśród bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy na koniec 2009 r. najliczniejsze grupy tworzyli zarejestrowani bez wykształcenia średniego (64,8 % ogółu), długotrwale bezrobotni (46,2 % udziału) oraz osoby bez kwalifikacji zawodowych (30,8 %). Udziały dwóch największych grup w porównaniu z 2008 r. spadły, odpowiednio: o 1,1 pkt proc. i o 8,8 pkt. Udział bezrobotnych bez kwalifikacji zawodowych spadł w skali roku o 2,3 pkt proc.

Stopa bezrobocia rejestrowanego w grudniu 2009 r. wyniosła 16,2 %, czyli wzrosła w skali roku o 2,9 pkt proc., a w porównaniu z 2005 r. spadła o 6,1 pkt. W kraju wskaźnik ten wyniósł 12,1 %, czyli był o 4,1 pkt proc. niższy od notowanego w województwie.

W ciągu 2009 r. do urzędów pracy wpłynęło 56,4 tys. **ofert pracy**, tj. o 13,2 % mniej niż w 2008 r. Spośród wszystkich ofert 17,7 tys. dotyczyło stażu, 5,9 tys. – prac społecznie użytecznych, a 0,4 tys. – miejsc przygotowania zawodowego. Do niepełnosprawnych skierowano 1,2 tys. ofert, a do osób, które w czasie ostatnich 12 miesięcy ukończyły naukę – 0,5 tys. W końcu grudnia 2009 r. na 1 ofertę pracy w województwie przypadało średnio 117 osób, natomiast w kraju – 89 bezrobotnych (przed rokiem odpowiednio: 107 i 49, a w 2005 r. porównywalnie: 180 i 158 osób).

W 2009 r. w wyniku pomocy urzędów pracy 16,9 tys. osób rozpoczęło staż, 12,3 tys. osób – szkolenie, 7,0 tys. zatrudniono przy robotach publicznych, 5,9 tys. – rozpoczęło prace społecznie użyteczne, 3,4 tys. – rozpoczęło działalność gospodarczą, 3,3 tys. – podjęło zatrudnienie w ramach refundacji kosztów zatrudnienia, a 2,4 tys. zatrudniono przy pracach interwencyjnych.

Wydatki **funduszu pracy** w 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim wyniosły 539,0 mln zł i były wyższe niż przed rokiem o 33,1 %. W ostatnich latach zmieniła się struktura wydatków – jeszcze w 2006 r. fundusze w większości przeznaczane były na zasiłki dla bezrobotnych, a w 2009 r. stanowiły one 41,2 % ogólnej kwoty wydatków. Największy udział w 2009 r. (53,3 %) miały programy na rzecz promocji zatrudnienia.

W 2009 r. **przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto** liczone dla całej gospodarki narodowej w województwie kujawsko-pomorskim wyniosło 2657,00 zł i stanowiło 85,7 % średniej płacy krajowej. W skali roku wzrosło o 5,1 %, a w tym samym okresie w Polsce wzrosło o 5,4 % (w porównaniu z 2005 r. przeciętne wynagrodzenie w województwie wzrosło o 29,9 %). W 2009 r. płace w sektorze publicznym były wyższe niż w sektorze prywatnym o 33,9 %. Największy roczny wzrost płac odnotowano w sekcjach: pozostała działalność usługowa (o 9,9 %), działalność finansowa i ubezpieczeniowa (o 8,2 %) oraz obsługa rynku nieruchomości (o 8,0 %). Spadek płac (o 4,6 %) zaobserwowano tylko w sekcji transport i gospo-

darka magazynowa. Najwyższe przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto otrzymywali pracujący w sekcjach: wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (o 52,1 % wyższe od średniej wojewódzkiej) oraz w działalności finansowej i ubezpieczeniowej (o 46,0 % wyższe). Z kolei najniższe w sekcjach: zakwaterowanie i gastronomia (o 36,3 % niższe od przeciętnego wynagrodzenia w województwie) oraz administrowanie i działalność wspierająca (o 31,4 % niższe).

TABL. 3 (8). **DYNAMIKA PRZECIĘTNYCH WYNAGRODZEŃ, EMERYTUR I RENT, DOCHODÓW I WYDATKÓW W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH ORAZ CEN TOWARÓW I USŁUG KONSUMPCYJNYCH W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM NA TLE KRAJU**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2006	2007	2008	2009
	2000=100				
WOJEWÓDZTWO					
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto	122,6	128,6	137,7	151,5	159,2
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto ^a :					
z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych	133,2	143,4	147,7	162,1	176,0
rolników indywidualnych ^b	125,7	133,0	135,1	142,7	151,6
Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny w gospodarstwach domowych na 1 osobę	116,0	134,7	156,8	165,9	177,3
Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji w gospodarstwach domowych na 1 osobę	115,5	134,2	156,8	166,0	176,8
Przeciętne miesięczne wydatki w gospodarstwach domowych na 1 osobę	111,6	124,8	136,3	147,7	162,1
Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych	113,8	115,8	118,5	123,7	127,8
POLSKA					
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto	124,7	130,7	141,1	155,4	163,8
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto ^a :					
z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych	133,8	144,1	148,4	162,1	176,3
rolników indywidualnych ^b	125,9	133,3	135,2	142,5	151,3
Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny w gospodarstwach domowych na 1 osobę	124,7	136,7	152,1	171,3	182,6
Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji w gospodarstwach domowych na 1 osobę	124,3	136,3	152,0	171,0	182,1
Przeciętne miesięczne wydatki w gospodarstwach domowych na 1 osobę	115,1	124,2	135,1	150,8	159,6
Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych	114,6	115,7	118,6	123,6	127,9

^a Dane nie obejmują emerytur i rent wypłacanych przez Ministerstwo Obrony Narodowej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Ministerstwo Sprawiedliwości, a także realizowanych na mocy umów międzynarodowych. ^b Łącznie z wypłatami z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w przypadku łączenia uprawnień do świadczeń z tego funduszu z uprawnieniami do świadczeń z Funduszu Emerytalno-Rentowego.

W 2009 r. przeciętna miesięczna liczba **emerytów i rencistów** zamieszkałych w województwie kujawsko-pomorskim wzrosła: w skali roku o 0,6 %, a w porównaniu z 2005 r. o 2,1 %, czyli do poziomu 474,1 tys. osób obecnie. Roczny wzrost (o 1,4 %; w kraju wzrost o 1,6 %) odnotowano wśród osób pobierających świadczenia z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych, którzy stanowili 81,7 % wszystkich emerytów i rencistów w województwie; mniej o 3,1 % było emerytów i rencistów pobierających świadczenia z Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. W stosunku do 2005 r. odnotowano porównywalnie:

wzrost o 5,8 % i spadek o 11,8 %. Wśród osób otrzymujących w 2009 r. świadczenia z ZUS emeryci stanowili 63,4 %, osoby pobierające rentę z tytułu niezdolności do pracy – 18,5 %, a osoby pobierające rentę rodzinną – 18,0 %. Natomiast w grupie świadczeniobiorców KRUS: emerytów było aż 75,0 % ogółu, osób pobierających rentę inwalidzką – 21,6 %, a rentę rodzinną – 3,4 %.

Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych wyniosła w 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim 1369,48 zł, tj. wzrosła o 8,6 % w skali roku oraz o 32,2 % w porównaniu z 2005 r. Emerytura z ZUS wyniosła 1495,91 zł (była wyższa niż w poprzednim roku o 8,3 %), renta rodzinna – 1271,11 zł (wzrost o 7,6 %), a renta z tytułu niezdolności do pracy – 1032,32 zł (wzrost o 7,8 %). W systemie ubezpieczeń rolniczych przeciętna miesięczna emerytura i renta wyniosła 903,64 zł (wzrost o 6,2 % w skali roku oraz o 20,6 % w porównaniu z 2005 r.), z czego emerytura – 949,18 zł i była wyższa niż przed rokiem o 6,0 %, renta rodzinna – 1023,15 zł i była o 8,9 % wyższa; natomiast przeciętna renta inwalidzka wyniosła 726,41 zł, czyli o 5,9 % mniej.

W 2009 r. przeciętne miesięczne świadczenie emerytalno-rentowe w województwie kujawsko-pomorskim było niższe od krajowego, i tak w przypadku kwot wypłaconych: przez ZUS – o 11,2 % niższe, a przez KRUS – o 0,8 % niższe.

Podstawowym źródłem informacji o warunkach bytu ludności jest reprezentacyjne badanie **budżetów gospodarstw domowych**, którym objęto wszystkie gospodarstwa domowe zamieszkałe w wylosowanych mieszkaniach reprezentujące różne grupy ludności.

Jednym z badanych czynników jest **dochód** rozporządzalny gospodarstw domowych, obejmujący bieżące dochody pieniężne i niepieniężne. W województwie kujawsko-pomorskim przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w 2009 r. wzrósł w porównaniu z rokiem poprzednim o 6,8 %, a z 2005 r. – o 52,9 % i wyniósł 1014,99 zł. Dochód rozporządzalny na osobę w województwie był o 8,9 % niższy niż w Polsce (wolniejsze tempo wzrostu). Dochód do dyspozycji, czyli część dochodu rozporządzalnego przeznaczona na towary i usługi konsumpcyjne oraz przyrost oszczędności, wyniósł w analizowanym okresie 979,17 zł i wzrósł: w skali roku o 6,5 %, a w stosunku do 2005 r. – o 53,1 %. Wśród przebadanej zbiorowości w 2009 r. praca najemna stanowiła najważniejsze źródło dochodu gospodarstw domowych (49,7 % udziału w strukturze dochodu rozporządzalnego; w kraju – 53,3 %); ponadto znaczna część dochodu pochodziła ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych (24,5 % udziału; w kraju – 25,7 %) oraz z pracy na własny rachunek (9,5 % udziału; w kraju 9,1 %).

Biorąc pod uwagę źródło utrzymania gospodarstwa domowego wzrost dochodu w stosunku do 2005 r. odnotowano we wszystkich grupach; w skali roku spadły (o 8,2 %) jedynie dochody pochodzące z gospodarstw indywidualnych w rolnictwie. W obu okresach najbardziej wzrosły dochody z pracy na własny rachunek: ponad dwukrotnie w porównaniu z 2005 r. oraz o 24,0 % w skali roku.

Analogicznie do dochodów wzrastały też przeciętne **wydatki** w gospodarstwach domowych – miesięcznie na 1 osobę w 2009 r. w województwie wydawano 875,59 zł, tj. o 9,7 % więcej niż przed rokiem i o 45,3 % więcej niż w 2005 r. Przeciętne polskie gospodarstwo do-

mowe wydawało na osobę 956,68 zł, tj. o 9,3 % więcej niż w województwie (średnie wydatki w kraju rosły wolniej niż średnio w województwie).

Struktura wydatków gospodarstw domowych w latach 2005–2009 nie zmieniła się znacząco. W 2009 r. zakup towarów i usług konsumpcyjnych stanowił 95,9 % wszystkich wydatków. Zdecydowanie największe wydatki gospodarstwa domowe ponosiły na żywność i napoje bezalkoholowe – 230,10 zł/osobę oraz użytkowanie mieszkania i nośniki energii – 173,62 zł/osobę. Zarówno w skali roku, jak i w porównaniu z 2005 r. najbardziej wzrosły wydatki na hotele i restauracje, odpowiednio: o 55,5 % oraz o 116,8 %. W stosunku do 2008 r. były też znacznie wyższe wydatki z grupy zdrowie (o 25,8 %) oraz na inne towary i usługi (o 17,2 %). W 2009 r. wśród przebadanych gospodarstw domowych przeciętnie 1 osoba w ciągu miesiąca **spożywała** m.in.: 5,0 kg pieczywa, 5,8 kg mięsa, 10,1 kg warzyw (w tym 5,3 kg ziemniaków), 3,7 kg owoców, 1,3 kg cukru, 7,0 litrów napojów bezalkoholowych oraz 13 jaj. Na przestrzeni czterech lat obniżył się poziom ilościowego spożycia niektórych podstawowych artykułów żywnościowych, w tym znacząco: mleka – o 20,8 %, pieczywa – o 19,4 % oraz jaj – o 16,9 %. W tym samym okresie wzrosło spożycie, m.in.: napojów mlecznych i jogurtów – o 35,1 % więcej niż w 2005 r., ryb – o 14,3 % oraz owoców – o 7,4 %.

Według badania przeprowadzonego w 2009 r. prawie wszystkie gospodarstwa domowe w województwie kujawsko-pomorskim były **wyposażone** w: odbiornik telewizyjny (99,1 % gospodarstw), chłodziarkę (99,0 %), telefon komórkowy (90,4 %) oraz pralkę automatyczną (87,8 %). W porównaniu z 2005 r. najbardziej wzrósł w analizowanym okresie udział gospodarstw wyposażonych w komputer osobisty – o 26,4 pkt proc. (63,4 % ogółu gospodarstw), a szczególnie z dostępem do Internetu – wzrost udziału o 36,9 pkt proc. (do 53,7 %). W 2009 r. znacznie zwiększył się w stosunku do 2005 r. udział gospodarstw posiadających telefon komórkowy (90,4 % udziału, tj. o 23,8 pkt proc. więcej niż w 2005 r.) oraz kuchenkę mikrofalową (54,2 % udziału; o 21,2 pkt proc. więcej).

W województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r. w porównaniu do średniej krajowej większy odsetek gospodarstw domowych wyposażony był m.in. w: urządzenie do odbioru telewizji satelitarnej lub kablowej (o 9,3 pkt proc. więcej), odtwarzacz DVD (o 6,2 pkt) oraz kuchenkę mikrofalową (o 4,1 pkt); mniejszy natomiast niż średnio w Polsce odsetek gospodarstw domowych posiadał m.in.: zamrażarkę (o 4,5 pkt proc.) oraz odtwarzacz płyt kompaktowych (o 2,7 pkt).

Na przestrzeni lat 2005–2009 obserwowano roczne wzrosty **cen towarów i usług konsumpcyjnych** (zarówno w województwie, jak i w kraju). W 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim roczny wzrost cen wyniósł 3,3 % i był o 0,2 pkt proc. wyższy od notowanego w kraju. Na taki poziom inflacji miał wpływ wzrost cen napojów alkoholowych i wyrobów tytoniowych (o 9,9 %; w kraju wzrost o 9,4 %), a przede wszystkim wzrost cen w grupach o największym udziale w strukturze wydatków, mianowicie: opłaty związane z użytkowaniem mieszkania i nośnikami energii (o 7,3 %; w kraju wzrost o 8,5 %) oraz żywność i napoje bezalkoholowe (o 3,9 %; w kraju – wzrost o 4,1 %). Spadły natomiast w skali roku ceny odzieży

i obuwia – o 10,6 % (w kraju spadek o 7,4 %) oraz towarów i usług transportowych – o 2,6 % (w kraju spadek o 2,4 %).

Wśród badanych reprezentantów produktów w województwie najbardziej w porównaniu z 2008 r. wzrosły ceny detaliczne: fileta z morskazuka mrożonego – 18,0 % oraz węgla kamiennego – o 16,8 %. W tym samym okresie spadły ceny: jabłek – o 31,6 %, sera dojrzewającego „Gouda” – o 15,9 %, mąki pszennej „Poznańskiej” – o 8,4 % oraz masła świeżego o zawartości tłuszczu 82,5 % – niższe niż przed rokiem o 5,5 %. W odniesieniu do 2005 r. najbardziej podrożały: kasza jęczmienna – o 74,2 %, ryż – o 65,3 % oraz gaz ziemny wysokometanowy z sieci dla gospodarstw domowych – o 61,2 %. W tym samym okresie najbardziej obniżyły się ceny: chłodziarko-zamrażarki (poj. ok. 300 l) – o 20,8 %, makaronu jajecznego – o 15,3 % oraz pralki automatycznej (pojemność 5 kg) – o 5,7 %.

Rozporządzanie **środkami publicznymi** przez władze samorządowe, a szczególnie kierunki ich wydatkowania wpływają na poziom życia ludności. Jednostki gminne, powiatowe, miast na prawach powiatu i samorządu wojewódzkiego w 2009 r. uzyskały łączne dochody w wysokości 7982,2 mln zł (5,2 % dochodu wszystkich jednostek samorządowych w kraju), a wydały – 8455,5 mln zł (5,0 % wydatków samorządowych Polski). W skali roku dochody wzrosły o 7,9 %, a wydatki wzrosły o 11,8 % (w porównaniu z 2005 r. dochody i wydatki były wyższe, odpowiednio: o 51,5 % i o 58,1%). Trzeba zauważyć, że budżet samorządu województwa wzrósł w ostatnim roku znacznie bardziej niż jednostek z innych poziomów terytorialnych (dochody wzrosły w skali roku o 52,2 %, a wydatki – o 52,1 %).

W 2009 r. dochody w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosły 3858,37 zł (o 4,9 % niższe od poziomu krajowego). W tym samym okresie poniesiono wydatki w wysokości 4087,11 zł na 1 mieszkańca (o 7,1 % niższe od krajowych). Z tego wynika, że w 2009 r. każdy mieszkaniec województwa został zadłużony na kwotę 228,74 zł.

Dochody jednostek samorządowych składają się w 42,4 % z dochodów własnych, w 33,6 % z subwencji i w 24,0 % z dotacji. Wydatki natomiast w 76,5 % przeznaczono na bieżące potrzeby, z czego: 29,3 % na wynagrodzenia, a 23,5 % stanowiły wydatki majątkowe.

Największy udział przy podziale środków budżetowych miały następujące działy: oświata i wychowanie (30,1 % wydatków), transport i łączność (17,7 %), pomoc społeczna (14,6 %) i administracja publiczna (8,2 % udziału).

W 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim w rejestrze REGON zarejestrowanych było 182,0 tys. **podmiotów gospodarki narodowej** (nie wliczając osób prowadzących indywidualne gospodarstwa w rolnictwie); co oznacza spadek w stosunku do 2008 r. o 5,3 %, a w porównaniu z 2005 r. – spadek o 2,8 %. Na 1000 mieszkańców województwa przypadało 88,0 podmiotów gospodarczych (w 2008 r. – 92,9 podmiotów; w kraju w 2009 r. – 98,1). Wśród nich najwięcej, bo 77,2 %, było osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, a ich liczba zmalała: w skali roku o 7,2 %, a w porównaniu z 2005 r. – o 6,0 %. W 2009 r. na 1000 mieszkańców średnio 67,9 osób prowadziło działalność gospodarczą.

W 2009 r. najwięcej podmiotów (29,8 % ogółu) zarejestrowanych było w sekcji handel; naprawa pojazdów samochodowych. Duży udział w całkowitej liczbie podmiotów

TABL. 4 (9). **PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ ZAREJESTROWANE W REJESTRZE REGON**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2009	
	w liczbach bezwzględnych		
Ogółem	187231	182031	97,2
sektor publiczny	6567	5756	87,7
sektor prywatny	180664	176275	97,6
w tym:			
Przedsiębiorstwa państwowe	61	9	14,8
Spółki prawa handlowego	9310	10810	116,1
kapitałowe	8115	9334	115,0
osobowe	1195	1476	123,5
Spółki cywilne	12676	12587	99,3
Spółdzielnie	1035	962	92,9
Fundacje	300	417	139,0
Stowarzyszenia i organizacje społeczne	3449	4548	131,9
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	149606	140560	94,0

w województwie kujawsko-pomorskim miały jednostki działające w sekcjach: Bukownictwo (11,6 %), przetwórstwo przemysłowe (9,2 %) oraz transport i gospodarka magazynowa (7,6 %).

Podstawowym miernikiem dochodu narodowego jest **produkt krajowy brutto** (PKB). Zmiany jego dynamiki świadczą o wzroście lub obniżeniu się koniunktury gospodarczej i wpływają na decyzje polityków, inwestorów i przedsiębiorców,

a przez to przekładają się na warunki życia ludności. W 2008 r. produkt krajowy brutto województwa kujawsko-pomorskiego wyniósł (w cenach bieżących) 59773 mln zł i stanowił 4,7 % PKB Polski. Zarówno w województwie, jak i w kraju PKB zwiększył się w skali roku (licząc w cenach stałych), odpowiednio: o 4,5 % i o 5,1 %, a w porównaniu z 2005 r. wzrost wyniósł porównywalnie: 18,9 % i 19,2 % w kraju. Trzeba jednak zauważyć, że tempo wzrostu w 2008 r. było niższe niż w dwóch poprzednich latach. W przeliczeniu na 1 mieszkańca produkt krajowy brutto województwa wyniósł 28926 zł i stanowił 86,4 % wskaźnika krajowego.

Wartość dodana brutto, mierząca wartość nowo wytworzoną w wyniku działalności produkcyjnej jednostek instytucjonalnych, wyniosła w 2008 r. w województwie kujawsko-pomorskim 52323 mln zł, a w porównaniu z 2007 r. wzrosła (w cenach bieżących) o 8,0 %. W przeliczeniu na 1 pracującego w województwie osiągnięto poziom 71815 zł, co stanowiło 91,2 % wartości tego wskaźnika dla kraju. Wartość dodana została wypracowana w 45,3 % przez sektor przedsiębiorstw, w 35,3 % przez sektor gospodarstw domowych, a w 15,0 % – przez sektor instytucji rządowych i samorządowych. Analizując strukturę wartości dodanej brutto w województwie według rodzajów działalności w 2008 r., tak jak w latach poprzednich, największy udział w generowaniu (27,7 %) miały jednostki prowadzące działalności w zakresie handlu i napraw; hoteli i restauracji oraz transportu, gospodarki magazynowej i łączności. Wartość dodana wytworzona przez jednostki działające w tych sekcjach wzrosła w skali roku o 9,7 %. Z przemysłu pochodziło 23,8 % WDB (roczny wzrost o 3,6 %). Jednostki z sekcji określanych łącznie jako pozostała działalność usługowa miały 19,9 % udziału (wzrost o 10,7 % w skali roku). Podmioty należące do sekcji pośrednictwo finansowe; obsługa nieruchomości i firm wytworzyły 15,8 % wartości (wzrost w skali roku o 9,4 %). W porównaniu z 2007 r. najbardziej wzrosła (o 17,6 %) wartość dodana wyprodukowana przez jednostki zaj-

mujące się budownictwem (7,5 % udziału); z kolei obniżyła się (o 4,7 %) – z sekcji rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo oraz rybactwo (5,2 % udziału).

Najbardziej odczuwalne dla mieszkańców są zmiany wielkości **dochodów w gospodarstwach domowych**. Dochody do dyspozycji w województwie kujawsko-pomor-

skim rosły z roku na rok, jednak w mniejszym tempie niż produkt krajowy brutto. W 2008 r. wyniosły 40694 mln zł, co oznacza realnie wzrost w skali roku o 3,7 %, a w porównaniu z 2005 r. – o 13,2 %. Dochody do dyspozycji sektora gospodarstw domowych w województwie kujawsko-pomorskim w 2008 r. w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosły 19693 zł i stanowiły 93,4 % dochodu przypadającego na przeciętnego Polaka.

TABL. 5 (10). **DYNAMIKA RACHUNKÓW REGIONALNYCH**

LATA	Produkt krajowy brutto (ceny stałe)	Realne dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych	Wartość dodana brutto (ceny bieżące)
	(rok poprzedni = 100)		
2005	102,4	100,7	103,0
2006	107,1	104,4	107,7
2007	106,2	104,6	109,8
2008	104,5	103,7	108,0

TABL. 6 (11). **RYNEK PRACY**
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA LUDNOŚCI						
Aktywni zawodowo w tys.	999	924	867	835	806	925
pracujący	822	741	727	741	733	829
bezrobotni	178	183	140	94	73	96
Bierni zawodowo w tys.	781	735	775	784	731	762
Współczynnik aktywności zawodowej w %	56,1	55,7	52,8	51,6	52,4	54,8
Wskaźnik zatrudnienia w %	46,2	44,7	44,3	45,8	47,7	49,1
Stopa bezrobocia w %	17,8	19,8	16,1	11,3	9,1	10,4
PRACUJĄCY W GOSPODARCE NARODOWEJ^a						
Ogółem w tys.	762,7	647,9	667,3	697,5	709,9	686,6
w tym kobiety	355,6	297,2	304,7	316,4	321,7	312,9
sektor publiczny	197,6	166,2	166,0	165,3	162,2	160,5
sektor prywatny	565,1	481,8	501,3	532,2	547,7	526,1
WARUNKI PRACY						
Wypadki przy pracy ^b						
Poszkodowani w wypadkach przy pracy	5605	4191	5444	5130	5720	4990
w tym wypadki śmiertelne	19	24	19	23	20	23
Odszkodowania z tytułu wypadków przy pracy ^c	1589	991	1149	1084	1025	997
Choroby zawodowe ^d						
Liczba przypadków chorób zawodowych ^e	209	103	111	115	126?	143
Odszkodowania z tytułu chorób zawodowych ^c	73	32	21	17	93	27

^a Według faktycznego miejsca pracy i od 2004 r. – faktycznego rodzaju działalności. ^b Zgłoszone w danym roku. ^c Dane dotyczą podmiotów, w których liczba pracujących przekracza 9 osób. ^d Od 2002 r. zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 30 VII 2002 r. (Dz. U. Nr 132, poz. 1115). ^e Dane Instytutu Medycyny Pracy w Łodzi.

TABL. 6 (11). RYNEK PRACY (cd.)
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
BEZROBOCIE REJESTROWANE						
Ogółem	181230	188021	160061	123243	110256	134127
z liczby ogółem:						
kobiety	102485	103872	93729	76067	65964	72105
dotychczas niepracujący	38950	38516	33108	24756	21297	24145
zwolnieni z przyczyn dotyczących zakładów pracy	10684	3970	2959	1943	1643	1978
posiadający prawo do zasiłku	39934	30215	25728	20962	22586	29848
pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy	82759	95524	78618	55711	38853	38300
Stopa bezrobocia rejestrowanego w %	19,2	22,3	19,2	14,9	13,3	16,2
W % ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
z liczby ogółem:						
kobiety	56,5	55,2	58,6	61,7	59,8	53,8
dotychczas niepracujący	21,5	20,5	20,7	20,1	19,3	18,0
zwolnieni z przyczyn dotyczących zakładów pracy	5,9	2,1	1,8	1,6	1,5	1,5
posiadający prawo do zasiłku	22,0	16,1	16,1	17,0	20,5	22,3
pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy	45,7	50,8	49,1	45,2	35,2	28,6
Osoby wyłączone z ewidencji ^a z po- wodu podjęcia pracy subsydiowanej w tym:	15978	17760	15134	17180	15827	16255
przy pracach interwencyjnych	7048	4628	4879	4142	2889	2445
przy robotach publicznych	5326	10017	6048	7663	7257	6994
Według wieku:						
24 lata i mniej	55194	43878	34783	24340	23807	30683
25-34	49006	54446	45241	34901	30990	38593
35-44	44113	39489	33193	25073	21791	26455
45-54	30242	42065	37772	29931	25390	28047
55 lat i więcej	2675	8143	9072	8998	8278	10349
Według wykształcenia:						
wyższe	3252	6629	6188	5372	6013	8510
policealne oraz średnie zawodowe	30214	34033	29691	23517	21270	25454
średnie ogólnokształcące	10216	13024	12056	9978	10362	13232
zasadnicze zawodowe	69914	66449	53380	39674	34299	42126
gimnazjalne ^b , podstawowe i niepełne podstawowe	67634	67886	58746	44702	38312	44805
Według czasu pozostawania bez pracy ^{cd} :						
3 miesiące i mniej	39193	40585	36817	33501	39133	44564
3-6	27862	23476	21389	17346	16164	24608
6-12	31416	28436	23237	16685	16106	26655
12-24	37763	29378	24092	16593	14149	18680
powyżej 24 miesięcy	44996	66146	54526	39118	24704	19620
Według stażu pracy ^d :						
bez stażu	38950	38516	33108	24756	21297	24145
ze stażem:						
1 rok i mniej	28597	25799	22402	18039	16202	19129
1-5	39438	42076	34827	26483	25353	32891
5-10	24904	28187	23834	18280	16065	19727
10-20	30501	30690	26183	20254	17493	20838
20-30	17817	19763	16877	12889	11216	13708
powyżej 30 lat	1023	2990	2830	2542	2630	3689

a W ciągu roku. b Od 2002 r. c Od momentu rejestracji w urzędzie pracy. d Przedziały zostały domknięte prawostronnie, np. w przedziale 3-6 uwzględniono osoby, które pozostawały bez pracy 3 miesiące i 1 dzień do 6 miesięcy.

TABL. 6 (11). RYNEK PRACY (dok.)
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
WYDATKI FUNDUSZU PRACY						
Ogółem w mln zł	474,0	405,2	397,6	390,5	404,8	539,0
w tym:						
zasiłki dla bezrobotnych	246,2	233,9	221,0	181,2	153,3	222,3
programy na rzecz promocji zatrudnienia:	157,7	190,5	226,9	287,0
w tym:						
środki na podjęcie działalności gospodarczej	17,7	21,0	28,5	36,1	58,0
koszty szkoleń	8,9	10,7	15,0	17,6	24,8
prace interwencyjne	9,6	12,6	15,9	16,6	13,7	12,7
roboty publiczne	15,1	35,6	24,4	34,1	41,0	44,7
stypendia i składki na ubezpieczenia społeczne	59,1	64,5	67,1	86,2	97,4
W % ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:						
zasiłki dla bezrobotnych	51,9	57,7	55,6	46,4	37,9	41,2
programy na rzecz promocji zatrudnienia:	x	x	39,7	48,8	56,0	53,3
w tym:						
środki na podjęcie działalności gospodarczej	x	4,4	5,3	7,3	8,9	10,8
koszty szkoleń	x	2,2	2,7	3,9	4,4	4,6
prace interwencyjne	2,0	3,1	4,0	4,3	3,4	2,3
roboty publiczne	3,2	8,8	6,1	8,7	10,1	8,3
stypendia i składki na ubezpieczenia społeczne	x	14,6	16,2	17,2	21,3	18,1

TABL. 7 (12). DOCHODY LUDNOŚCI

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
WYNAGRODZENIE BRUTTO W GOSPODARCE NARODOWEJ						
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w zł	1668,92	2046,09	2147,05	2297,36	2527,93	2657,00
sektor publiczny	1890,43	2423,76	2547,22	2722,22	3007,13	3206,03
sektor prywatny	1506,96	1819,76	1914,82	2069,12	2295,62	2395,06
ŚWIADCZENIA Z UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH ^a						
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto w zł:						
z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych	777,82	1036,09	1115,52	1149,10	1260,89	1369,48
rolników indywidualnych ^b	596,35	749,31	792,86	805,18	850,65	903,64
DOCHÓD ROZPORZĄDZALNY W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH						
Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w zł	572,55	664,02	771,08	897,88	949,94	1014,99
w tym dochód do dyspozycji	553,98	639,59	743,51	868,63	919,58	979,17
w tym:						
z pracy najemnej	253,34	284,66	329,10	428,30	492,54	504,92
z indywidualnego gospodarstwa w rolnictwie (działki)	52,02	48,60 ^c	71,83 ^d	101,64 ^e	61,40 ^f	56,34 ^g
z pracy na własny rachunek	36,55	43,33 ^h	54,88	62,42 ⁱ	77,60 ^j	96,20
ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych	199,62 ^k	248,70 ^k	274,25 ^k	267,68 ^k	274,61 ^k	249,03
ze świadczeń pozostałych	x	x	x	x	x	55,18

^a Informacje o świadczeniach emerytalnych i rentowych (poza rolnikami indywidualnymi) dotyczą świadczeń finansowanych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, którym dysponuje Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Dane nie obejmują emerytów i rencistów, którzy otrzymują świadczenia wypłacane przez Ministerstwo Obrony Narodowej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Ministerstwo Sprawiedliwości; bez emerytów i rencistów otrzymujących świadczenia na mocy umów międzynarodowych.

^b Łącznie z wypłatami z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w przypadku łączenia uprawnień do świadczeń z tego funduszu z uprawnieniami do świadczeń z Funduszu Emerytalno-Rentowego.

^{c-k} Błąd względny szacunków przekracza 10 % i wynosi: ^c - 14,04 %, ^d - 15,34 %, ^e - 20,48 %, ^f - 12,44 %, ^g - 20,27 %, ^h - 10,12 %, ⁱ - 12,92 %, ^k - 10,16 %. ^l Ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych i pomocy społecznej.

TABL. 8 (13). GOSPODARSTWA DOMOWE

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
WYDATKI ^a W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH						
Przeciętne miesięczne wydatki ogółem na 1 osobę w zł	540,19	602,66	674,26	736,34	798,05	875,59
w tym na:						
żywność i napoje bezalkoholowe	173,77	185,09	193,48	204,74	215,17	230,10
napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe	18,04	18,40	21,10	22,76	24,29	25,08
odzież i obuwie	26,16	29,61	38,43	38,99	44,35	48,06
użytkowanie mieszkania i nośniki energii	104,36	123,81	136,71	145,66	152,89	173,62
wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego	28,49	30,57	35,19	41,13	47,41	46,94
zdrowie	22,42	26,34	28,95	30,63	31,80	39,99
transport	51,20	48,64	57,08 ^b	64,72	77,38	86,20
łącznie	18,31	32,31	34,86	37,52	37,92	36,74
rekreację i kulturę	32,46	40,29	46,79	56,67	62,98	68,53
edukację ^c	7,14	5,14 ^d	5,40 ^e	7,96	9,93 ^f	10,05 ^g
restauracje i hotele	8,38	7,63 ^h	9,49 ⁱ	11,10	10,64 ^k	16,54 ^l
inne towary i usługi	25,24	26,17	31,95	35,18	39,34	46,12
PRZECIĘTNE MIESIĘCZNE SPOŻYCIE NIEKTÓRYCH ARTYKUŁÓW ŻYWNOŚCIOWYCH W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH NA 1 OSOBĘ						
Pieczywo i produkty zbożowe w kg	8,84	8,55	8,13	7,60	7,24	7,11
w tym pieczywo	6,72	6,24	5,94	5,50	5,21	5,03
Mięso w kg	5,76	6,06	5,87	5,75	5,61	5,76
Ryby ^m w kg	0,43	0,42	0,44	0,44	0,47	0,48
Mleko ⁿ w l	5,50	4,38	4,14	3,85	3,63	3,47
Sery w kg	0,74	0,82	0,81	0,83	0,83	0,86
Jaja w szt	13,98	15,35	13,50	13,02	12,52	12,75
Oleje i pozostałe tłuszcze w kg	1,54	1,56	1,51	1,38	1,39	1,38
Owoce w kg	4,01	3,40	3,28	3,04	3,25	3,65
Warzywa w kg	12,98	12,11	10,56	10,40	9,92	10,08
Cukier w kg	1,75	1,53	1,46	1,21	1,25	1,29
WYPOSAŻENIE GOSPODARSTW DOMOWYCH W NIEKTÓRE PRZEDMIOTY TRWAŁEGO UŻYTKOWANIA ^o w % ogółu gospodarstw domowych						
Chłodziarka	94,9	98,6	98,9	98,8	98,6	99,0
Zamrażarka	38,8	32,1	28,9	33,3	32,0	30,2
Pralka automatyczna	63,8	77,1	80,4	85,3	85,3	87,8
Zmywarka do naczyń	x	2,9	3,9	5,8	7,7	10,5
Kuchenka mikrofalowa	x	33,0	37,9	46,0	51,5	54,2
Samochód osobowy	46,0	45,7	46,2	53,1	53,2	56,2
Zestaw do odbioru, rejestracji i odtwarzania dźwięku (wieża)	35,1	46,7	47,1	49,1	44,7	45,8
Odbiornik telewizyjny	97,3	99,1	99,3	99,1	99,6	99,1
Telefon komórkowy	x	66,6	74,4	83,1	87,5	90,4
Odtwarzacz DVD	x	26,1	32,2	48,1	53,8	57,9
Urządzenie do odbioru telewizji satelitarnej ^p	53,1	60,9	56,8	57,8	62,8	69,6
Komputer osobisty	13,2	37,0	38,7	49,6	57,3	63,4
w tym z dostępem do Internetu	x	16,8	20,8	33,6	43,1	53,7
Drukarka	x	x	26,2	33,8	38,8	40,8
Aparat fotograficzny cyfrowy	x	x	14,9	28,3	39,6	48,2

a Od 2005 r. dane nie obejmują funduszu remontowego, który został zaklasyfikowany do rozchodów kapitałowych; do 2004 r. fundusz remontowy uwzględniano w opłatach za najem mieszkania w pozycji „użytkowanie mieszkania i nośniki energii”. b Błąd względny szacunków przekracza 10 % i wynosi 13,34 %. c Łącznie z wychowaniem przedszkolnym. d–l Błąd względny szacunków przekracza 10 % i wynosi: d – 12,48 %, e – 14,79 %, f – 13,27 %, g – 15,58 %, h – 15,45 %, i – 13,69 %, k – 15,10 %, l – 11,64 %. m Bez marynat, przetworów ze zwierząt morskich i słodkowodnych, wyrobów garmazeryjnych i panierowanych. n Bez zagęszczonych i w proszku. o Opracowano na podstawie stanu w końcu poszczególnych kwartałów. p Od 2002 r. – łącznie z telewizją kablową.

TABL. 9 (14). CENY

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
WSKAŹNIKI CEN TOWARÓW I USŁUG KONSUMPCYJNYCH rok poprzedni = 100						
Ogółem	110,1	102,0	100,9	102,3	104,4	103,3
w tym:						
żywność i napoje bezalkoholowe	109,8	102,4	100,7	105,2	106,3	103,9
napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe	109,2	103,2	102,3	103,8	107,2	109,9
odzież i obuwie	104,2	91,1	90,1	89,5	89,9	89,4
mieszkanie	110,2	103,1	103,8	103,1	108,3	107,3
zdrowie	110,6	102,7	100,9	102,2	103,5	103,3
transport	122,1	105,5	101,1	102,4	103,0	97,4
rekreacja i kultura	110,4	100,4	98,4	99,1	98,1	101,7
edukacja	113,4	103,7	101,8	101,5	103,2	103,1
ŚREDNIE CENY DETALICZNE WYBRANYCH TOWARÓW I USŁUG KONSUMPCYJNYCH W ZŁ						
Ryż — za 1 kg	2,31	2,71	2,66	2,82	3,91	4,48
Bułka pszenna — za 50 g	0,26	0,30	0,30	0,34	0,39	0,39
Chleb mieszany pszenno-żytni — za 0,5 kg	1,10	1,26	1,29	1,50	1,73	1,75
Makaron jajeczny — za 400 g	3,32	4,39	4,52	2,83	3,39	3,72
Mąka pszenna „Poznańska” — za 1 kg	1,45	1,28	1,30	1,71	2,02	1,85
Kasza jęczmienna — za 0,5 kg	0,87	0,93	0,97	1,17	1,49	1,62
Mięso — za 1 kg:						
wołowe z kością (rostbef)	9,93	17,36	19,07	19,76	20,72	23,60
wieprzowe z kością (schab środkowy)	12,54	12,67	12,38	12,77	14,19	14,63
wieprzowe bez kości (łopatka)	11,87	12,80	11,82	11,71	12,30	13,43
Kurczę patroszone — za 1 kg	5,58	5,45	4,75	6,24	6,09	6,76
Szynka wieprzowa gotowana — za 1 kg	18,97	19,78	19,65	20,18	21,34	22,80
Kielbasa „Myśliwska” — za 1 kg	21,47	24,04	24,25	23,70	24,38	26,61
Kielbasa „Toruńska” — za 1 kg	11,56	12,08	12,05	12,12	12,96	13,44
Filet z morszczuka (mrożony) — za 1 kg	12,57	12,49	12,72	12,75	13,14	15,51
Śledź solony, odgłowiony — za 1 kg ...	5,26	8,21	8,16	7,74	7,84	8,45
Makrela wędzona, odgłowiona — za 1 kg	8,37	12,01	13,30	13,19	13,13	14,58
Mleko krowie spożywcze o zawartości tłuszczu — za 1 l:						
3-3,5%, sterylizowane	2,12	2,47	2,44	2,56	2,84	2,70
Ser twarogowy półtłusty — za 1 kg	8,38	9,56	9,67	10,02	11,43	11,50
Ser dojrzewający „Gouda” — za 1 kg ..	16,51	17,06	16,49	18,12	20,43	17,19
Śmietana o zawartości tłuszczu 18% — za 200 ml	1,13	1,34	1,36	1,41	1,52	1,58
Jaja kurze świeże — za 1 szt	0,34	0,34	0,35	0,37	0,39	0,42
Masło świeże o zawartości tłuszczu 82,5% — za 200 g	2,76	3,20	3,10	3,58	3,85	3,64
Olej rzepakowy produkcji krajowej — za 1 l	3,90	4,70	4,73	5,00	6,06	6,08
Cukier biały kryształ — za 1 kg	2,91	2,97	3,08	2,99	2,66	3,09
Czekolada pełna mleczna — za 100 g	2,22	3,13	3,22	3,21	3,25	3,31
Kawa naturalna mielona „Tchibo Family” — za 250 g	6,27	4,20	4,54	5,16	5,63	5,80
Herbata „Madras” — za 100 g	1,89	2,17	2,15	2,33	2,76	3,05
Sok jabłkowy — za 1 l	3,39	2,85	2,83	2,98	3,43	3,63
Pomarańcze — za 1 kg	3,92	4,82	4,87	5,22	5,30	5,81

TABL. 9 (14). CENY (dok.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
ŚREDNIE CENY DETALICZNE WYBRANYCH TOWARÓW I USŁUG KONSUMPCYJNYCH W ZŁ (dok.)						
Jabłka ^a — za 1 kg	2,39 ^b	1,96	2,33	2,86	3,13	2,14
Marchew ^a — za 1 kg	1,21	1,43	1,68	1,59	1,79	1,99
Ziemniaki ^a — za 1 kg	0,66	0,73	1,16	1,12	0,89	0,92
Wódka czysta „Polonaise-Polish Wodka” 40 % — za 0,5 l	25,55 ^c	19,75	19,20	19,13	19,61	20,47
Piwo jasne pełne, 12,5 % ekstraktu wogowego, butelkowane — za 0,5 l	2,61	2,57	2,58	2,59	2,68	2,90
Papierosy „Mars” — za 20 szt	4,30	5,29	5,70	6,06	6,82	8,19
Półbuty skórzane, na podszewie nie-skożanej — za 1 para:						
męskie	128,88	158,69	170,75	168,27	169,46	168,20
damskie	120,05	141,02	149,98	155,35	169,29	174,50
dziecięce	98,06	109,47	107,60	112,09	116,39	124,44
Zimna woda z miejskiej sieci wodociągowej — za 1 m ³	1,33	1,93	1,99	2,14	2,32	2,57
Wywóz śmieci — za 1 m ³	31,65	34,68	18,92	28,37	48,15	53,50
Energia elektryczna dla gospodarstw domowych ^d (taryfa całodobowa) — za 1 kW·h	0,29	0,40	0,43	0,44	0,49	0,54
Gaz ziemny wysokometanowy z sieci dla gospodarstw domowych ^e — za 1 m ³	0,90	1,52	1,83	1,97	2,24	2,45
Węgiel kamienny — za 1 t	390,51	477,69	502,24	536,65	615,58	719,03
Ciepła woda — za 1 m ³	10,29	14,62	14,74	15,93	16,39	17,91
Centralne ogrzewanie lokali mieszkalnych — za 1 m ² powierzchni użytkowej	2,64	3,39	3,32	3,22	3,49	3,61
Chłodziarko-zamrażarka typu domowego ^f , pojemność ok. 300 l — za 1 szt	1946	1483	1297	1240	1203	1175
Pralka automatyczna domowa, na 5 kg suchej bielizny — za 1 szt	1445	1253	1215	1209	1184	1181
Odkurzacz domowy — za 1 szt	347,64	315,78	325,26	347,00	352,60	355,85
Żelazko z nawilżaczem — za 1 szt	114,06	137,23	158,65	177,26	168,35	171,10
Proszek do prania ^g — za 0,4 kg	5,29	4,36	4,96	4,03	4,10	4,18
Wizyta u lekarza specjalisty II stopnia	44,64	46,64	48,46	51,80	56,73	62,44
Rower turystyczny — za 1 szt	381,44	478,46	526,72	576,96	624,65	670,97
Benzyna silnikowa „Euro-Super” — za 1 l	3,13	4,01	3,99	4,27	4,37	4,18
Kurs samochodowy kat. B	632,79	1082,13	1181,00	1178,77	1 253,14	1265,87
Bilet normalny, jednorazowy na przejazd tramwajem — za 1 szt	1,53	2,03	2,10	2,13	2,16	2,49
Bilet normalny jednorazowy na przejazd autobusem miejskim — za 1 szt	1,40	1,79	1,91	1,95	2,04	2,24
Przejazd taksówką osobową, taryfa dzienna — za 5 km	9,53	11,03	11,17	11,39	11,83	12,45
Bilet normalny do kina — za 1 szt	8,98	10,98	12,31	12,62	13,95	16,22
Bilet do teatru — za 1 szt	13,72	20,00	22,50	22,50	24,17	25,00
Gazeta – dziennik lokalny — za 1 egz	0,88	1,20	1,20	1,24	1,32	1,50
Mydło toaletowe — za 100 g	1,34	1,38	1,36	1,34	1,72	1,75
Pasta do zębów — za 125 ml	8,34	8,17	7,96	8,21	8,14
HANDEL						
Sprzedż detaliczna towarów (ceny bieżące):						
w milionach złotych	15520,4	15661,2	16565,8	20636,9	20498,8	20539,3
na 1 mieszkańca w zł	7501	7574	8017	9991	9920	9928

a Średnie ceny roczne obliczone przy zastosowaniu współczynników wyrażających udział zakupów dokonanych przez ludność w poszczególnych miesiącach roku. b Droższe. c 50 %. d Od 2001 r. zawiera opłatę za energię elektryczną, stawkę systemową, składniki stałe i zmienne stawki sieciowej oraz opłatę abonamentową przy zużyciu miesięcznym 100 kW·h energii elektrycznej. e Zawiera opłatę za gaz i usługę przesyłową (stałą i zmienną) oraz opłatę abonamentową przy zużyciu miesięcznym 18,25 m³ gazu. f W 2000 r. o pojemności ok. 280 l, w 2005 r. o pojemności ok. 320 l. g Do 2006 r. o gramaturze 0,6 kg.

TABL. 10 (15). FINANSE PUBLICZNE

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Budżety gmin^a						
Dochody:						
w milionach złotych	1479,1	2346,6	2636,1	2846,6	3191,1	3372,4
na 1 mieszkańca w zł	1176,29	1 843,88	2 067,20	2 226,66	2 487,75	2 618,18
Wydatki:						
w milionach złotych	1553,5	2327,5	2759,3	2814,4	3198,6	3574,7
na 1 mieszkańca w zł	1235,47	1 828,91	2 163,81	2 201,44	2 493,61	2 775,29
Budżety miast na prawach powiatu						
Dochody:						
w milionach złotych	1418,8	1915,6	2140,3	2513,2	2715,9	2643,8
na 1 mieszkańca w zł	1747,85	2409,25	2705,01	3192,98	3465,48	3386,22
Wydatki:						
w milionach złotych	1571,2	1972,8	2315,4	2538,4	2860,1	2823,3
na 1 mieszkańca w zł	1935,66	2481,26	2926,30	3225,00	3649,44	3616,19
Budżety powiatów						
Dochody:						
w milionach złotych	582,2	682,6	726,5	774,6	866,8	1014,0
na 1 mieszkańca w zł	463,00	536,36	569,75	605,93	675,72	787,20
Wydatki:						
w milionach złotych	580,6	676,7	767,4	757,6	863,7	1082,8
na 1 mieszkańca w zł	461,70	531,73	601,81	592,60	673,34	840,66
Budżet województwa						
Dochody:						
w milionach złotych	180,7	324,5	428,5	531,5	625,7	952,1
na 1 mieszkańca w zł	87,35	156,93	207,37	257,31	302,78	460,23
Wydatki:						
w milionach złotych	192,6	370,2	534,3	594,1	640,7	974,5
na 1 mieszkańca w zł	93,08	179,06	258,57	287,62	310,06	471,07

^a Bez dochodów i wydatków gmin mających również status miasta na prawach powiatu.

TABL. 11 (16). PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ ZAREJESTROWANE W REJESTRZE REGON^a

Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Ogółem: w tysiącach	168,7	187,2	186,9	188,5	192,2	182,0
na 1000 ludności	81,6	90,5	90,5	91,2	92,9	88,0
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą:						
w tysiącach	137,2	149,6	147,8	148,2	151,5	140,6
na 1000 ludności	66,3	72,3	71,5	71,8	73,3	67,9

^a Bez osób prowadzących indywidualne gospodarstwa rolne.

TABL. 12 (17). RACHUNKI REGIONALNE

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Produkt krajowy brutto (ceny bieżące):						
w milionach złotych	36837	46469	50217	55358	59773	.
na 1 mieszkańca w zł	17803	22474	24301	26801	28926	.
Wartość dodana brutto (ceny bieżące):						
w milionach złotych	32772	40942	44113	48429	52323	.
na 1 mieszkańca w zł	15838	19800	21347	23446	25321	.
Nominalne dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych:						
w milionach złotych	26470	33526	35196	37603	40694	.
na 1 mieszkańca w zł	12793	16214	17032	18205	19693	.

Infrastruktura społeczna

Informacje zawarte w części opisującej infrastrukturę społeczną dotyczą danych z zakresu edukacji, w szczególności wychowania przedszkolnego, szkół dla dzieci i młodzieży, szkół dla dorosłych, a także wychowania pozaszkolnego. O sytuacji bytowej społeczeństwa świadczy również poziom ochrony zdrowia (liczba personelu medycznego, ambulatoryjna i stacjonarna opieka zdrowotna, szpitale, apteki) i opieki społecznej. Ponadto czynnikami wpływającymi na warunki życia ludności jest aktywność kulturalna prowadzona na terenie województwa (działalność bibliotek, kin, teatrów, instytucji muzycznych, galerii sztuki itp.), a także baza noclegowa turystyki oraz działania prowadzone w zakresie rozwoju fizycznego.

Analiza infrastruktury społecznej w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw w 2009 r.

Do analizy poziomu życia w tej grupie potrzeb wykorzystano 16 zmiennych. Osiem z nich miało charakter stymulant: współczynnik skolaryzacji brutto w gimnazjach w %, odsetek komputerów z dostępem do Internetu w %, miejsca w przedszkolach na 10 tys. ludności, członkowie zespołów artystycznych na 1000 ludności, imprezy kulturalne na 10 tys. ludności, telefoniczne łącza główne na 1000 ludności, miejsca rzeczywiste w żłobkach (łącznie z oddziałami) na 10 tys. ludności, studenci szkół wyższych na 10 tys. ludności i 8 destymulant: liczba mieszkańców na 1 lekarza, liczba mieszkańców na 1 przychodnię (w tym ośrodki zdrowia, poradnie), liczba mieszkańców na 1 aptekę, liczba uczniów na 1 komputer w szkołach podstawowych i gimnazjach, liczba ludności na 1 placówkę biblioteczną, liczba ludności na 1 miejsce w kinach stałych, liczba ludności na 1 instytucję kulturalną (w tym domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice) oraz liczba mieszkańców na 1 placówkę pocztową.

Uporządkowane liniowo województwa według wyliczonego na podstawie wskazanych zmiennych miernika syntetycznego M_{is} zostały przyporządkowane do grup o poziomie życia:

- wysokim $M_{is} \in (0,42; -0,15)$,
- przeciętnym $M_{is} \in (0,14; -0,14)$,
- niskim $M_{is} \in (-0,15; -0,42)$ (wykres 20).

Województwo kujawsko-pomorskie znalazło się w grupie województw o niskim poziomie życia, łącznie z województwami: warmińsko-mazurskim, świętokrzyskim, śląskim i najniżej sklasyfikowanym w tej grupie potrzeb województwem pomorskim.

O niskiej wartości M_{is} dla województwa pomorskiego, odchylającej się o minus 0,4 odchylenia standardowego od średniej M_{is} w Polsce, zdecydowała głównie niska aktywność ludności w kulturze oraz niższy niż średnio w kraju poziom skomputeryzowania szkół podstawowych i gimnazjów. W oparciu o przyjęte zmienne najwyższą wartość M_{is} uzyskało województwo dolnośląskie – wyróżniało się przede wszystkim ponadprzeciętną dostępnością do kin i żłobków, a także wysokim udziałem w populacji studentów szkół wyższych.

W województwie kujawsko-pomorskim w przypadku 80 % analizowanych zmiennych w tej grupie potrzeb, poziom dostępności do zasobów infrastruktury społecznej był niższy niż średnio w kraju. Najsilniej ujemnie od średniej odchyłał się wskaźnik dostępności ludności do aptek. W 2009 r. na 1 aptekę przypadało 4097, tj. o 569 osób więcej niż średnio w Polsce. Dość niekorzystnie przedstawiała się w województwie kujawsko-pomorskim aktywność kulturalna. Liczba zorganizowanych imprez o charakterze kulturalnym w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców była o około 30 % niższa niż średnio w kraju i ponad dwukrotnie niższa niż w wiodącym pod względem tej zmiennej województwie opolskim. Wśród zmiennych odchylających się w województwie kujawsko-pomorskim dodatkowo na uwagę zasługuje współczynnik skolaryzacji brutto w gimnazjach. W 2009 r. udział osób uczących się na poziomie gimnazjalnym w ogólnej liczbie ludności w grupie wiekowej odpowiadającej temu poziomowi nauczania był najwyższy w kraju i wyniósł 102,1 %. Będący miarą powszechności nauczania współczynnik skolaryzacji w województwie kujawsko-pomorskim jest dość zróżnicowany przestrzennie (w układzie gmin $V_s=57,3$ %). O ogólnej wartości decydował wysoki poziom tego wskaźnika w miastach. W tej grupie potrzeb nieco wyższy niż przeciętnie w kraju poziom dostępności do infrastruktury społecznej województwo kujawsko-pomorskie wykazywało w zakresie wyposażenia w biblioteki i ośrodki zdrowia.

Charakterystyka infrastruktury społecznej w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (według stanu na 30 września 2009 r.) funkcjonowało 885 placówek wychowania przedszkolnego (61,1 % mieściło się na wsi), w tym były: 354 przedszkola, 495 oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych, 35 punktów przedszkolnych i 1 zespół wychowania przedszkolnego. Liczba placówek wychowania przedszkolnego była o 0,2 % niższa niż w 2000 r., lecz o 12,3 % wyższa niż w 2007 r., kiedy to było ich 788 (najmniej w całym dziesięcioleciu). Do placówek wychowania przed-

TABL. 1 (18). WYCHOWANIE PRZEDSZKOLNE W ROKU SZKOLNYM 2009/10
Stan na początku roku szkolnego

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Przedszkola	Oddziały przedszkolne	Punkty przedszkolne	Zespoły wychowania przedszkolnego
Placówki	885	354	495	35	1
w tym na wsi	541	122	389	29	1
Miejsca	36660	35866	x	780	14
w tym na wsi	6806	6181	x	611	14
Oddziały	2277,50	1536,00	703,50	37,00	1,00
w tym na wsi	807,50	293,00	484,50	29,00	1,00
Dzieci	48826	35937	12243	632	14
w tym na wsi	14377	6077	7766	520	14
w tym w wieku 6 lat	17774	9523	8251	x	x
w tym na wsi	6546	1658	4888	x	x

szkolnego w 2009 r. uczęszczało łącznie 48,8 tys. dzieci, w tym aż 73,6 % do przedszkoli. Większość przedszkoli (65,5 %) była zlokalizowana w miastach i skupiała 82,8 % wszystkich miejsc w przedszkolach. Dzieci w wieku 6 lat stanowiły 36,4 % dzieci uczęszczających do placówek wychowania przedszkolnego (17,8 tys.), co stanowiło 90,1 % ogółu sześciolatków w województwie. Na wsi przeważały oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych, które stanowiły 71,9 % zlokalizowanych na wsi placówek wychowania przedszkolnego. Na terenie Kujawsko-Pomorskiego w 2009 r. działało 5 przedszkoli specjalnych, których liczba w ostatnich latach wzrosła (w 2005 r. było zaledwie 1); liczba dzieci w tych placówkach (47 osób) wzrosła w porównaniu z ub. rokiem ponad 5-krotnie, lecz zmniejszyła się o 39,7 % w stosunku do 2005 r. Na 1 placówkę przedszkolną przypadało w województwie przeciętnie 55 dzieci; wskaźnik ten był znacznie wyższy w miastach (100 dzieci na 1 placówkę) niż na wsi (27 dzieci).

Na początku roku szkolnego 2009/10 w województwie kujawsko-pomorskim działało 705 **szkół podstawowych** dla dzieci (z czego 33,0 % mieściło się w miastach), w tym 44 jako szkoły specjalne. Uczęszczało do nich 125,7 tys. uczniów (z czego 59,9 % uczyło się w miastach), w tym 1,7 tys. do szkół specjalnych. Obserwuje się spadek liczby szkół podstawowych, w stosunku do roku 2005/06 o 40 szkół, a w porównaniu z rokiem szkolnym 2000/01 zanotowano spadek o 170 szkół. Zmniejszanie się liczby szkół podstawowych spowodowane jest spadkiem liczby uczniów do nich uczęszczających o 15,9 % w odniesieniu do roku szkolnego 2005/06 oraz o 30,7 % w stosunku do roku 2000/01. Przeciętnie w 1 oddziale w szkole podstawowej uczyło się 19 uczniów, a na 1 pomieszczenie szkolne przypadało 13 uczniów (w roku szkolnym 2005/06, odpowiednio: 20 i 17 uczniów). W roku szkolnym 2008/09 szkoły podstawowe ukończyły 23,5 tys. absolwentów (o 14,2 % mniej niż 4 lata temu).

Liczba **gimnazjów** rośnie, przy czym liczba uczniów tych szkół spada. Na początku roku szkolnego 2009/10 funkcjonowało 397 gimnazjów (wobec 380 w roku szkolnym 2005/06), w tym 46 szkół specjalnych. W gimnazjach uczyło się 75,9 tys. uczniów, tj. o 16,5 % uczniów mniej niż w roku szkolnym 2005/06 (wówczas 90,9 tys.), z czego 2,1 tys. w szkołach specjalnych. W miastach zlokalizowanych było 55,9 % szkół gimnazjalnych, a uczyło się w nich 64,5 % uczniów. Liczba pomieszczeń szkolnych, którymi dysponowały gimnazja według stanu na koniec września 2009 r. to 4464 i w stosunku do 2005 r. nastąpił ich wzrost o 19,3 %. Na 1 oddział przypadało przeciętnie 22 uczniów, a na 1 pomieszczenie – 17 uczniów (po 24 uczniów w obu przypadkach w roku szkolnym 2005/06). W roku szkolnym 2008/09 gimnazja opuściło o 13,2 % mniej absolwentów niż w roku szkolnym 2004/05 (29,6 tys. osób).

W 474 szkołach **ponadgimnazjalnych**, z których 85,2 % zlokalizowanych było w miastach, uczyło się 84,1 tys. uczniów. Uczęszczający do techników, liceów profilowanych i szkół ogólnokształcących artystycznych łącznie stanowili 42,2 % uczniów szkół ponadgimnazjalnych, do liceów ogólnokształcących – 37,5 %, a do szkół zasadniczych zawodowych – 20,4 % uczniów. W szkołach ponadgimnazjalnych obserwuje się stopniowy spadek liczby uczniów, i tak: w stosunku do poprzedniego roku szkolnego – o 3,7 %, a do 2005/06 – o 11,5 %. W szkołach (bez specjalnych) najwięcej uczniów kształciło się w kierunku: w szkołach zawodowych – inżynieryjno-technicznym, w liceach profilowanych – ekonomiczno-administracyj-

nych, a w technikach – usług dla ludności. W roku szkolnym 2008/09 szkoły ponadgimnazjalne ukończyło 25,2 tys. osób, czyli o 2,4 % więcej w skali roku i o 12,4 % mniej niż w roku szkolnym 2004/05.

W analizowanym roku szkolnym w województwie były 233 szkoły kształcące 19,6 tys. **osób dorosłych**, w miastach mieściło się 88,0 % wszystkich tego typu placówek, skupiając 93,4 % uczniów. W porównaniu z rokiem 2005/06 liczba uczniów dorosłych spadła o 7,5 %. Najliczniejszą grupą uczących się dorosłych były osoby uczęszczające do liceów ogólnokształcących – 13,4 tys. osób i stanowiły one 68,4 % wszystkich dorosłych uczniów. W technikach i liceach profilowanych uczyło się łącznie 22,1 % dorosłych uczniów, w gimnazjach – 6,2 %, w szkołach zasadniczych zawodowych – 3,2 % i zaledwie 0,1 % w szkołach podstawowych. Liczba absolwentów z roku szkolnego 2008/09 wyniosła 4,1 tys. (z roku 2004/05 – 6,4 tys.).

Na początku roku szkolnego 2009/10 w województwie kujawsko-pomorskim działalność prowadziło 187 **szkół policealnych** (dla młodzieży i dorosłych), w których uczyło się 16,4 tys. osób. Liczba tych szkół spadła w porównaniu z poprzednim rokiem szkolnym o 0,5 %, a uczących się w nich osób – o 12,3 % (w stosunku do roku 2005/06 spadek odpowiednio: o 22,4 % i o 15,3 %). Zdecydowana większość uczniów uczęszczała do szkół dla dorosłych (93,0 %) i w większości uczyli się oni w trybie zaocznym (82,3 %). Według uzyskanych w badaniach statystycznych danych, uczniowie szkół policealnych najchętniej wybierali kierunki: ekonomiczne i administracyjne (32,0 % uczniów), usług dla ludności (15,7 %) oraz ochrony i bezpieczeństwa (12,3 %). Szkoły policealne w roku szkolnym 2008/09 ukończyło 4,4 tys. uczniów.

W roku szkolnym 2009/10 w szkołach dla dzieci i młodzieży oraz policealnych było łącznie 1594 **pracowni komputerowych** (o 0,1 % więcej niż w poprzednim roku szkolnym) wyposażonych w 35,8 tys. komputerów (o 1,9 % więcej), w tym 90,1 % posiadało dostęp do Internetu (o 3,4 % więcej). Komputerów przeznaczonych do użytku uczniów było 27,5 tys. (w skali roku ich liczba wzrosła o 0,4 %, a w stosunku do roku szkolnego 2005/06 wzrost o 67,9 %); stanowiska z dostępem do Internetu stanowiły 93,2 %. Największy odsetek szkół wyposażonych w komputery wystąpił: w szkołach podstawowych – 96,9 % ogółu, w gimnazjach – 81,4 % oraz w liceach ogólnokształcących – 81,0 %; natomiast najmniej z informatyzowane były zasadnicze szkoły zawodowe – komputery posiadało 33,6 % szkół tego typu.

Wśród obowiązkowego **nauczania języków obcych** w szkołach, najbardziej popularny jest język angielski; coraz więcej dzieci i młodzieży uczy się angielskiego w szkołach podstawowych (89,3 % ogółu uczniów tego rodzaju szkół; wzrost w skali roku o 5,2 pkt proc.), w gimnazjach (85,4 %; wzrost o 4,5 pkt) oraz w szkołach ponadgimnazjalnych (86,6 %; wzrost o 0,1 pkt). Spadek udziału uczących się języka angielskiego można zaobserwować w szkołach policealnych i pomaturalnych dla młodzieży (z 7,8 % w roku szkolnym 2008/09 do 6,5 % obecnie). Drugim najpopularniejszym językiem jest niemiecki. Największy udział uczących się tego języka obserwowany jest w szkołach ponadgimnazjalnych (62,6 % uczniów w tej grupie szkół) oraz w szkołach gimnazjalnych (38,6 % udziału). W szkołach podstawowych języka niemieckiego uczyło się zaledwie 9,1 % uczniów tych szkół, natomiast w szkołach policealnych i pomaturalnych dla młodzieży ten udział był jeszcze mniejszy – wyniósł 5,4 %.

Najbardziej popularnym językiem nauczonym w ramach nauczania dodatkowego w większości szkół jest język niemiecki. W gimnazjach udział uczących się do ogółu uczniów w tych szkołach w roku szkolnym 2009/10 wyniósł 20,4 %, w szkołach podstawowych – 6,2 %, a w szkołach ponadgimnazjalnych 2,9 %. W szkołach policealnych i pomaturalnych dla młodzieży najwięcej uczniów, bo 13,8 % ogółu tego rodzaju szkół, dodatkowo uczyło się języka angielskiego.

Według stanu w dniu 30 listopada 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim funkcjonowały 33 **uczelnie wyższe**, na których (łącznie z filiami, wydziałami zamiejscowymi i punktami konsultacyjnymi uczelni mającymi siedziby w innych województwach) studiowało 85,1 tys. studentów (w tym 66,5 % na uczelniach publicznych), a ich liczba wzrosła w porównaniu z poprzednim rokiem o 1,2 %, ale zmalała o 4,2 % w stosunku do 2005 r. (uczelnia było porównywalnie: 31 i 30). Większość uczących się, tj. 53,0 % (w 2005 r. 60,4 %), studiowało na uniwersytetach. W roku akademickim 2009/10 większość studentów (61,1 %) stanowiły kobiety; odstępstwem były wyższe szkoły techniczne i rolnicze, w których studiowało więcej mężczyzn (odpowiednio: 77,9 % i 61,7 % mężczyzn). Niewiele ponad połowa osób (51,4 %) studiowała w trybie dziennym. Najwięcej osób kształciło się na kierunkach: ekonomicznych i administracyjnych – 24,6 %, pedagogicznych – 14,6 % i humanistycznych – 10,8 %. Wśród 21,2 tys. absolwentów szkół wyższych z roku akademickiego 2008/09 kobiety stanowiły 67,3 %, a 52,6 % osób skończyło studnia w trybie dziennym.

W końcu października 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim w 18 **specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych** znajdowało się 1024 wychowanków, tj. mniej: o 2,8 % niż przed rokiem i o 21,7 % niż w 2005 r. Większość z nich stanowiły osoby: z upośledzeniem umysłowym (62,1 % udziału), niesłyszące i słabo słyszające (12,3 %) oraz niewidome i słabo widzące (7,3 %). Pozostali wychowankowie to osoby przewlekle chore i zagrożone niedostosowaniem społecznym. Ponadto funkcjonowały 2 ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze i znajdowało się w nich 41 wychowanków (przed rokiem było 32 wychowanków) oraz 5 młodzieżowych ośrodków wychowawczych z 315 podopiecznymi (w 2008 r. 255 osób).

Wychowaniem pozaszkolnym w końcu września 2009 r. objętych było 57,1 tys. uczestników, tj. o 2,0 % osób więcej niż przed rokiem i aż o 31,0 % więcej niż w 2005 r. Najbardziej popularnymi formami zajęć w 20 placówkach wychowania pozaszkolnego były: zajęcia artystyczne – 53,8 % ogółu uczestników (w 2008 r. – 57,9 %), zajęcia sportowe – 17,3 % (wobec 16,4 %), zajęcia przedmiotowe – 8,2 % (wobec 10,1 %), a w pozostałych zajęciach – 20,7 % (15,7 % w 2008 r.).

W 2009 r. **opiekę medyczną** nad pacjentami w województwie kujawsko-pomorskim sprawowało łącznie ponad 16,6 tys. pracowników medycznych, tj. lekarzy, lekarzy dentyistów, farmaceutów, pielęgniarek oraz położnych (o 4,1 % więcej niż w 2008 r.). Najwięcej wśród nich było pielęgniarek (57,7 %) i lekarzy (24,7 %); położne, farmaceuci i lekarze dentyści stanowili odpowiednio: 7,6 %, 6,1 % i 3,8 %. W porównaniu z 2008 r. i 2005 r. wzrosła liczba personelu medycznego odpowiednio: o 4,1 % i o 5,5 %. Jediną grupą, w której odnotowano spadki byli farmaceuci – spadek o 2,8 % w skali roku i o 1,7 % w stosunku do 2005 r.

Według stanu w dniu 31 grudnia 2009 r. w **ambulatoryjnej opiece zdrowotnej** funkcjonowały ogółem 663 zakłady opieki zdrowotnej (o 51 więcej niż w roku poprzednim i o 103 więcej niż w 2005 r.), z czego 25,9 % to zakłady publiczne (w kraju 18,2 %). Mieściły się one głównie (w 72,2 %) na terenie miast. W analizowanym okresie prowadzono 351 praktyk lekarskich, tj. o 9,3 % więcej niż w ub. roku. W całym 2009 r. udzielono 16,0 mln porad (wzrost w skali roku o 0,7 %), z czego 90,9 % były to porady lekarskie (w tym 32,1 % specjalistyczne), a 9,1 % to porady stomatologiczne. W Kujawko-Pomorskim średnio 1 mieszkańcowi udzielono 7,7 porad, (o 0,2 porady więcej niż w 2008 r.), przy czym 7,0 porad lekarskich i 0,7 porad stomatologicznych.

W Kujawsko-Pomorskim w końcu 2009 r. funkcjonowało 39 **szpitali ogólnych**, w tym 19 placówek publicznych (odpowiednio: 5,2 % i 3,6 % tego rodzaju jednostek w kraju). Liczba szpitali wzrosła w stosunku do poprzedniego roku o 3 placówki (o 1 szpital publiczny mniej), i o 4 w stosunku do 2005 r. (o 5 szpitali publicznych mniej). W szpitalach znajdowało się 9,0 tys. łóżek (o 2,6 % mniej niż w 2008 r.), z czego 76,0 % znajdowało się w szpitalach publicznych. W 2009 r. leczono 347,6 tys. osób, czyli na 1 łóżko przypadło średnio 38 leczonych (o 1 osobę więcej niż w poprzednim roku), a w przeliczeniu na 10 tys. ludności – 1680 leczonych (w 2005 r. – 1610). Przeciętny czas pobytu chorego w szpitalu skrócił się z 6,2 dnia w 2005 r. do 5,5 dnia obecnie.

W stacjonarnej opiece zdrowotnej funkcjonowały również jednostki związane z **lecnictwem uzdrowiskowym**; w 2009 r. składało się na nie: 21 sanatoriów dysponujących 3556 łóżkami i 7 szpitali z 1776 łóżkami (w 2005 r. było 21 sanatoriów i 8 szpitali). W badanym roku z sanatoriów skorzystało 73,1 tys. kuracjuszy (o 14,7 % mniej niż w 2005 r.), zaś ze szpitali 28,4 tys. osób (o 34,9 % więcej). W województwie kujawsko-pomorskim funkcjonowało: 20 zakładów opiekuńczo-leczniczych (z 888 miejscami), 8 zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych (z 260 miejscami) oraz 3 hospicja (z 59 miejscami).

W województwie kujawsko-pomorskim działało 505 **aptek ogólnodostępnych**, (z czego 79 na wsi), a punktów aptecznych było 78 (wobec 77). W porównaniu z 2005 r. nastąpił spadek liczby aptek o 6,7 %, a liczba punktów aptecznych wzrosła o 2,6 %. Na 1 aptekę i punkt apteczny przypadało przeciętnie 3549 osób, tj. aż o 197 więcej osób niż w 2005 r.

Do placówek zaliczanych do systemu opieki zdrowotnej należą także **żłobki**. W końcu 2009 r. funkcjonowało 19 żłobków i 4 oddziały żłobkowe, które działają przy przedszkolach. W stosunku do 2005 r. wzrosła liczba żłobków o 2 placówki, ale zmalała liczba oddziałów żłobkowych (o 2 obiekty), przy czym łączna liczba miejsc w tych placówkach (1184) wzrosła w tym czasie o 11,8 %. W ciągu roku w żłobkach i oddziałach żłobkowych województwa kujawsko-pomorskiego przebywało 2322 dzieci (o 12,7 % więcej niż w 2005 r.). Liczba dzieci przebywających w żłobkach i oddziałach żłobkowych w przeliczeniu na 1000 dzieci w wieku do 3 lat wyniosła 19,3 (w 2005 r. wskaźnik ten wyniósł 14,1).

W województwie kujawsko-pomorskim według stanu na 31 grudnia 2009 r. działało 70 domów i zakładów **stacjonarnej pomocy społecznej** (o 3 placówki mniej niż w 2005 r.), dysponujących – licząc łącznie z filiami – 5159 miejscami (przed 4 laty o 462 miejsc więcej), w których przebywało 5001 osób (porównywalnie o 374 osoby więcej). Najwięcej placówek pomocy społecznej przeznaczonych było dla osób bezdomnych (17 obiektów; 1008 mieszkań-

ców) i przewlekle somatycznie chorych (wobec 14; 1009 mieszkańców). Najwięcej podopiecznych, bo 1045 osób, miały domy i zakłady dla osób przewlekle psychicznie chorych (11 placówek). W porównaniu z 2005 r. spadła liczba mieszkańców tych obiektów w przeliczeniu na 10 tys. ludności, i tak w 2009 r. były to 24,2 osoby, a w porównywanym roku 26,0 osób. W ciągu 2009 r. w domach i zakładach pomocy społecznej umieszczone zostały 1403 osoby, czyli aż o 25,5 % mniej niż w 2005 r. W końcu 2009 r. na umieszczenie w placówkach stacjonarnej pomocy społecznej oczekiwało 251 osób, tj. o 24,9 % więcej osób niż 4 lata temu.

W 2009 r. kwota świadczeń **pomocy społecznej** wyniosła 235,4 mln zł i udzielono jej 218,5 tys. osób. Było to mniej niż przed rokiem w obu przypadkach po 1,8 %, a w porównaniu z 2005 r. kwota świadczeń wzrosła o 15,5 % przy spadku o 25,0 % osób korzystających z pomocy.

Wśród korzystających z pieniężnych form pomocy społecznej (149,1 tys. osób) najczęściej było osób otrzymujących: zasiłek celowy (60,4 %; osoby te otrzymały łącznie 55,4 mln zł) oraz zasiłek okresowy (28,0 % osób; na łączną kwotę 57,9 mln zł). Pomoc niepieniężną zdecydowana większość osób otrzymywała w postaci posiłku (87,0 % korzystających z niefinansowych form pomocy, za łączną kwotę 23,9 mln zł).

W 2009 r., podobnie jak w latach poprzednich, zdecydowana większość **placówek kulturalnych** w województwie kujawsko-pomorskim zlokalizowana była w miastach. W największych miastach regionu działały: w Bydgoszczy – teatr, opera, filharmonia, multipleksy, ośrodek radiofonii i telewizji publicznej, w Toruniu – teatr dramatyczny, teatr lalkowy, orkiestra symfoniczna oraz multipleks, a w Grudziądzu – teatr dramatyczny.

W końcu 2009 r. na terenie Kujawsko-Pomorskiego było zlokalizowanych 450 **bibliotek** (wraz z filiami) i 151 **punktów bibliotecznych**, czyli w porównaniu z 2005 r. liczba tych placówek obniżyła się, odpowiednio: o 3,0 % i o 13,7 %. Na terenach wiejskich zlokalizowanych było 62,7 % ogółu bibliotek (spadek w skali 4 lat o 2,8 %) oraz 47,0 % punktów bibliotecznych (w 2005 r. było ich 25,3 % więcej). Na 1 placówkę biblioteczną przypadają 3443 osoby, przy czym w miastach – 5067, a na wsi – 2301 osób. Pod koniec 2009 r. placówki biblioteczne dysponowały księgozbiorem 7684,2 tys. woluminów. W bibliotekach zarejestrowanych było 305,0 tys. czytelników, którzy dokonali wypożyczeń 5725,0 tys. książek. Zmniejszyła się liczba czytelników w przeliczeniu na 1000 ludności z 175 osób w 2005 r. do 147 w 2009 r., w tym czasie spadła także liczba wypożyczeń na 1 czytelnika – z 19,0 do 18,8 woluminów.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (według stanu na 31 grudnia 2009 r.) działało 8 **teatrów i instytucji muzycznych**, w tym 7 przystosowanych było do poruszania się na wózkach inwalidzkich. Placówki te dysponowały 4764 miejscami na widowni w stałej sali, a ich liczba w porównaniu z 2005 r. wzrosła o 1,6 %. W opisywanym roku w województwie kujawsko-pomorskim odbyły się 3044 przedstawienia i koncerty, czyli o 26,3 % więcej niż w 2005 r. Podobna tendencja wystąpiła w przypadku widzów i słuchaczy tych wydarzeń kulturalnych, których było 635,1 tys. (w ciągu 4 lat wzrost o 6,8 %). W województwie w przeliczeniu na 1000 ludności było 307 widzów i słuchaczy (w kraju 301 osób; w 2005 r. w województwie wskaźnik osiągnął wartość zalewie 287 osób na 1000 ludności).

W końcu 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim działało 16 **kin**, z których 68,8 % przystosowanych było do poruszania się dla osób na wózkach inwalidzkich. W ostatnich latach notuje się spadek liczby kin – w stosunku do 2005 r. spadek o 20,0 %, tj. o 4 kina, natomiast liczba sal projekcyjnych, których w 2009 r. było 53 wzrosła o 29,3 %. Duża liczba sal projekcyjnych przy malejącej liczbie kin jest spowodowana powstawaniem multipleksów (w 2009 r. funkcjonowały 3 multipleksy z 35 salami projekcyjnymi). Przeciętnie kina w przeliczeniu na 1000 ludności odwiedziło 895 osób, czyli o 84,2 % więcej niż w 2005 r. (w kraju 1024 osoby, o 57,1 % więcej). Zwiększyła się też liczba seansów – na 1 kino przypadało ich 5,2 tys., czyli więcej w stosunku do 2005 r. aż o 147,1 %.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w 2009 r. działało 25 **muzeów** i 4 **oddziały muzealne**, tj. o 3 obiekty więcej niż w 2005 r. Wśród nich tylko 11 było dostosowanych do potrzeb osób poruszających się na wózkach inwalidzkich. Na wsi funkcjonowały 4 muzea i 2 oddziały muzealne. Wszystkie muzea i ich oddziały odwiedziło 850,2 tys. osób (42,3 % z nich odwiedziło obiekty zlokalizowane na wsi), tj. o 23,9 % więcej niż w 2005 r. Znaczną część odwiedzających (30,6 %) stanowiła młodzież szkolna zwiedzająca w zorganizowanych grupach. W muzeach dla wypełnienia funkcji edukacyjnej odbyło się w ciągu roku 5300 odczytów, lekcji, koncertów oraz seansów filmowych, tj. o 50,5 % więcej niż w 2005 r.

Obok muzeów działalnością wystawienniczą w 2009 r. na terenie województwa zajmowało się 13 **galerii** (w 2005 r. było ich 11). W zbiorach galerii województwa kujawsko-pomorskiego znajdowało się 589,4 tys. eksponatów, z czego 70,2 % to malarstwo. W analizowanym roku odbyło się 241 wystaw i 258 ekspozycji, które obejrzało 135,0 tys. zwiedzających, tj. o 41,4 % więcej niż w 2005 r. Wśród wystaw, tylko nieznaczną część stanowiły wystawy zagraniczne (7,5 % udziału) i międzynarodowe (6,6 %).

Działalność bibliotek i instytucji o charakterze prezencyjnym uzupełniają **domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice**. Badania przeprowadzane przez GUS co 2 lata wskazują, że na terenie województwa pod koniec 2009 r. działało 199 tego typu placówek, w tym 118 znajdowało się na wsi (w końcu 2005 r. odpowiednio: 181 i 95). W większości były to ośrodki kultury (73) i świetlice (63). We wszystkich domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach zorganizowano łącznie 10,0 tys. imprez, tj. o 6,8 % mniej niż w 2005 r. Wzięło w nich udział 1416,3 tys. uczestników, tj. o 3,8 % mniej niż przed czterema laty. Większość imprez odbyła się jednak w placówkach kultury zlokalizowanych w miastach (na wsi było 26,7 % wszystkich imprez, a ich uczestnicy stanowili 19,2 %

TABL. 2 (19). **DOMY I OŚRODKI KULTURY, KLUBY, ŚWIETLICE**
Stan w dniu 31 X

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2007	2009
Instytucje	181	203	199
domy kultury	53	48	47
ośrodki kultury	68	71	73
kluby	21	16	16
świetlice	39	68	63
Pracownie specjalistyczne	225	241	252
Imprezy ^a	10673	9523	9951
Uczestnicy imprez ^a w tys.	1472,8	1365,8	1416,3
Kursy ^a	244	179	202
Absolwenci kursów ^a	4014	2828	2953
Zespoły artystyczne	866	874	947
Członkowie zespołów artystycznych	12878	12390	13655
Koła (kluby)	720	679	995
Członkowie kół (klubów)	13673	15405	17452

a W ciągu roku.

uczestników ogółem). Nieznacznie wzrosła przeciętna liczba uczestników 1 imprezy (142 osób obecnie, w 2005 r. – 138 osób). W przypadku imprez organizowanych na wsi w 1 imprezie przeciętnie uczestniczyły 103 osoby, wobec 98 w 2005 r., a w mieście – 157 (wobec – 153 osób). W końcu 2009 r. w województwie działało 947 zespołów artystycznych, które liczyły 13,7 tys. członków. Ponadto w ciągu roku w instytucjach kultury zorganizowano 202 kursy, głównie nauki: gry na instrumentach (69), tańca towarzyskiego (50) i języków obcych (32). Kursy zorganizowane w analizowanym roku ukończyły 2953 osoby (w tym na terenach wiejskich 46 kursów przy łącznej liczbie 770 absolwentów). W ośrodkach tych działało także 995 kół zainteresowań (klubów), do których należało 17,5 tys. członków.

Według stanu na koniec 2009 r. w Kujawsko-Pomorskim zarejestrowanych było 416,4 tys. **abonentów radiowych** i 403,4 tys. abonentów **telewizyjnych**. Liczebność tych zbiorowości w ciągu ostatnich kilku lat stopniowo spadała. Na 1000 ludności zamieszkującej teren województwa przypadało 201 abonentów radiowych oraz 195 abonentów telewizyjnych; było to mniej niż w 2005 r. (wówczas odpowiednio: 256 i 247 abonentów; w kraju w 2009 r. analogicznie: 184 i 178). W miastach oba wskaźniki były wyższe niż na wsi i na 1000 ludności wyniosły: 233 abonentów radiowych i 225 abonentów telewizyjnych.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, według stanu w dniu 31 lipca 2009 r., działało 296 **turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania**, w tym 192 to obiekty całoroczne (64,9 % udziału). Turystyczną bazę noclegową tworzyło: 131 obiektów hotelowych (89 hoteli, 4 motele, 5 pensjonatów oraz 33 inne obiekty hotelowe) oraz 165 pozostałych obiektów noclegowych. W porównaniu ze stanem z końca lipca 2008 r., liczba turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania w województwie zmniejszyła się o 3,3 %, tj. o 10 obiektów, a w stosunku do 2005 r. liczba obiektów zmniejszyła się o 12,4 %. Na przestrzeni ostatnich lat można zauważyć wyraźny wzrost liczby hoteli – w stosunku do 2005 r. w regionie przybyło 16, a skali roku – 5 hoteli. Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania w końcu lipca 2009 r. dysponowały 26,0 tys. miejsc noclegowych (4,3 % wszystkich miejsc noclegowych w kraju), z czego 16,4 tys. (63,1 % miejsc ogółu) znajdowało się w obiektach całorocznych. Ogólna liczba miejsc noclegowych w regionie w stosunku do poprzedniego roku zwiększyła się o 5,2 %, a w porównaniu z 2005 r. odnotowano spadek o 1,1 %. Największy roczny wzrost liczby miejsc noclegowych zaznaczył się: w pozostałych obiektach noclegowych niesklasyfikowanych (wzrost o 49,5 %), w motelach (o 46,7 %) oraz w innych obiektach hotelowych (o 40,4 %). Największy spadek zaś odnotowano: w szkolnych schroniskach młodzieżowych (spadek o 18,7 %), w domach wycieczkowych (o 14,6 %) oraz w ośrodkach wczasowych (o 12,1 %).

W całym 2009 r. z turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania na terenie województwa kujawsko-pomorskiego skorzystało 766,4 tys. turystów, tj. o 1,5 % mniej niż przed rokiem, ale o 15,6 % więcej niż w 2005 r. Spośród korzystających z obiektów noclegowych w województwie w 2009 r. 8,5 % stanowili cudzoziemcy. Najczęściej nasz region odwiedzany był przez turystów z państw Unii Europejskiej (81,4 % ogółu cudzoziemców), przy czym najliczniejszą grupę stanowili obywatele Niemiec (38,3 % ogółu).

W 2009 r. turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania udzieliły 2838,6 tys. noclegów (5,2 % wszystkich noclegów udzielonych w kraju), czyli o 1,9 % mniej niż przed rokiem i o 18,5 % więcej w porównaniu z 2005 r.

Ze względu na specyfikę województwa najwięcej noclegów, bo 1481,8 tys., udzielono w zakładach uzdrowiskowych (52,2 % wszystkich noclegów w województwie). Liczba udzielonych noclegów w skali roku najbardziej zwiększyła się: w motelach (wzrost o 77,4 %) oraz na kempingach (o 32,6 %), zaś największy spadek liczby udzielonych noclegów zaznaczył się w ośrodkach czasowych (o 19,2 %) oraz w ośrodkach kolonijnych (spadek o 17,8 %).

W obiektach hotelowych w 2009 r. wynajęto 530,0 tys. pokoi, tj. o 6,5 % mniej niż przed rokiem. Stopień wykorzystania pokoi wyniósł 37,1 % i był o 5,3 pkt proc. niższy niż w ub. roku, a w porównaniu z 2005 r. nastąpił wzrost o 3,0 pkt proc. (w kraju 39,2 %). Stopień wykorzystania miejsc noclegowych ukształtował się w 2009 r. na poziomie 45,7 % i był o 1,5 pkt proc. niższy niż przed rokiem, ale o 5,8 % wyższy niż w 2005 r. (w kraju 35,7 %).

Najwyższy stopień wykorzystania charakteryzował zakłady uzdrowiskowe (91,4 %); ponadto wysoki wskaźnik odnotowano również: w schroniskach młodzieżowych – 59,5 % oraz w motelach – 58,1 %. Spośród wszystkich rodzajów obiektów najwyższy roczny wzrost wskaźnika zaznaczył się: w motelach (o 17,9 pkt proc.), na kempingach (o 5,6 pkt) oraz w schroniskach (wzrost o 4,9 pkt), a najbardziej obniżył się w skali roku w ośrodkach kolonijnych (spadek o 11,6 pkt).

Według danych uzyskanych w końcu 2008 r. (badanie przeprowadzane obecnie co 2 lata) na terenie województwa kujawsko-pomorskiego działały 644 kluby sportowe, tj. o 230 instytucji więcej niż w końcu 2000 r. W 2008 r. w porównaniu z 2000 r. nastąpił wzrost liczby ćwiczących o 26,9 %. Podobnie jak w latach poprzednich, niecałe 75,0 % ćwiczących stanowili juniorzy; kobiet było niewiele ponad ¼ ogółu ćwiczących i ta proporcja nie zmieniła się od 2000 r. W Kujawsko-Pomorskim w 2008 r. zarejestrowanych było 18,4 tys. zawodników (w polskich lub okręgowych związkach sportowych), tj. o 13,7 % więcej niż w 2000 r. W okresie ośmiu lat liczba trenerów wzrosła o 31,0 %, tj. do 507 osób, zaś instruktorów wzrosła o 13,9 % – do 1272.

W porównaniu z danymi z 2000 r. zanotowano wzrost liczby sekcji sportowych o 56,0 % – do poziomu 1449 w końcu 2008 r. Sporty zespołowe cieszyły się dużym zainteresowaniem, a największym piłka nożna – w analizowanym roku 15,2 tys. osób uprawiało ten sport, w tym 71,9 % to juniorzy. Popularnymi dyscyplinami były także: piłka siatkowa (5,9 tys. ćwiczących, w tym 84,3 % juniorów), koszykówka (3,5 tys. w tym 90,7 %) oraz lekka atletyka (3,4 tys. w tym 90,9 %).

TABL. 3 (20). KLUBY SPORTOWE^a
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2006	2008
Jednostki organizacyjne	414	662	644
Członkowie	39562	52532	46515
Sekcje sportowe	929	1693	1449
Ćwiczący ^b	34051	46354	43225
w tym juniorzy	27024	36760	32176
mężczyźni	25007	32852	31543
kobiety	9044	13502	11682
Zawodnicy ^c	16158	19202	18367
Trenerzy ^b	387	540	507
Instruktorzy sportowi ^b	1117	1246	1272

^a Kluby uczestniczące i nie uczestniczące we współzawodnictwie sportowym w kategoriach juniorskich i wyższych na poziomie ogólnopolskim. ^b Liczeni tyle razy w ilu dyscyplinach występują. ^c Ćwiczący zarejestrowani w polskim lub okręgowym związku sportowym.

TABL. 4 (21). EDUKACJA I WYCHOWANIE

WYSZCZEGÓLNIENIE	Rok szkolny					
	2000/01	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
WYCHOWANIE PRZEDSZKOLNE						
Placówki	887	815	813	788	798	885
w tym przedszkola	342	299	300	299	309	354
w tym specjalne	1	1	1	–	2	5
Miejsca w przedszkolach	34000	31054	31891	32265	33416	35866
w tym w specjalnych	50	70	75	–	20	34
Dzieci	46277	41347	41951	42753	44573	48826
w tym w wieku 6 lat	26015	21006	20574	19565	18443	17774
Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku:						
3–6 lat	462	490	507	521	547	592
6 lat	983	984	986	965	930	901
Dzieci w przedszkolach na 1000 dzie- ci w wieku:						
3–6 lat	353	363	382	404	420	439
6 lat	609	546	557	563	517	483
Dzieci na 1 przedszkole	103	102	105	110	110	102
SZKOŁY ^a						
Podstawowe	875	745	742	726	708	705
Gimnazja	361	380	383	391	394	397
Zasadnicze szkoły zawodowe ^b	143	143	146	152	152	149
Licea ogólnokształcące ^c	105	127	129	124	126	126
Licea profilowane	x	71	66	53	46	28
Technika ^c	261	203	179	178	171	164
Artystyczne ^d	10	10	10	7	7	7
Policealne	169	241	226	201	188	187
Wyższe ^e	13	30	31	32	31	29
Dla dorosłych	157	256	249	226	226	233
UCZNIOWIE I STUDENCI ^a W TYS.						
Szkół:						
podstawowych	181,4	149,4	142,2	134,6	130,3	125,7
gimnazjalnych	66,5	90,9	87,4	83,4	79,5	75,9
zasadniczych szkół zawodowych ^b	39,0	16,3	16,4	16,9	17,2	17,1
liceów ogólnokształcących ^c	48,1	38,2	37,8	36,0	34,0	31,5
liceów profilowanych	x	8,0	6,5	4,6	3,4	2,3
techników ^c	45,9	31,4	31,3	32,0	32,1	32,5
artystycznych ^d	1,0	1,0	1,1	0,7	0,7	0,7
policealnych	11,3	19,4	20,3	18,6	18,7	16,4
wyższych ^e	69,4	88,9	86,5	85,5	84,2	85,1
dla dorosłych	17,8	21,2	19,5	18,4	19,6	19,6

^a Stan na początku roku szkolnego; w przypadku szkolnictwa wyższego – stan w dniu 30 XI. ^b Łącznie ze specjalnymi szkołami przysposabiającymi do pracy. ^c Od roku szkolnego 2005/06 łącznie z uzupełniającymi. ^d Dające uprawnienia zawodowe, od roku szkolnego 2007/08 szkoły ogólnokształcące artystyczne dające uprawnienia zawodowe. ^e Łącznie z filiami i oddziałami zamiejscowymi uczelni, których siedziby mieszczą się w innych województwach; łącznie z cudzoziemcami.

TABL. 4 (21). EDUKACJA I WYCHOWANIE (dok.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Rok szkolny					
	2000/01	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
ABSOLWENCI ^a W TYS.						
Szkół:						
podstawowych	31,3	27,4	27,8	24,3	23,5	.
gimnazjalnych	x	29,7	28,5	26,6	25,7	.
zasadniczych szkół zawodowych ^b	12,3	5,1	4,9	4,8	5,4	.
liceów ogólnokształcących ^c	10,3	12,3	12,1	11,6	11,7	.
liceów profilowanych	x	2,8	2,2	1,7	1,4	.
techników ^c	9,0	6,9	6,1	6,4	6,5	.
artystycznych ^d	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	.
policealnych	4,3	6,9	5,2	4,8	4,4	.
wyższych ^e	14,1	19,5	19,7	19,9	21,2	.
dla dorosłych	4,8	6,7	4,0	4,2	4,1	.
STYPENDIA I ZAPOMOGI ^f						
Studenci otrzymujący stypendia ^g :						
o charakterze socjalnym	2716 ^h	7481	19031	16388	12580	10903
za wyniki w nauce lub sporcie	7048 ^h	7286	11444	11370	9912	10621
fundowane	30 ^h	381	538	679	454	379
niepełnosprawni otrzymujący stypendia	118 ^h	1016	1209	1486	1625	1816
Studenci otrzymujący zapomogi	1604	1935	1839	1875	1680	1764
OŚRODKI DLA DZIECI I MŁODZIEŻY ⁱ						
Specjalne ośrodki szkolno-						
-wychowawcze ^k	18	19	18	18	18	18
miejsca	1464	1428	1372	1496	1330	1281
wychowankowie	1367	1307	1203	1133	1053	1024
w tym:						
niewidomi i słabo widzący	132	86	71	81	98	75
nieślyszący i słabo słyszący	135	199	155	168	136	126
z upośledzeniem umysłowym	900	781	751	654	570	636
Ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze ...	x	x	1	2	2	2
miejsca	x	x	16	30	32	44
wychowankowie	x	x	15	30	32	41
Młodzieżowe ośrodki wychowawcze	x	2	3	4	5	5
miejsca	x	135	207	234	270	323
wychowankowie	x	138	209	237	255	315
WYCHOWANIE POZASZKOLNE ^l						
Liczba placówek	11	10	10	23	21	20
Uczestnicy stałych i okresowych form						
zajęć ^m ogółem	34283	43568	57297	47120	55950	57073
informatycznych	-	-	-	1460	1176	1191
artystycznych	21219	20359	35966	28737	32409	30695
technicznych	566	1216	1236	309	278	254
przedmiotowych ⁿ	3429	5804	4288	5539	5623	4699
sportowych	6720	6843	6367	6686	9157	9847
innych	2349	9346	9440	4389	7307	10387

a Stan na początku roku szkolnego; w przypadku szkolnictwa wyższego – stan w dniu 30 XI. b Łącznie ze specjalnymi szkołami przysposabiającymi do pracy. c Od roku szkolnego 2005/06 łącznie z uzupełniającymi. d Dające uprawnienia zawodowe, od roku szkolnego 2007/08 szkoły ogólnokształcące artystyczne dające uprawnienia zawodowe. e Łącznie z filiami i oddziałami zamiejscowymi uczelni, których siedziby mieszczą się w innych województwach; łącznie z cudzoziemcami. f Stan w dniu 30 XI. g W podziale na rodzaje stypendiów jedna osoba może być wykazana więcej niż jeden raz. h Stan w grudniu. i Do 2006 r. – stan w dniu 31 X, a od 2007 r. – stan w dniu 30 IX. k Od 2003 r. łącznie ze specjalnymi ośrodkami wychowawczymi. l Stan w dniu 31 X. m Biorący systematyczny udział w pracy kół w okresie od 1 XI roku poprzedzającego rok badany do 31 X roku badanego. n Do 2007 r. nazywane naukowymi.

TABL. 5 (22). OCHRONA ZDROWIA I POMOC SPOŁECZNA
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
PRACOWNICY MEDYCZNI ^a						
Lekarze	3676	3617	3810	3891	3748	4113
Lekarze dentyści	574	595	598	615	601	637
Farmaceuci	996	1037	1044	1022	1048	1019
Pielęgniarki ^b	9514	9274	9173	9322	9338	9590
Położne	1361	1228	1203	1236	1237	1255
AMBULATORYJNA OPIEKA ZDROWOTNA						
Zakłady opieki zdrowotnej	294	560	590	609	612	663
Praktyki lekarskie ^c	176	360	390	414	321	351
Porady udzielone ^d (w ciągu roku) w tys.	13225,1	15386,1	15759,5	15787,6	15878,6	15988,4
lekarskie	11885,7	14173,5	14437,1	14454,1	14673,6	14540,3
w tym specjalistyczne	4041,6	6651,4	5418,3	5431,0	5388,8	5135,9
stomatologiczne	1339,4	1212,6	1322,4	1333,5	1205,0	1448,1
SZPITALA ^e						
Szpitala ogólne	32	35	34	39	36	39
w tym publiczne	32	24	22	22	20	19
Łóżka w szpitalach ogólnych	9338	9015	8771	8747	9276	9038
w tym w publicznych	9334	7730	7340	7287	7404	6866
na 10 tys. ludności	45,2	43,6	42,4	42,3	44,9	43,7
Liczba ludności na 1 łóżko	221	229	236	236	223	229
Leczeni ^f (w ciągu roku)	320456	332964	338447	340970	347414	347648
na 1 łóżko	34	37	39	39	37	38
na 10 tys. ludności	1549	1610	1638	1650	1680	1680
Przeciętny pobyt chorego w dniach	7,9	6,2	6,0	5,9	5,7	5,5
Przeciętne wykorzystanie łóżka w dniach	271,8	236,4	237,0	237,3	235,2	236,8
STACJONARNA OPIEKA ZDROWOTNA POZOSTAŁA ^e						
Zakłady opiekuńczo-lecznicze	6 ^g	11	14	16	17	20
łóżka	504 ^g	553	468	700	766	888
leczeni (w ciągu roku)	503 ^g	1035	1263	1441	1686	1855
Zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze	1	7	7	8	9	8
łóżka	15	289	292	290	297	260
leczeni (w ciągu roku)	–	868	792	882	775	824
Hospicja	3	3	3	3	3	3
łóżka	56	64	64	66	58	59
leczeni (w ciągu roku)	1247	962	949	1064	914	1041
Lecznictwo uzdrowiskowe:						
sanatoria ^h	16	21	22	23	20	21
łóżka	2858 ⁱ	3890	4233	4324	3415	3556
kuracjusze (w ciągu roku)	47831	85684	87630	83190	64341	73097
szpitale	10	8	8	8	9	7
łóżka	1658 ⁱ	1209	1321	1298	1950	1776
kuracjusze (w ciągu roku)	23646	21035	20297	22184	37708	28384
APTEKI I PUNKTY APTECZNE ^k						
Apteki	464	541	539	528	522	505
w tym na wsi	74	81	81	81	85	79
Punkty apteczne	28	76	82	77	74	78
w tym na wsi	25	75	79	76	72	77
Ludność na 1 aptekę i punkt apteczny	4203	3352	3327	3415	3470	3549
Ludność na 1 aptekę	4457	3823	3834	3913	3962	4097
w tym na wsi	10506	9823	9866	9920	9511	10283

^a Od 2002 r. łącznie z indywidualnymi praktykami lekarskimi i pielęgniarstwowymi zarejestrowanymi w Izbach Lekarskich i Pielęgniarskich. Od 2005 r. pracujący bezpośrednio z pacjentem, tj. bez osób, dla których głównym miejscem pracy jest uczelnia, opieka społeczna, jednostka administracji państwowej lub samorządu terytorialnego albo NFZ. Dane Ministerstwa Zdrowia, a w zakresie farmaceutów – łącznie z danymi GUS. ^b łącznie z magistrami pielęgniarstwa. ^c Dane obejmują podmioty, które podpisały kontrakt „praktyka lekarska – Narodowy Fundusz Zdrowia” lub „praktyka lekarska – zakład opieki zdrowotnej”; łącznie z praktykami lekarskimi przeprowadzającymi badania profilaktyczne w zakresie służby medycyny pracy (w 2000 r. – tylko w miastach). ^d łącznie z poradami finansowanymi przez pacjentów (środki niepubliczne). ^e Od 2004 r. – w zakresie szpitali ogólnych i zakładów opieki zdrowotnej długoterminowej – dane Ministerstwa Zdrowia. ^f Bez międzyoddziałowego ruchu chorych. ^g Bez zakładów typu psychiatrycznego. ^h łącznie z prewentoriami. ⁱ Przeciętna liczba łóżek czynnych w ciągu roku. ^k Bez aptek w stacjonarnych zakładach opieki zdrowotnej.

TABL. 5 (22). **OCHRONA ZDROWIA I POMOC SPOŁECZNA (dok.)**
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
ŻŁOBKI						
Żłobki	21	17	17	17	18	19
Oddziały żłobkowe	8	6	6	6	4	4
Miejsca w żłobkach ^a	1358	1059	1044	1067	1075	1184
Miejsca w żłobkach ^a na 1000 dzieci w wieku do lat 3 w miastach	37,9	31,7	30,7	30,6	29,4	31,1
Dzieci przebywające w żłobkach ^a na 1000 dzieci w wieku do lat 3	15,3	14,1	16,1	18,2	18,8	19,3
POMOC SPOŁECZNA STACJONARNA						
Domy i zakłady (bez filii)	63	73	75	74	73	70
Miejsca ^b	5090	5621	5566	5390	5517	5159
na 10 tys. ludności	24,6	27,2	26,9	26,1	26,7	24,9
Mieszkańcy ogółem	4983	5375	5155	5054	5213	5001
w tym umieszczeni w ciągu roku ...	1400	1883	2022	1695	1408	1403
na 10 tys. ludności	24,1	26,0	24,9	24,5	25,2	24,2
Oczekujący na umieszczenie	717	201	182	232	267	251

^a Łącznie z oddziałami żłobkowymi. ^b Łącznie z filiami.

TABL. 6 (23). **KULTURA. ABONENCI RADIOWI I TELEWIZYJNI. BAZA NOCLEGOWA**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
BIBLIOTEKI PUBLICZNE						
Biblioteki ^a (łącznie z filiami)	481	464	461	460	452	450
w tym przystosowane do poruszania się na wózkach inwalidzkich	26	67	75	89	93	106
w tym na wsi	305	290	288	287	283	282
Punkty biblioteczne ^a	223	175	169	166	155	151
w tym na wsi	145	95	90	90	79	71
Księgozbiór ^a w tys. wol.	7690,7	7750,6	7757,0	7771,6	7742,5	7684,2
Czytelnicy ^b :						
w tys.	364,3	362,5	342,9	320,8	309,5	305,0
na 1000 ludności	176	175	166	155	150	147
Wypożyczenia ^{bc} :						
w tys. wol.	7290,6	6874,7	6427,1	5970,9	5733,0	5725,0
na 1 czytelnika w wol.	20,0	19,0	18,7	18,6	18,5	18,8
MUZEA						
Muzea i oddziały ^a	23	26	26	26	27	29
w tym przystosowane do poruszania się na wózkach inwalidzkich	4	5	5	6	10	11
Muzealia ^a w tys.	787,7	629,9	643,6	660,6	678,0	732,9
Wystawy czasowe	161	232	210	197	234	237
własne (w kraju)	106	130	107	98	136	149
obce (krajowe i z zagranicy)	55	102	103	99	98	88
Zwiedzający muzea i wystawy w tys.	908,3	685,9	674,8	815,0	798,7	850,2
w tym młodzież szkolna ^d	437,3	247,9	258,9	316,4	264,1	260,3
Odczyty, лекcje, koncerty i seanse fil- mowe zorganizowane przez muzea	3822	3522	3405	4566	5601	5300
GALERIE SZTUKI						
Galerie ^a	5	11	11	11	13	13
Wystawy w kraju	140	225	206	191	227	241
w tym z zagranicy	13	20	10	13	18	18
Ekspozycje w kraju	141	236	220	196	246	258
Zwiedzający w tys.	102,1	95,4	139,4	95,2	134,5	135,0

^a Stan w dniu 31 XII. ^b Łącznie z punktami bibliotecznymi. ^c Bez wypożyczeń międzybibliotecznych. ^d Zwiedzająca muzea w zorganizowanych grupach.

TABL. 6 (23). KULTURA. ABONENCI RADIOWI I TELEWIZYJNI. BAZA NOCLEGOWA (dok.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
TEATRY I INSTYTUCJE MUZYCZNE						
Instytucje ^a	7	7	7	7	8	8
w tym przystosowane do poruszania się na wózkach inwalidzkich	6	6	5	5	6	7
Miejsca na widowni w stałej sali ^b	4729	4687	4747	4710	4834	4764
Przedstawienia i koncerty ^b	2933	2410	2570	3007	3152	3044
Widzowie i słuchacze ^b :						
w tys.	753,2	594,4	609,2	616,5	705,2	635,1
na 1000 ludności	364	287	295	298	341	307
KINA STAŁE^c						
Kina ^a	28	20	20	20	19	16
w tym przystosowane do poruszania się na wózkach inwalidzkich	13	16	14	14	13	11
Sale projekcyjne ^a	29	41	41	46	56	53
Miejsca na widowni ^a w tys.	8,9	9,8	9,8	10,6	12,2	11,5
Liczba ludności na 1 miejsce ^a	232	211	212	194	169	181
Seanse:						
w tys.	16,9	41,7	50,5	57,1	74,0	82,5
na 1 kino	604	2086	2524	2857	3894	5155
Widzowie:						
w tys.	746,9	1004,0	1395,5	1575,2	1663,0	1852,2
na 1 kino	26676	50199	69776	78759	87527	115764
na 1 seans	44	24	28	28	22	22
na 1000 ludności	361	486	675	763	805	895
ABONENCI RADIOWI I TELEWIZYJNI^d						
Abonenci radiowi w tys.	536,4	530,3	472,1	454,8	430,9	416,4
miasto	376,1	370,5	331,5	318,7	303,2	292,8
wieś	160,3	159,8	140,6	136,1	127,8	123,6
Abonenci radiowi na 1000 ludności	259	256	228	220	208	201
miasto	291	291	262	252	241	233
wieś	206	201	176	169	158	152
Abonenci telewizyjni w tys.	524,4	511,6	456,9	440,7	417,5	403,4
miasto	367,4	355,9	319,4	307,5	292,6	282,6
wieś	157,0	155,7	137,5	133,2	124,9	120,9
Abonenci telewizyjni na 1000 ludności	254	247	221	213	202	195
miasto	285	280	252	243	232	225
wieś	202	196	172	166	155	149
TURYSTYCZNE OBIEKTY ZBIOROWEGO ZAKWATEROWANIA						
Obiekty ^e ogółem	386	338	317	307	306	296
w tym:						
hotele	49	73	78	79	84	89
kempingi i pola biwakowe	40	25	21	20	19	18
ośrodki wczasowe	125	85	69	67	65	52
ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe	21	28	24	20	19	19
zespoły ogólnodostępnych domków turystycznych	37	24	23	22	21	20
zakłady uzdrowiskowe	15	14	21	21	21	21
Miejsca ^e noclegowe ogółem	29488	26325	25469	24657	24746	26023
w tym w:						
hotelach	3685	5316	5552	5583	6130	6488
kempingach i polach biwakowych	5723	3217	3137	2671	2531	3157
ośrodkach wczasowych	7470	5760	4669	4780	4728	4157
ośrodkach szkoleniowo-wypoczynkowych	2419	3115	2470	2048	2101	2386
zespołach ogólnodostępnych domków turystycznych	1902	1340	1322	1224	1192	1153
zakładach uzdrowiskowych	3334	3492	4667	4686	4732	4766
Udzielone noclegi ogółem w tys.	2271,7	2395,4	2659,1	2830,3	2892,9	2838,6
w tym w:						
hotelach	405,7	554,4	612,5	696,4	735,1	664,2
kempingach i polach biwakowych	60,0	53,4	64,5	35,3	41,6	40,3
ośrodkach wczasowych	364,1	280,2	235,3	232,2	211,0	170,5
ośrodkach szkoleniowo-wypoczynkowych	152,4	147,0	141,8	124,5	118,0	135,2
zespołach ogólnodostępnych domków turystycznych	94,9	54,3	49,6	47,4	40,6	36,4
zakładach uzdrowiskowych	852,0	1018,1	1281,5	1398058	1458,1	1481,8

a Stan w dniu 31 XII. b Według miejsca prezentacji. c Wszystkie kina zlokalizowane są w miastach. d Stan w dniu 31 XII; dane Dyrekcji Generalnej Poczty Polskiej. e Stan w dniu 31 VII.

Infrastruktura techniczna

W niniejszym dziale przedstawiono dane z zakresu: infrastruktury komunalnej, zasobów mieszkaniowych, mieszkań oddanych do użytkowania oraz transportu i łączności.

Analiza infrastruktury technicznej w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw w 2009 r.

Do analizy poziomu życia w tej grupie potrzeb wytypowano 6 zmiennych, wśród których 5 było stymulantami (przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę w m² w 2008 r., odsetek ludności korzystającej z instalacji wodociągowej w %, odsetek ludności korzystającej z instalacji kanalizacyjnej w %, liczba mieszkań w zasobach mieszkaniowych na 1000 ludności w 2008 r.), a 1 destymulantą (zużycie wody z wodociągów w m³ na osobę).

Zgodnie z przyjętą metodologią dokonano podziału województw na cztery grupy według wartości miernika syntetycznego M_{it} (wykres 31) o poziomie życia:

- bardzo wysokim, gdzie $M_{it} \in (0,43; -0,71)$,
- wysokim – $M_{it} \in (0,42; -0,15)$,
- przeciętnym – $M_{it} \in (0,14; -0,14)$,
- niskim – $M_{it} \in (-0,15; -0,42)$.

Według obliczonego na podstawie zastosowanych zmiennych miernika syntetycznego M_{it} najwyższym poziomem życia charakteryzowało się województwo śląskie, najniższym – województwo lubelskie. O bardzo wysokim poziomie zaspokojenia potrzeb w obrębie infrastruktury technicznej w województwie śląskim decydował wysoki, należący do najwyższych w kraju, poziom wyposażenia w media komunalne i gazowe oraz wysoka dostępność mieszkań. Jednocześnie należy zauważyć, że przeciętne mieszkanie w tym województwie było mniejsze, aniżeli średnio w kraju. Ponadto województwo śląskie cechowało dość wysokie zużycie wody z wodociągów na 1 osobę. Odwrotne zależności występowały w województwie lubelskim. Na niski poziom zaspokojenia potrzeb w zakresie infrastruktury technicznej wskazywał niski poziom dostępności ludności do instalacji sieciowych, zwłaszcza gazowej i kanalizacyjnej. Odchylenia w tym zakresie od średniej były na tyle duże, że do poprawy ogólnej oceny poziomu zaspokojenia potrzeb w zakresie infrastruktury technicznej nie przyczynił się w tym województwie wskaźnik stosunkowo dużej powierzchni użytkowej mieszkań oraz niższy niż średnio w kraju poziom zużycia wody z wodociągów w m³ na osobę.

Województwo kujawsko-pomorskie pod względem ogólnej oceny poziomu zaspokojenia potrzeb w zakresie infrastruktury technicznej zostało zakwalifikowane łącznie z województwami: lubelskim, świętokrzyskim, podlaskim, warmińsko-mazurskim, łódzkim i małopolskim do grupy województw o niskim poziomie zaspokojenia potrzeb. O przynależności do tej grupy zdecydował zwłaszcza wskaźnik wielkości mieszkań. W 2009 r. średnia powierzchnia użytkowa mieszkania wynosiła w Kujawsko-Pomorskim 66,4 m² i był to najniższy, po województwie

warmińsko-mazurskim i łódzkim, wskaźnik w kraju. Ponadto omawiane województwo cechowało wyższe o 1,7 m³ niż przeciętnie w Polsce zużycie wody na 1 osobę w gospodarstwie domowym. Mniejsze różnice do liderów w zakresie zaspokojenia potrzeb infrastrukturalnych dzieliły województwo kujawsko-pomorskie pod względem dostępności sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. W 2009 r. z sieci wodociągowej korzystało 90,6 %, a z sieci kanalizacyjnej 63,9 % ludności województwa kujawsko-pomorskiego, podczas gdy w województwie opolskim odpowiednio: 94,5 % i 58,7 % ludności, a w województwie pomorskim porównywalnie: 92,6 % i 74,9 % ludności.

Charakterystyka infrastruktury technicznej w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Od 2000 r. w Kujawsko-Pomorskim systematycznie wzrasta długość **wodociągowej sieci** rozdzielczej. Na koniec 2009 r. sieć ta wynosiła 21556,7 km i była dłuższa niż przed rokiem o 1,4 %, a w porównaniu z 2005 r. – o 8,3 % dłuższa. Odsetek ludności korzystającej z wodociągu wynosił 90,6 % i było to o 0,8 pkt proc. więcej niż w 2005 r. Lepszy dostęp do wodociągu mieli mieszkańcy miast (96,1 % ogółu ludności miejskiej); na terenach wiejskich z wodociągu korzystało 82,2 % ludności wiejskiej (w 2005 r. było to odpowiednio: 95,9 % i 80,0 %). Znacznie gorzej przedstawiała się sytuacja z dostępem do **sieci kanalizacyjnej** – według stanu na koniec 2009 r. było jej 6044,5 km. Jednak w ostatnich latach obserwuje się ciągły rozwój kanalizacji, i tak: w 2009 r. nastąpił wzrost w skali roku o 6,7 %, a od 2005 r. – o 26,4 %. Mimo dość dużej rozbudowy, tylko 63,9 % ludności województwa korzystało z sieci kanalizacyjnej (zaledwie o 2,5 pkt proc. więcej niż w 2005 r.). Dużo niższy był odsetek osób korzystających z kanalizacji na wsi – 26,7 % ogółu ludności wiejskiej, natomiast w mieście – 87,9 % ludności miejskiej. Według stanu w końcu grudnia 2009 r. przez województwo kujawsko-pomorskie przeprowadzonych było 2457,8 km **sieci gazowej** rozdzielczej, tj. o 5,1 % więcej niż w 2008 r., a w porównaniu z końcem 2005 r. o 18,8 % więcej. Ludność korzystająca z gazu sieciowego stanowiła 44,8 % ludności województwa, a udział ten minimalnie spadł (o 0,2 pkt proc.) w stosunku do 2005 r. Zdecydowana większość odbiorców gazu z sieci to mieszkańcy miast – ich odsetek w ogólnej liczbie ludności miejskiej wynosił 72,0 %; na wsi z gazu sieciowego korzystało zaledwie 2,7 % ogółu ludności.

Według bilansu na koniec 2009 r. **zasoby mieszkaniowe** w województwie kujawsko-pomorskim obejmowały 692,7 tys. mieszkań o łącznej liczbie 2537,3 tys. izb. Przeciętnie w 1 mieszkaniu znajdowały się 3,66 izby (tyle samo co przed rokiem; w kraju 3,71 izby). Po uwzględnieniu ubytków mieszkań w ciągu roku (spadek o 91 lokali), zasoby mieszkaniowe Kujawsko-Pomorskiego faktycznie wzrosły w stosunku do ub. roku o 6,6 tys. mieszkań, tj. o 1,0 %. Większość mieszkań (67,7 %) zlokalizowana była w miastach – 468,9 tys., a przeciętna liczba izb w tych mieszkaniach wynosiła 3,49 (na wsi – 4,03). Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 66,7 m² (w kraju 70,5 m²), natomiast w mieście (59,0 m²). Na wsi powierzchnia była średnio o 40,0 %

większa niż w mieście. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania (według stanu z końca 2009 r.) przypadająca na 1 osobę wyniosła w województwie kujawsko-pomorskim 22,3 m² (o 1,0 m² więcej niż w 2005 r.), przy czym w mieście – 22,0 m², a na wsi – 22,8 m². Wskaźnik ten w Polsce by nieco wyższy i wyniósł 24,6 m²/osobę. Powierzchnia 1 izby średnio miała 18,2 m² (w kraju – 19,0 m²), przy czym mniejsza była w mieście niż na wsi i wynosiła odpowiednio: 16,9 m² i 20,5 m². W 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim na 1 mieszkanie przypadało średnio 2,99 osób (w kraju 2,87); wskaźnik zaludnienia na wsi był dużo wyższy (3,63 osób na mieszkanie) niż w mieście (2,68 osób). W 2005 r. sytuacja przedstawiała się następująco: w województwie przypadało 3,09 osoby na 1 mieszkanie, w miastach – 2,80, na wsi – 3,69 osób. Na wsi na 1 izbę przypadało przeciętnie 0,90 osoby, a w mieście – 0,77 osób (przeciętny wskaźnik dla całego województwa wyniósł 0,82 osoby/izbę; w kraju – 0,77).

TABL. 1 (24). MIESZKANIA WYPOSAŻONE W INSTALACJE^a

INSTALACJE	Miasta		Wieś		
	ogółem	w % ogółu mieszkań w miastach	ogółem	w % ogółu mieszkań w miastach	
Wodociąg	2005	450294	99,0	198742	92,3
	2008	460411	99,0	204596	92,5
	2009	464629	99,1	207181	92,6
Ustęp	2005	430431	94,7	166650	77,4
	2008	440649	94,8	172530	78,0
	2009	445040	94,9	175194	78,3
Łazienka	2005	410100	90,2	167581	77,8
	2008	420370	90,4	173460	78,4
	2009	424501	90,5	176006	78,7
Gaz z sieci	2005	331571	72,9	3908	1,8
	2008	338211	72,8	5142	2,3
	2009	340829	72,7	5302	2,4
Centralne ogrzewanie	2005	374294	82,3	143605	66,7
	2008	384573	82,7	149499	67,6
	2009	388839	82,9	152128	68,0

^a Dane szacunkowe.

w stosunku do 2005 r. wzrósł o 1,3 pkt proc. odsetek mieszkań ogrzewanych centralnie – do 68,0 % (w mieście takich lokali było 82,9 %) oraz w łazienkę i ustęp – wzrost po 0,9 pkt, odpowiednio do: 78,7 % i 78,3 % (w miastach było to analogicznie: 90,5 % i 94,9 % wszystkich mieszkań). Prawie wszystkie lokale w miastach były wyposażone w wodociąg (99,1 %), zaś na wsi odsetek takich mieszkań wyniósł 92,6 % ogółu. Najmniej było mieszkań, do których doprowadzono gaz z sieci – 72,7 % ogółu mieszkań w mieście i jedynie 2,4 % na wsi.

Stopień wyposażenia mieszkań

w instalacje utrzymywał się na przestrzeni ostatnich lat na podobnym poziomie. Wiodące było jednak duże zróżnicowanie w wyposażeniu w instalacje występujące pomiędzy terenami miejskimi i wiejskimi (na korzyść miast). Sytuacja na wsi w 2009 r. poprawiła się w stosunku do 2005 r., tzn. największą dynamikę (o 35,7 %, tj. o 1394 mieszkania więcej) zaobserwowano w mieszkaniach wyposażonych w gaz z sieci; mniejsze wzrosty zanotowano w liczbie mieszkań wyposażonych w: centralne ogrzewanie – o 5,9 % (o 8523 mieszkań więcej), ustęp – o 5,1 % i łazienkę – o 5,0 % więcej (odpowiednio: o 8425 i o 8544 mieszkań więcej), a mieszkań wyposażonych w wodociąg było o 4,2 % więcej niż w 2005 r. (o 8439 mieszkań więcej). W 2009 r. na wsi

W 2009 r. urzędy gmin województwa kujawsko-pomorskiego **przekazały** pod budownictwo mieszkaniowe 46,7 ha **gruntów** (o 11,0 % mniej niż w 2008 r.). Najwięcej gruntów (35,1 ha) przekazano osobom fizycznym. Ponadto: spółki oraz inne podmioty otrzymały 5,0 ha, towarzystwa budownictwa społecznego – 3,5 ha, jednostki komunalne – 3,0 ha, a spółdzielnie mieszkaniowe – 0,1 ha.

Urzędy gmin wypłaciły 423,9 tys. **dotatków mieszkaniowych**, tj. o 11,3 % mniej niż w 2008 r., a w porównaniu z 2005 r. – o 44,0 % mniej. Najwięcej dodatków skierowanych zostało do użytkowników lokali: spółdzielczych (31,8 % ogółu dodatków), gminnych (31,2 %) oraz prywatnych (22,4 %). Przeciętna wysokość dodatku mieszkaniowego wyniosła 161 zł i była o 12 zł wyższa od przeciętnej kwoty dodatku wypłaconego przed rokiem (o 25 zł więcej niż w 2005 r.). Najwyższe kwoty otrzymali użytkownicy lokali stanowiących własność gmin – 170 zł.

W 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim ponownie odnotowano **zaległości z tytułu opłat mieszkaniowych** w zasobach: spółdzielni mieszkaniowych, zakładów pracy i gmin; łączna kwota zaległości w tego typu mieszkaniach wyniosła 45,4 mln zł (w 2005 r. – 38,7 mln zł). Najwięcej lokatorów zalegających z opłatami, podobnie jak w latach poprzednich, było wśród korzystających z zasobów gminnych (21,2 tys. mieszkań), tj. 43,6 % udziału wszystkich mieszkań komunalnych, w tym 23,3 % było zadłużonych ponad 3 miesiące. Przeciętna wysokość zaległości w mieszkaniach gminnych wyniosła 989 zł i była wyższa niż w latach poprzednich. Ponadto w spółdzielniach mieszkaniowych zaległości dotyczyły 38,4 tys. lokali, tj. 28,3 % udziału wszystkich mieszkań w tych zasobach, w tym 4,4 % mieszkań było

TABL. 2 (25). **DODATKI MIESZKANIOWE**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2008	2009
a – ogółem			
w tym w zasobach:			
b – spółdzielni mieszkaniowych			
c – prywatnych			
d – komunalnych (gminnych)			
Wartość dodatków mieszkaniowych w mln zł			
a	102,6	71,3	68,1
b	40,1	22,9	20,5
c	18,7	15,3	15,9
d	30,2	23,0	22,5
Liczba wypłacanych dodatków mieszkaniowych w tys.			
a	756,4	478,1	423,9
b	290,3	159,5	134,8
c	151,5	101,8	94,8
d	205,3	143,6	132,4
Przeciętna kwota dodatku mieszkaniowego w zł			
a	136	149	161
b	138	144	152
c	124	150	168
d	147	160	170

TABL. 3 (26). **ZALEGŁOŚCI W OPLATACH ZA MIESZKANIE**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2007	2009
W zasobach:			
a – spółdzielni mieszkaniowych			
b – zakładów pracy			
c – komunalnych (gminnych) ¹			
Wartość zaległości w tys. zł			
a	29965	28007	23165
b	1498	1606	1218
c	17336	15321	20969
Liczba lokatorów zalegających z opłatami za mieszkanie			
a	50048	40169	38381
b	2804	1805	2262
c	21994	18634	21193
w tym 3 miesiące i więcej			
a	7952	6642	6004
b	1340	871	997
c	11466	11552	11331
Przeciętna kwota zaległości w zł			
a	599	697	604
b	534	890	538
c	788	822	989

¹ Łącznie za lokale stanowiące własność gminy w zasobach zarządzanych przez gminy i inne jednostki.

zadłużonych ponad 3 miesiące. Przeciętna wysokość zaległości (przypadająca na 1 mieszkanie) wyniosła 604 zł. W zasobach zakładów pracy zaległości w opłatach wyniosły przeciętnie – 538 zł i dotyczyły 2,3 tys. mieszkań (37,9 % udziału mieszkań w tych zasobach, w tym w 16,7 % to lokale zadłużone ponad 3 miesiące).

W województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r. **do użytkowania przekazano 6710 mieszkań**, tj. 4,2 % wszystkich mieszkań w Polsce. Liczba nowo oddanych lokali była o 12,2 % mniejsza niż przed rokiem (w kraju spadek o 3,1 %), ale o 49,5 % większa niż w 2005 r. Znaczny roczny wzrost zanotowano w 2008 r., tj. o 37,2 %. W 2009 r. na 1000 mieszkańców województwa przypadało średnio 3,2 nowo oddane mieszkania (w kraju – 4,2), a izb – średnio 14,1 (w kraju – 17,2 izb). W przeliczeniu na 1000 zawartych małżeństw oddano do użytkowania 477 lokali (o 43 mieszkania mniej niż w 2008 r., ale o 92 lokale więcej niż w 2005 r.); w kraju wskaźnik ten był znacznie wyższy i wyniósł 638 mieszkań.

Z ogółu nowo oddanych do użytkowania lokali najwięcej, tj. 3629 mieszkań (o 8,4 % mniej niż w 2008 r.), przekazano w budownictwie indywidualnym. Stanowiły one 54,1 % wszystkich nowo oddanych lokali (przed rokiem – 51,8 %). Ponadto do eksploatacji przekazano: 1945 mieszkań przeznaczonych na sprzedaż lub wynajem (o 20,4 % mniej niż w ub. roku), 832 w budownictwie komunalnym (o 3 razy więcej), 230 w budownictwie spółdzielczym (o 61,0 % mniej), 71 w budownictwie społecznym czynszowym (o 5 razy mniej) i 3 w budownictwie zakładowym (o 18 razy mniej niż w ub. roku).

Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania oddanego do eksploatacji w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r. wyniosła 100,8 m², czyli o 1,0 m² więcej niż w roku poprzednim i o 4,9 m² mniej niż w 2005 r. (o 1,2 m² więcej niż w 2009 r. w kraju). Różnice występowały w poszczególnych grupach własności: w budownictwie indywidualnym lokale były największe – 141,3 m² (przed rokiem było to 140,8 m²), a najmniejsze – w komunalnym – 42,7 m² (wobec 49,6 m²). W pozostałych formach budownictwa przeciętna powierzchnia mieszkania wyniosła: w zakładowym – 128,0 m² (przed rokiem 65,3 m²), w przeznaczonym na sprzedaż lub wynajem – 57,4 m² (wobec 55,5 m²), w spółdzielczym – 54,7 m² (wobec 61,6 m²) oraz w społecznym czynszowym – 48,4 m² (wobec 50,1 m²).

Różne efekty budownictwa mieszkaniowego obserwowano w miastach i na wsi. W 2009 r. większość nowo oddanych mieszkań (4149 lokali; 61,8 % ogółu) znajdowała się na terenach miejskich (o 14,7 % mniej niż w 2008 r. i o 63,5 % więcej niż 4 lata temu). W miastach najwięcej było mieszkań: przeznaczonych na sprzedaż lub wynajem – 1932 lokale (o 20,8 % mniej niż przed rokiem), inwestorów indywidualnych – 1103 (o 10,9 % mniej) oraz lokali komunalnych – 812 (o 3 razy więcej). Udział tych mieszkań w liczbie wszystkich lokali oddanych do eksploatacji w miastach wyniósł odpowiednio: 46,6 %, 26,6 % oraz 19,6 %. Na wsi przekazano do użytkowania 2561 mieszkań, czyli o 7,8 % mniej niż przed rokiem, ale o 31,3 % więcej niż w 2005 r. Najwięcej było lokali stanowiących własność osób fizycznych 98,6 % udziału wszystkich lokali oddanych do użytkowania na wsi (2526 mieszkań, czyli o 7,2 % mniej niż w ub. roku). Pod względem liczby nowooddanych mieszkań przypadających na 1000 ludności, zauważono że wskaźnik ten był wyższy w mieście niż na wsi i wyniósł odpowiednio: 3,3 i 3,2 (w 2008 r. było to: 3,9 i 3,4). W 2005 r. sytuacja była odwrotna, wskaźnik ten był wyższy na wsi (2,5) niż w miastach (2,0). Z kolei liczba izb na 1000 ludności była mniejsza w mieście niż

na wsi i w 2009 r. wyniosła odpowiednio: 11,7 i 17,9 (w 2008 r. to: 14,3 i 19,2, a w 2005 r. odpowiednio: 8,1 i 13,0). Pod względem liczby nowooddanych lokali przypadających na 1000 małżeństw sytuacja była bardziej korzystna w miastach niż na wsi (z wyjątkiem 2005 r. i 2007 r.), tj. w 2009 r. średnio przypadało 494 mieszkań w miastach, natomiast na wsi – 452 lokale (przed rokiem odpowiednio: 566 i 455).

Wszystkie mieszkania oddane do użytkowania w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r. były **wyposażone** w wodociąg (w tym 96,7 % lokali w wodociąg z sieci), a także w ustęp splukiwany i w łazienkę. Prawie wszystkie lokale (6700) posiadały centralne ogrzewanie, do 72,1 % nowych mieszkań (4837 lokali) centralnie dostarczano ciepłą wodę, a do 39,4 % mieszkań doprowadzono gaz z sieci (2644 mieszkania).

Na warunki życia ma również wpływ **infrastruktura transportowa**. Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w 2009 r. zarejestrowanych było 883,0 tys. samochodów osobowych, tj. o 4,0 % więcej niż w 2008 r. (w porównaniu z 2005 r. wzrost o 48,2 %). W przeliczeniu na 1000 mieszkańców przypadało 427 samochodów (w kraju 432), tj. o 17 sztuk więcej niż w 2008 r. (w stosunku do 2005 r. więcej o 139 samochodów). W tym samym czasie zarejestrowany tabor autobusowy liczył 5,1 tys. sztuk, czyli o 5,7 % więcej niż w 2008 r. (w porównaniu z 2005 r. o 40,0 % więcej).

W 2009 r. długość linii komunikacyjnych (1633 km) zmniejszyła się w porównaniu z poprzednim rokiem o 812 km, a w odniesieniu do 2005 r. – o 761 km. Na przestrzeni ostatnich pięciu lat odnotowano niewielki wzrost taboru tramwajowego do stanu 198 sztuk w 2009 r. (o 3,7 % w porównaniu z 2005 r.)

Drogi powiatowe o twardej nawierzchni w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r. liczyły 6624 km (o 16 km więcej niż przed rokiem), z czego 97,5 % stanowiły drogi o nawierzchni ulepszonej (o 0,2 pkt proc. więcej niż w ub. roku). Z kolei drogi gminne o nawierzchni twardej liczyły 5694 km (o 513 km więcej niż w 2008 r.), z czego drogi o nawierzchni ulepszonej stanowiły 72,6 % udziału (o 5,8 pkt proc. więcej). Na 100 km² powierzchni przypadało średnio 36,9 km dróg powiatowych o nawierzchni twardej (co oznacza o 1 pkt proc. więcej niż w latach poprzednich) i 31,7 km dróg gminnych (więcej: o 2,9 pkt niż w 2008 r. i o 5,4 pkt niż w 2005 r.) – w kraju w 2009 r. wskaźnik wyniósł odpowiednio: 36,6 km i 34,2 km.

Długość eksploatowanych linii kolejowych normalnotorowych w porównaniu z 2005 r. wzrosła o 2,3 % i w końcu 2009 r. wyniosła 1301 km; na 100 km² powierzchni przypadało 7,2 km tych linii (w 2008 r. – tyle samo i 8,8 km w 2005 r.); w kraju – 6,5 km.

W 2009 r. liczba **placówek pocztowych** operatora publicznego obsługujących mieszkańców województwa wyniosła 467 punktów. Oznacza to, że przeciętnie na 10 tys. ludności przypadało 2,3 placówki (w kraju 2,2).

Od 2005 r. liczba **abonamentów telefonii** przewodowej operatorów telekomunikacyjnych sieci publicznej sukcesywnie obniża się i w 2009 r. było ich 350,4 tys. osób, tj. o 33,9 % mniej niż w 2005 r. (w kraju 7,4 mln abonamentów, co oznacza spadek o 29,1 %). Na 1000 mieszkańców województwa przypadło średnio 169 abonentów, tj. o 87 mniej niż w 2005 r. (w kraju 193, czyli o 80 mniej).

TABL. 4 (27). INFRASTRUKTURA KOMUNALNA I MIESZKANIA

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
INFRASTRUKTURA KOMUNALNA^a						
Długość sieci w km:						
wodociągowej rozdzielczej	18203,8	19903,1	20396,5	20802,5	21254,1	21556,7
kanalizacyjnej ^b	2830,1	4782,4	5095,0	5351,7	5666,8	6044,5
gazowej	3176,0	3275,7	3386,1	3507,6	3634,6
w tym rozdzielczej	2008,8	2068,7	2172,0	2257,9	2339,3	2457,8
Zużycie w gospodarstwach domowych (w ciągu roku):						
wody z wodociągów:						
w hm ³	76,9	68,7	68,8	67,9	69,3	68,2
na 1 mieszkańca w m ³	37,2	33,2	33,3	32,9	33,5	33,0
energii elektrycznej:						
w GW-h	1109,7 ^c	1402,0	1445,3	1475,8	1485,7	1507,5
na 1 mieszkańca w KW-h	536,6 ^c	678,0	699,4	714,5	719,0	728,7
gazu z sieci ^d :						
w hm ³	122,2	131,3	129,3	124,8	122,6	127,3
na 1 odbiorcę w m ³	372,9	391,4	393,1	367,8	358,6	370,2
Ludność w tys. korzystająca ^e z:						
wodociągu	1857,1	1860,5	1864,9	1871,0	1875,5
kanalizacji	1269,7	1282,1	1291,8	1304,6	1322,1
gazu z sieci	931,4	926,2	928,5	923,7	927,6
Ludność – w % ogółu ludności – korzystająca ^e z:						
wodociągu	89,8	90,0	90,3	90,5	90,6
kanalizacji	61,4	62,0	62,5	63,1	63,9
gazu z sieci	45,0	44,8	44,9	44,7	44,8
ZASOBY MIESZKANIOWE^{a,f}						
Mieszkania	632504	670172	674522	678582	686108	692725
Przeciętna liczba osób w 1 mieszkaniu	3,26	3,09	3,06	3,04	3,01	2,99
Izby: w tys.	2208,4	2438,7	2457,4	2475,2	2508,3	2537,3
na 1000 ludności	1068,0	1179,1	1189,2	1198,0	1213,0	1226,3
Przeciętna liczba izb w mieszkaniu	3,49	3,64	3,64	3,65	3,66	3,66
Powierzchnia użytkowa mieszkań ogółem w tys. m ²	37510,1	43963,2	44378,5	44778,5	45534,3	46202,7
Przeciętna powierzchnia mieszkaniowa:						
1 mieszkania w m ²	59,3	65,6	65,8	66,0	66,4	66,7
na 1 osobę w m ²	18,2	21,3	21,5	21,7	22,0	22,3
MIESZKANIA ODDANE DO UŻYTKOWANIA						
Mieszkania ogółem	3782	4488	5006	5569	7641	6710
w tym:						
spółdzielcze	1205	614	331	584	589	230
przeznaczone na sprzedaż lub wynajem	740	665	1082	1209	2442	1945
indywidualne	1476	2725	2515	3319	3960	3629
Przeciętna powierzchnia użytkowa						
1 mieszkania w m ²	82,9	105,7	96,0	103,8	99,8	100,8
w tym:						
spółdzielczego	55,4	55,6	57,6	51,3	61,6	54,7
przeznaczonego na sprzedaż lub wynajem	54,1	51,3	54,5	56,5	55,5	57,4
indywidualnego	127,9	140,4	140,0	137,9	140,8	141,3
Mieszkania na 1000:						
zawartych małżeństw	317	385	393	394	520	477
ludności	1,8	2,2	2,4	2,7	3,7	3,2
Izby	14591	20663	21511	25267	33482	29251
na 1000 ludności	7,1	10,0	10,4	12,2	16,2	14,1

a Stan w dniu 31 XII. b Łącznie z kolektorami. c Bez odbiorców w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie. d W jednostkach naturalnych, według których następuje rozliczenie z odbiorcami. e Dane szacunkowe. f Na podstawie bilansów. Dane od 2002 r. dotyczą zasobów mieszkaniowych zamieszkałych i niezamieszkałych (do 2001 r. – tylko zamieszkałych).

TABL. 5 (28). **TRANSPORT, KOMUNIKACJA MIEJSKA I ŁĄCZNOŚĆ**
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
TRANSPORT						
Linie kolejowe eksploatowane normalno- torowe:						
w kilometrach	1412	1272	1272	1243	1302	1301
na 100 km ² powierzchni ogólnej w km	7,9	7,1	7,1	6,9	7,2	7,2
Drogi publiczne o twardej nawierzchni (miejskie i zamiejskie):						
w kilometrach	13767	14110	14174	14394	14609	15140
na 100 km ² powierzchni ogólnej w km	76,6	78,5	78,9	80,1	81,3	84,2
Samochody osobowe zarejestrowane ^a :						
w tysiącach sztuk	529,2	595,9	660,7	733,8	848,7	883,0
na 1000 ludności	255,9	288,1	319,7	355,2	410,4	426,8
Wypadki drogowe ^b	2877	2157	2052	2040	1912	1635
na 10 tys. pojazdów samochodowych i ciągników zarejestrowanych	37,0	26,4	22,8	20,7	16,7	13,7
Ofiary wypadków	3941	3084	2908	2933	2664	2167
w tym śmiertelne	327	327	347	364	311	229
KOMUNIKACJA MIEJSKA^c						
Miasta obsługiwane przez zakłady ko- munikacji miejskiej	6	9	9	9	10	6
Ludność w miastach obsługiwanych przez zakłady komunikacji miejskiej w tys.	914	929	924	920	936	884
Sieć komunikacyjna ^d – linie w km	1544	2394	2550	2303	2445	1633
w tym na wsi	217	636	715	639	497	194
Tabor: autobusy	554	576	577	550	537	476
tramwaje	217	191	191	194	197	198
Przewozy pasażerów na 1 mieszkańca ^e (w ciągu doby)	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5
ŁĄCZNOŚĆ						
Placówki pocztowe ^f						
w liczbach bezwzględnych	471	463	468	471	476	467
na 10 tys. ludności	2,3	2,2	2,3	2,3	2,3	2,3
Telefoniczne łącza główne ^g						
w tysiącach	593,2	587,1	556,2	497,6	439,0	396,6
na 1000 ludności	286,9	283,8	269,2	240,8	212,3	191,7

^a Dane o pojazdach według: w 2000 r. – ewidencji prowadzonej przez wojewodów; w latach 2005–2008 – systemu „Pojazd” prowadzonego przez starostwa powiatowe, w 2009 r. – centralnej ewidencji pojazdów prowadzonej przez MSWiA. ^b Dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Bydgoszczy. ^c Dane dotyczą przedsiębiorstw i zakładów komunikacji miejskiej, w których liczba pracujących przekracza 9 osób. ^d Bez linii i tras komunikacyjnych obsługujących wyłącznie określone zakłady pracy. ^e W miastach obsługiwanych przez zakłady komunikacji miejskiej. ^f Do 2000 r. placówki pocztowe i placówki usług telekomunikacyjnych. ^g Dane dotyczą operatorów telekomunikacyjnych sieci publicznej.

Ochrona środowiska

Poza wcześniej opisanymi czynnikami na warunki życia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego ma wpływ szereg zjawisk dotyczących m.in. walorów przyrodniczych regionu, stanu środowiska naturalnego oraz nakładów finansowych ponoszonych na ochronę środowiska i gospodarkę wodną.

Analiza uwarunkowań środowiska naturalnego w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw w 2009 r.

Do grupy wskaźników charakteryzujących tę dziedzinę zastosowano 4 stymulanty (wskaźnik lesistości, ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w % ogólnej liczby ludności, zanieczyszczenia gazowe powietrza zatrzymane w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń w % wytworzonych, ścieki przemysłowe i komunalne oczyszczane w % ścieków wymagających oczyszczenia) i 3 destymulanty (odpady wytworzone na 1 km² w tonach, emisję zanieczyszczeń pyłowych w tonach, ścieki wymagające oczyszczenia odprowadzone do wód lub do ziemi w dam³ na 1 km² powierzchni).

Według wyznaczonych przyjętą metodologią założeń wyliczono miernik syntetyczny M_{sr} , na podstawie którego dokonano podziału województw ze względu na poziom zaspokojenia potrzeb w zakresie środowiska naturalnego (wykres 38) na grupy, w których wartość miernika kształtowała się na poziomie:

- bardzo wysokim – $M_{sr} \in (0,76; -1,27)$,
- wysokim – $M_{sr} \in (0,26; -0,75)$,
- przeciętnym – $M_{sr} \in (0,25; -0,25)$,
- niskim – $M_{sr} \in (-0,26; -0,75)$,
- bardzo niskim – $M_{sr} \in (-0,75; -1,27)$.

Przyjęte do analizy zmienne opisujące uwarunkowania środowiskowe uplasowały województwo kujawsko-pomorskie na 10 miejscu w Polsce, w grupie województw o średnim poziomie życia w zakresie uwarunkowań środowiskowych. Najwyższą wartość miernika syntetycznego dla tej grupy potrzeb odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim, najniższą zaś w województwach: świętokrzyskim i śląskim. Zauważa się przy tym, że w tej grupie potrzeb występowała duża zmienność miar cząstkowych, zwłaszcza dla zmiennych: odpady wytworzone w t na 1 km² powierzchni ($V_s=98,3$ %), ścieki wymagające oczyszczenia odprowadzone do wód lub do ziemi w dam³ na 1 km² powierzchni ($V_s=69,15$ %), emisja zanieczyszczeń pyłowych w tonach na 1 km² powierzchni ($V_s=66,92$ %), zanieczyszczenia gazowe powietrza zatrzymane w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń w % wytworzonych ($V_s=59,58$ %). O wiodącej pozycji województwa warmińsko-mazurskiego zdecydowała przede wszystkim bardzo niska wartość odpadów oraz emisja zanieczyszczeń pyłowych na jednostkę powierzchni. Pod względem warunków środowiska naturalnego bardzo niekorzyst-

nie wypadło województwo śląskie, które w przypadku większości analizowanych zmiennych zajmowało ostatnią pozycję. Najniższą pozycję w rankingu M_{sr} zajęło województwo świętokrzyskie, o czym zdecydowało wysokie ujemne odchylenie w zakresie skali oczyszczania ścieków przemysłowych i komunalnych w % ścieków wymagających oczyszczania.

W województwie kujawsko-pomorskim o stosunkowo wysokim poziomie zaspokojenia potrzeb mieszkańców w zakresie uwarunkowań środowiskowych w 2009 r. decydowało przede wszystkim dobre wyposażenie w urządzenia do utylizacji odpadów komunalnych i przemysłowych. W analizowanym roku w województwie kujawsko-pomorskim ścieki przemysłowe i komunalne były oczyszczane w 100 %, a z oczyszczalni ścieków korzystało 70,3 % ludności. Wśród pozostałych zmiennych najmniej korzystnie wypadł wskaźnik lesistości. Lasy w województwie kujawsko-pomorskim zajmują 418,7 tys. ha, co stanowi 23,3 % powierzchni województwa i niespełna 5,3 % obszarów leśnych w Polsce. Lesistość regionu jest mocno zróżnicowana. Najbardziej odlesione są: Równina Inowrocławska, Pojezierze Chełmińskie i Pojezierze Kujawskie.

Powyżej średniej krajowej kształtował się też w województwie kujawsko-pomorskim poziom wyemitowanych zanieczyszczeń pyłowych. W 2009 r. wyprodukowano ich na 1 km² o 20 % więcej niż w średnio w Polsce. Największe ilości zanieczyszczeń pyłowych wprowadził do powietrza powiat inowrocławski (ok. 1/3 ogółu zanieczyszczeń pyłowych w województwie). Na jego terenie zlokalizowanych jest bowiem kilkanaście dużych zakładów przemysłowych i przetwórczych bazujących na występujących tu złożach soli kamiennej, kruszyw naturalnych, margli i wapieni.

O ostatecznie dość dobrej pozycji województwa kujawsko-pomorskiego w zakresie zmiennych opisujących środowiskowe uwarunkowania życia zdecydował także pozostający na poziomie średniej krajowej poziom produkcji ścieków wymagających oczyszczania odprowadzonych do wód lub do ziemi oraz odpadów wytworzonych na 1 km² powierzchni.

Charakterystyka środowiska naturalnego w województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r.

Ogólna powierzchnia geodezyjna województwa kujawsko-pomorskiego (według stanu w dniu 1 stycznia 2010 r.) wynosiła 1797,1 tys. ha, tj. 5,7 % ogólnej powierzchni kraju. W strukturze gruntów dominowały użytki rolne – 1178,6 tys. ha i grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione – 436,4 tys. ha, co stanowiło łącznie 89,7 % powierzchni województwa. Grunty pod wodami obejmowały powierzchnię 47,7 tys. ha, a grunty zabudowane i zurbanizowane – 82,0 tys. ha. W okresie od 1 stycznia 2006 r. do 1 stycznia 2010 r. zmniejszyła się powierzchnia użytków rolnych (o 7,8 tys. ha), zwiększyła się natomiast powierzchnia gruntów: zabudowanych i zurbanizowanych (o 3,5 tys. ha), leśnych zadrzewionych i zakrzewionych (o 3,4 tys. ha), pod wodami (o 1,2 tys. ha) oraz użytków ekologicznych (o 0,8 tys. ha). Na powierzchnię użytków rolnych w 2010 r. składały się m.in.: w 84,5 % grunty orne, w 11,3 % – łąki i pastwiska trwałe oraz w 1,3 % – sady.

W 2009 r. powierzchnia użytków rolnych wyłączonych na cele nierolnicze w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 60 ha i były to głównie grunty III klasy bonitacyjnej – 91,7 %. Z produkcji leśnej wyłączono natomiast 35 ha gruntów leśnych. Grunty rolne wyłączone zostały przeznaczone głównie na cele osiedlowe – 46,7 % oraz przemysłowe – 28,3 %. W porównaniu z 2008 r. na cele nierolnicze wyłączono: o 15,5 % mniej gruntów rolnych i o 49,3 % mniej gruntów leśnych, zaś w odniesieniu do 2005 r. odnotowano zwiększenie powierzchni gruntów rolnych wyłączonych na cele nierolnicze o 25,0 %.

W końcu 2009 r. powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji i zagospodarowania wyniosła 4,4 tys. ha (7,1 % gruntów w kraju), w tym 99,0 % to grunty zdewastowane, które utraciły całkowicie wartości użytkowe. Od 2005 r. powierzchnia gruntów wymagających rekultywacji utrzymuje się na podobnym poziomie. W ciągu roku rekultywacji poddano 4 ha gruntów (3 ha na cele rolnicze i 1 ha na cele leśne), a zagospodarowano 3 ha gruntów, które w całości przeznaczono na cele rolnicze.

Woda to jeden z ważniejszych komponentów środowiska naturalnego potrzebnych do życia i działalności gospodarczej człowieka. Na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w 2009 r. pobrano 246,7 hm³ wody (2,3 % poboru wody w kraju), w tym 29,7 % na cele produkcyjne. Ponadto 46,5 % przeznaczono na eksploatację sieci wodociągowej, a do nawodnień w rolnictwie i leśnictwie oraz uzupełnianie stawów rybnych – 23,8 %. Pobór wody był o 0,3 % niższy niż w ub. roku, ale o 2,4 % wyższy niż w 2005 r. Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w 2009 r. wyniosło 223,5 hm³ (stanowiąc 2,2 % zużycia wody w Polsce oraz 90,6 % poboru wody w województwie) i wzrosło w stosunku do ub. roku – o 0,2 %, a w odniesieniu do 2005 r. o 6,4 %.

W 2009 r. **ilość ścieków** przemysłowych i komunalnych odprowadzonych do wód powierzchniowych lub do ziemi wyniosła 114,4 hm³, w tym 110,0 hm³ (96,1 %) wymagało oczyszczenia. Stanowiło to 5,0 % wszystkich ścieków wymagających oczyszczenia w Polsce. Ilość ścieków wymagających oczyszczenia zmalała w odniesieniu do ub. roku o 0,9 %, a w stosunku do 2005 r. była o 2,0 % mniejsza (w Polsce odpowiednio: spadek o 1,7 % i wzrost o 3,9 %). Ścieki przemysłowe i komunalne wymagające oczyszczenia w 2009 r. zostały poddane procesowi oczyszczenia w 55 oczyszczalniach przemysłowych i w 143 oczyszczalniach komunalnych. Na koniec 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim 70,3 % ludności korzystało z oczyszczalni ścieków. W stosunku do ub. roku wskaźnik ten wzrósł o 0,6 pkt proc., a do 2005 r. – o 7,1 pkt.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w 2009 r. działało 80 **zakładów szczególnie uciążliwych** dla czystości powietrza (w 2008 r. było ich 85, a w 2005 r. – 91). Większość z tych zakładów, bo 75,0 %, posiadała urządzenia do redukcji zanieczyszczeń pyłowych, ale zaledwie 16,3 % z nich było wyposażonych w urządzenia do redukcji zanieczyszczeń gazowych.

Zakłady szczególnie uciążliwe dla czystości powietrza wyemitowały łącznie 4,5 tys. ton **pyłowych zanieczyszczeń powietrza** (7,4 % udziału w kraju) pochodzących głównie ze spalania paliw (prawie 68,7 % ogólnej emisji pyłów). Było to o 12,5 % mniej niż w ub. roku i o 36,2 % mniej niż w 2005 r. Emisja **zanieczyszczeń gazowych** w województwie kujawsko-

-pomorskim wyniosła w tym czasie 6766,9 tys. ton, co stanowiło 3,3 % emisji krajowej. Wśród zanieczyszczeń gazowych dominowały: dwutlenek węgla (CO₂) i dwutlenek siarki (SO₂) stanowiące łącznie 99,6 % ogólnej emisji gazów. Zakłady szczególnie uciążliwe dla czystości powietrza atmosferycznego w 2009 r. wyemitowały w przeliczeniu na 1 km² powierzchni ogólnej 0,3 ton pyłowych zanieczyszczeń powietrza i 2,9 ton zanieczyszczeń gazowych.

Zanieczyszczenia powietrza wytworzone przez zakłady szczególnie uciążliwe dla czystości powietrza z terenu województwa kujawsko-pomorskiego w 99,1 % w przypadku pyłów i w 39,6 % gazów (bez CO₂), zostały zatrzymane w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń. W 2009 r. zatrzymano 475,0 tys. ton pyłów i 33,8 tys. ton gazów. W przypadku zanieczyszczeń gazowych (bez CO₂) w skali roku wskaźnik zwiększył się o 2,0 pkt proc., a w stosunku do 2005 r. o 12,8 pkt. Około 29 % zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza w 2009 r. to zakłady nie posiadające wyników pomiarów emisji pyłów, a 25,0 % to zakłady nie posiadające wyników pomiarów gazów.

Według stanu na koniec 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim na składowiskach zakładów pracy nagromadzono 19,0 mln ton **odpadów** uciążliwych dla środowiska (z wyłączeniem komunalnych), co stanowiło ponad 1,1 % odpadów krajowych. W latach 2005–2009 ilość odpadów dotychczas składowanych (nagromadzonych) zmniejszyła się o 18,3 %. W 2009 r. zakłady wytworzyły 2063,4 tys. ton odpadów, tj. mniej zarówno w stosunku do 2008 r., jak i do 2005 r., odpowiednio: o 7,8 % i o 34,5 %. Odpady poddane odzyskowi stanowiły 86,5 % wszystkich odpadów wytworzonych w ciągu roku. Unieszkodliwiono zaś 10,3 % wytworzonych odpadów, głównie poprzez ich składowanie na terenach własnych zakładów, a także na terenach obcych; 3,2 % tych odpadów magazynowano czasowo. Ilość odpadów wytworzonych przypadająca średnio na 1 km² zmniejszyła się z 124,5 ton w 2008 r. do 114,8 ton obecnie (w 2005 r. było to 175,3 t/km²). **Powierzchnia składowania odpadów** niezrekultywowana (według stanu na koniec 2009 r.) wynosiła 258,4 ha i zmniejszyła się w obu analizowanych okresach: o 0,5 % w skali roku i o 18,2 % w stosunku do 2005 r.

Źródłem powstawania odpadów, obok działalności produkcyjnej, jest także działalność bytowo-gospodarcza człowieka. Ilość **odpadów komunalnych** wytworzonych w ciągu roku systematycznie wzrasta. W 2009 r. zebrano 523,8 tys. ton odpadów stałych oraz wywieziono 1244,1 dam³ nieczystości ciekłych, tj. więcej w skali roku odpowiednio: o 2,3 % i o 0,7 %, a w odniesieniu do 2005 r. więcej porównywalnie: o 17,4 % i o 11,6 %. Z ogólnej ilości zebranych odpadów komunalnych 379,3 tys. ton pochodziło z gospodarstw domowych (na 1 mieszkańca województwa kujawsko-pomorskiego przypadało przeciętnie 183,3 kg takich odpadów). W 2009 r. selektywnie zebrano zaledwie 7,5 % odpadów komunalnych. Odpady wysegregowane z masy zebranych odpadów zmieszanych stanowiły 11,5 %. Niewielki odsetek odpadów (2,0 %) został unieszkodliwiony metodą biologiczną. Deponowanie na składowiskach było nadal podstawowym sposobem postępowania z odpadami komunalnymi. W 2009 r. 86,5 % zebranych odpadów trafiło na kontrolowane składowiska. Na koniec roku zarejestrowane były 73 czynne kontrolowane składowiska, które zajmowały powierzchnię 221,2 ha.

W 2009 r. w województwie kujawsko-pomorskim **obszary prawnie chronione** zajmowały łącznie 561,9 tys. ha, co stanowiło 31,3 % powierzchni ogólnej województwa oraz 5,6 % chronionej powierzchni Polski. Przeciętnie na 1 mieszkańca w województwie przypadało 2716 m² powierzchni prawnie chronionej (w Polsce – 2647 m²). Największy udział w powierzchni terenów objętych ochroną przypadają na obszary chronionego krajobrazu (58,6 % powierzchni chronionej województwa), które zajmowały powierzchnię 329,3 tys. ha (32 obiekty). W województwie kujawsko-pomorskim w końcu 2009 r. ochroną rezerwatową objęte były 94 obiekty o łącznej powierzchni 9,5 tys. ha. Najliczniejsze w województwie były rezerваты leśne chroniące ekosystemy leśne (47 obiektów o łącznej powierzchni 2,1 tys. ha), a największą powierzchnię zajmowały rezerваты faunistyczne (8 obiektów o łącznej powierzchni 3,1 tys. ha). Parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu są terenami chronionymi ze względu na walory przyrodniczo-krajobrazowe i pełnią funkcję rekreacyjno-wypoczynkową. W województwie kujawsko-pomorskim w 2009 r. powierzchnia parków krajobrazowych (bez powierzchni rezerwatów i pozostałych form ochrony przyrody) wyniosła 215,5 tys. ha (38,3 % powierzchni chronionej). Największym pod względem powierzchni (łącznie z rezerwatami i pozostałymi formami ochrony przyrody położonymi na terenie parku) jest Krajeński Park Krajobrazowy (73,9 tys. ha). Na obszarze parków krajobrazowych lasy stanowiły 39,6 % powierzchni, a użytki rolne – 50,5 %. Jedną z form ochrony przyrody są pomniki przyrody. W 2009 r. tą formą ochrony objętych było 2478 cennych tworów przyrody ożywionej i nieożywionej, przede wszystkim pojedynczych drzew, które stanowiły 76,2 % ogółu pomników. Ponadto na terenie województwa wyodrębniono:

- 45 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, o powierzchni 2,4 tys. ha,
- 1339 użytków ekologicznych – 5,2 tys. ha,
- 5 stanowisk dokumentacyjnych – 93,6 ha.

Grunty leśne w województwie kujawsko-pomorskim (według stanu w końcu 2009 r.) zajmowały obszar 428,6 tys. ha i koncentrowały 4,6 % ogółu gruntów leśnych w kraju. Ich powierzchnia zwiększyła się nieznacznie zarówno w porównaniu z końcem 2008 r., jak również w stosunku do 2005 r. (odpowiednio: o 0,2 % i o 0,7 %). Powierzchnia lasów wyniosła 418,7 tys. ha i stanowiła 97,7 % gruntów leśnych województwa. Wskaźnik lesistości ukształtował się na poziomie 23,3 %. W 89,9 % lasy stanowiły własność Lasów Państwowych. Struktura gatunkowa lasów województwa kujawsko-pomorskiego była mało zróżnicowana. Według danych Biura Urządzenia Lasów i Gospodarki Leśnej w 2009 r. w lasach województwa kujawsko-pomorskiego dominowały drzewa iglaste (82,0 % udziału), a przeważającym gatunkiem wśród drzewostanów były sosny (80,1 %).

Zapobieganie zanieczyszczeniom i degradacji środowiska wymaga nakładów na ekologiczne przedsięwzięcia inwestycyjne. W 2009 r. **nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska** w województwie kujawsko-pomorskim wyniosły 525,8 mln zł i były o 56,1 % wyższe niż przed rokiem oraz o 13,8 % wyższe niż w 2005 r. Wydatki te stanowiły 4,9 % na-

kładów na ochronę środowiska w kraju (w 2008 r. – 4,0 %) i 4,7 % ogółu wydatków inwestycyjnych w województwie. Najwięcej środków przeznaczono na gospodarkę ściekową i ochronę wód – 73,2 %, w tym na sieć kanalizacyjną odprowadzającą ścieki i wody opadowe przeznaczono 40,1 % środków (przed rokiem odpowiednio: 80,3 % i 67,0 %). Na gospodarkę odpadami poniesiono 15,0 % wszystkich nakładów inwestycyjnych (wobec 5,1 % w 2008 r.), a na ochronę powietrza atmosferycznego i klimatu – 8,4 % (wobec 10,7 %). Nakłady na środki trwale służące **gospodarce wodnej** w 2009 r. wyniosły 166,1 mln zł, tj. o 16,4 % wyższe niż przed rokiem (w stosunku do 2005 r. aż o 178,7 % wyższe) i stanowiły 5,9 % krajowych nakładów inwestycyjnych na ten cel i 1,5 % ogółu wydatków inwestycyjnych w województwie. Najwięcej środków przeznaczono na ujęcia i doprowadzenia wody – 81,0 % wydatków oraz na budowę i modernizację stacji uzdatniania wody – 16,1 % (w 2008 r. analogicznie: 88,9 % i 8,2 %). W przeliczeniu na 1 mieszkańca województwa kujawsko-pomorskiego nakłady na środki trwale służące ochronie środowiska w 2009 r. wyniosły 254 zł, a gospodarce wodnej – 80 zł.

Efekty rzeczowe uzyskane w wyniku przekazania w 2009 r. do użytku inwestycji ochronny środowiska i gospodarki wodnej w województwie kujawsko-pomorskim to m.in.:

- sieć wodociągowa (o długości 320,5 km),
- sieć kanalizacyjna odprowadzająca ścieki (o długości 469,4 km),
- ujęcia wodne (o wydajności 15884 m³/dobę),
- stacje uzdatniania wody (o wydajności 2127 m³/dobę),
- 851 indywidualnych oczyszczalni ścieków (o łącznej wydajności 1396 m³/dobę),
- urządzenia do unieszkodliwiania odpadów (o wydajności 8,0 tys. ton/rok).

TABL. 1 (29). ŚRODOWISKO NATURALNE

WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
STAN I OCHRONA ŚRODOWISKA						
Ścieki przemysłowe i komunalne oczyszczane w % wymagających oczyszczania ^a	73,6	98,2	100,1	100,7	100,4	101,9
Ścieki przemysłowe i komunalne nieoczyszczane na 1 km ² w dam ³	2,0	0,1
Ludność korzystająca ^b z oczyszczalni ścieków komunalnych w % ogółu ludności	38,4	63,2	66,3	67,3	69,7	70,3
Emisja przemysłowych zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza na 1 km ² w t:						
pyłowych	0,8	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3
gazowych (bez CO ₂)	4,2	3,5	3,6	3,7	3,3	2,9
Redukcja przemysłowych zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza w % zanieczyszczeń wytworzonych:						
pyłowych	97,2	98,6	98,8	99,0	99,0	99,1
gazowych (bez CO ₂)	26,7	26,8	24,3	29,2	37,6	39,6

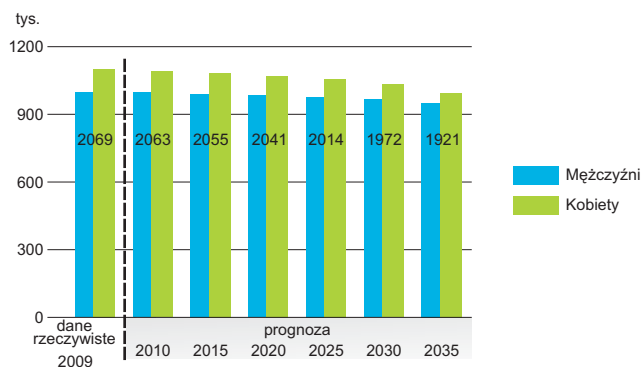
^a Odprowadzone do wód lub do ziemi. ^b Na podstawie szacunków; do 2000 r. określana jako ludność obsługiwana. ^c Dane szacunkowe.

TABL. 1 (29). ŚRODOWISKO NATURALNE (dok.)

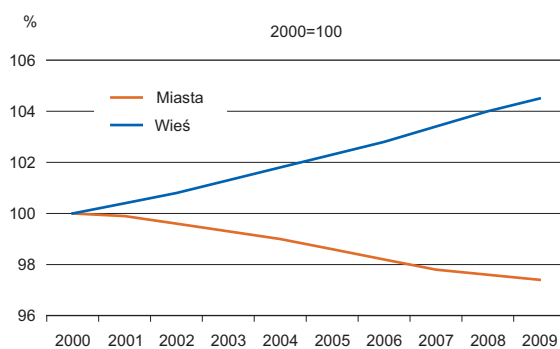
WYSZCZEGÓLNIENIE	2000	2005	2006	2007	2008	2009
STAN I OCHRONA ŚRODOWISKA						
Odpady komunalne zebrane ^a w gospodarstwach domowych (w ciągu roku) w t	364467,7	329684,4	363262,6	383738,6	368715,8	379257,5
zmieszane	317981,2	347144,2	363630,1	349481,3	350639,1
wyselekcjonowane	11703,2	16118,4	20108,5	19234,5	28618,4
w tym:						
makulatura	2369,6	2452,1	3473,8	2167,5	3409,3
szkło	4975,1	6264,8	7468,4	8087,8	9234,8
tworzywa sztuczne	2750,2	3497,3	4003,3	3346,1	4492,2
meble	48,8	209,8	99,1	79,6	169,6
wielkogabarytowe	453,9	592,8	1141,2	1106,1	2165,7
Odpady komunalne zebrane (w ciągu roku) przez zakłady oczyszczania ^{ab} na 1 mieszkańca w kg	252,0	216,0	233,3	249,5	247,8	253,2
Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona ^c :						
w % powierzchni ogólnej	31,1	32,4	32,4	32,4	32,0	31,3
na 1 mieszkańca w m ²	2702	2812	2815	2815	2780	2716
Nakłady na środki trwałe ^d (ceny bieżące) — w % nakładów ogółem — służące:						
ochronę środowiska	9,9	8,5	5,1	3,7	3,4	4,7
gospodarkę wodną	1,2	1,1	1,9	1,3	1,4	1,5
LEŚNICTWO^e						
Powierzchnia lasów:						
w tys. ha	403,2	415,7	416,6	417,7	418,0	418,7
na 1 mieszkańca w ha	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Lesistość w %	22,4	23,1	23,2	23,2	23,3	23,3
PRODUKCJA ENERGII ELEKTRYCZNEJ						
Produkcja energii ogółem w GW·h	2641,8	2989,4	2801,0	2907,8	2638,8	2951,8
według źródeł:						
wodnych i odnawialnych	912,4	850,8	791,0	921,2	885,0	1084,3
ciepłych	1729,4	2138,6	2009,0	1986,6	1753,8	1867,5
elektrownie przemysłowe	973,7	1018,4	979,0	964,8	1032,4	1111,8
elektrownie zawodowe	755,7	1120,2	1030,0	1021,8	721,4	755,7

a Dane szacunkowe. b Do 2001 r. określane jako odpady stałe wywiezione; dane obejmują odpady komunalne zmieszane i wyselekcjonowane. Od 2002 r. dane nieporównywalne z danymi za lata poprzednie ze względu na zmianę katalogu odpadów. c Stan w dniu 31 XII. d Do 2001 r. określane jako nakłady inwestycyjne.

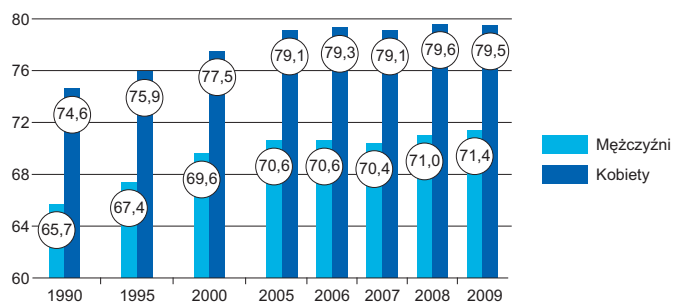
Wykres 3. LUDNOŚĆ W 2009 R. ORAZ PROGNOZA LUDNOŚCI NA LATA 2010–2035
Stan w dniu 31 XII

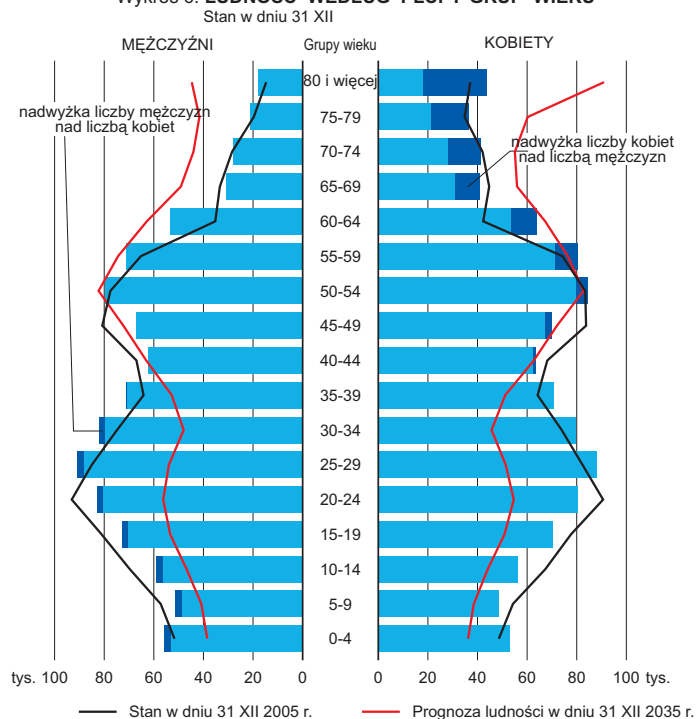
Wykres 4. DYNAMIKA LICZBY LUDNOŚCI MIAST I WSI

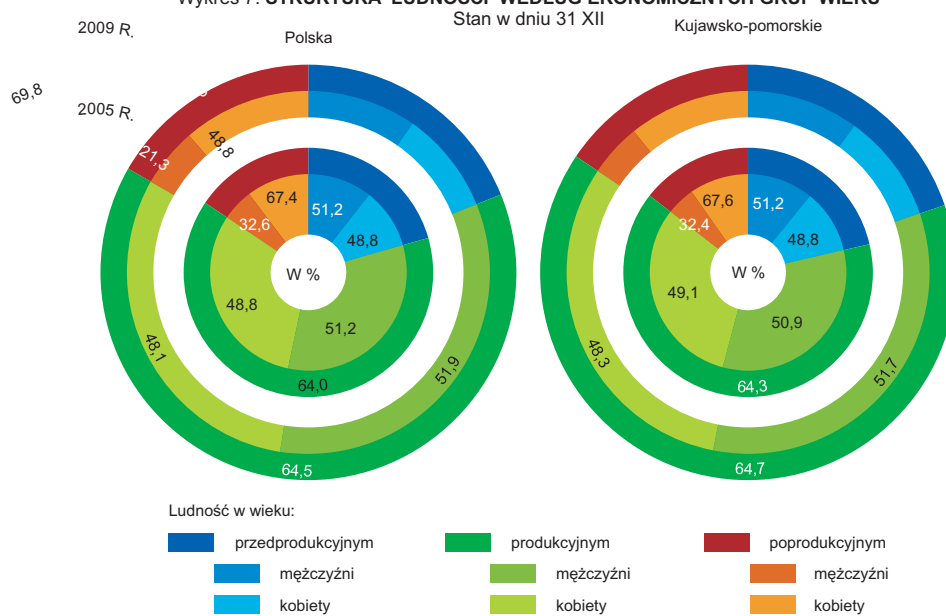
Wykres 5. PRZECIĘTNE TRWANIE ŻYCIA

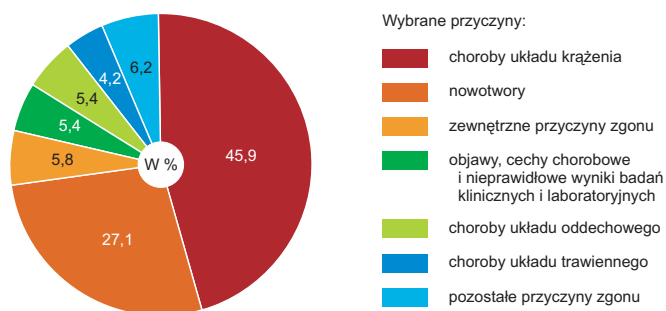
Wykres 6. LUDNOŚĆ WEDŁUG PŁCI I GRUPY WIEKU

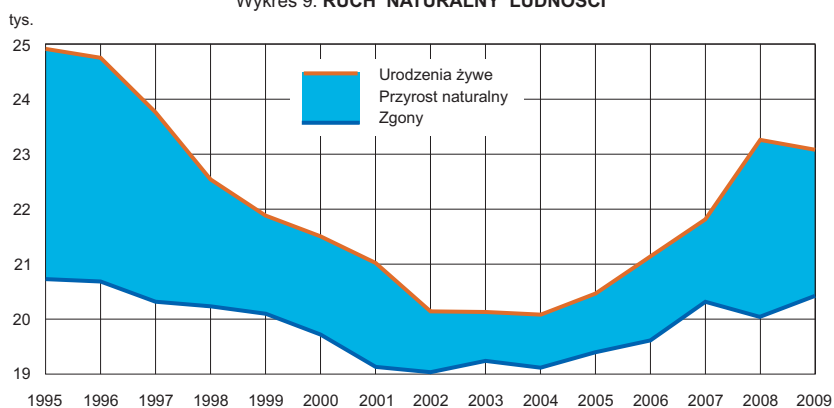
Wykres 7. STRUKTURA LUDNOŚCI WEDŁUG EKONOMICZNYCH GRUP WIEKU

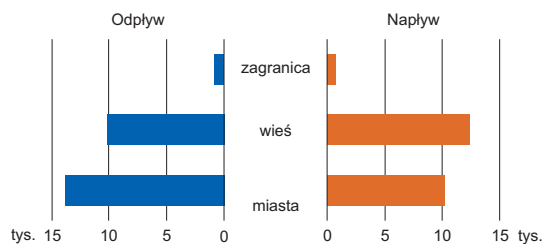
Wykres 8. STRUKTURA ZGONÓW WEDŁUG PRZYCZYN W 2008 R.

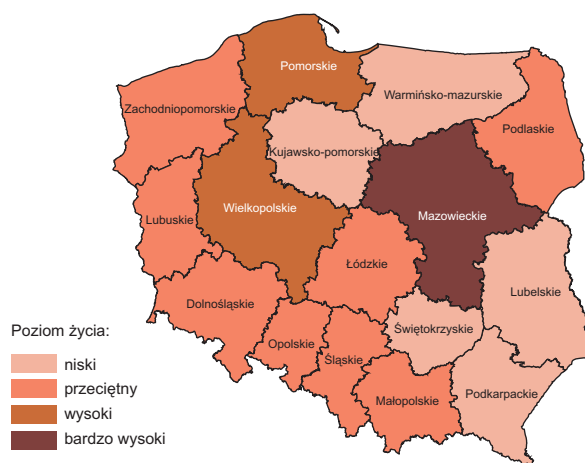

Wykres 9. RUCH NATURALNY LUDNOŚCI

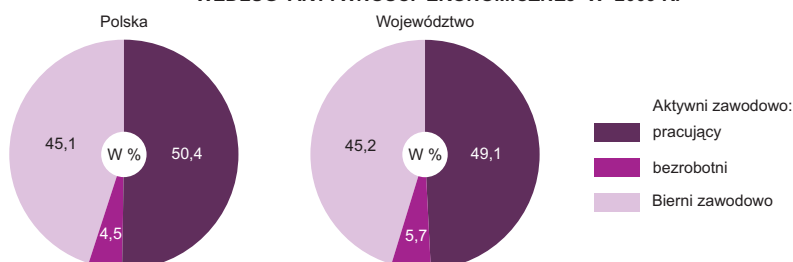

Wykres 10. MIGRACJE LUDNOŚCI W 2009 R.

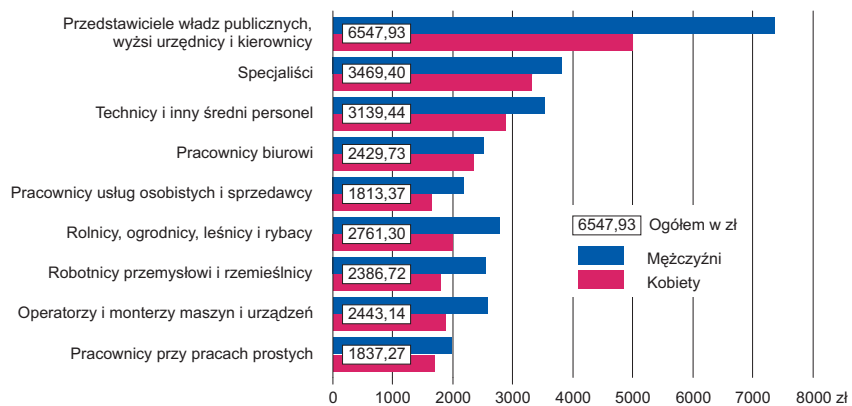

Wykres 11. ROZWÓJ EKONOMICZNY (M_{rn}) WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2009 R.

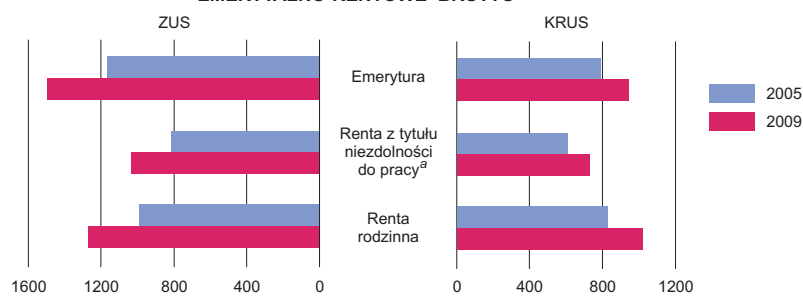
Wykres 12. STRUKTURA LUDNOŚCI W WIEKU 15 LAT I WIĘCEJ WEDŁUG AKTYWNOŚCI EKONOMICZNEJ W 2009 R.

Wykres 13. PRZECIĘTNE WYNAGRODZENIA BRUTTO PRACOWNIKÓW ZATRUDNIONYCH WEDŁUG WIELKICH GRUP ZAWODÓW W PAŹDZIERNIKU 2008 R.

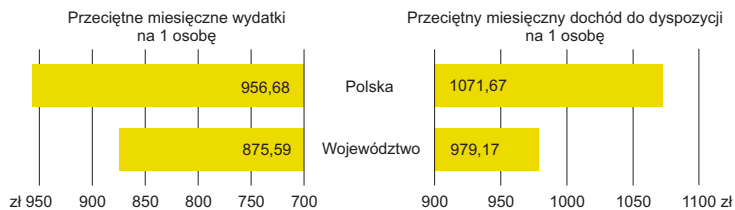

Wykres 14. PRZECIĘTNE MIESIĘCZNE ŚWIADCZENIA EMERYTALNO-RENTOWE BRUTTO

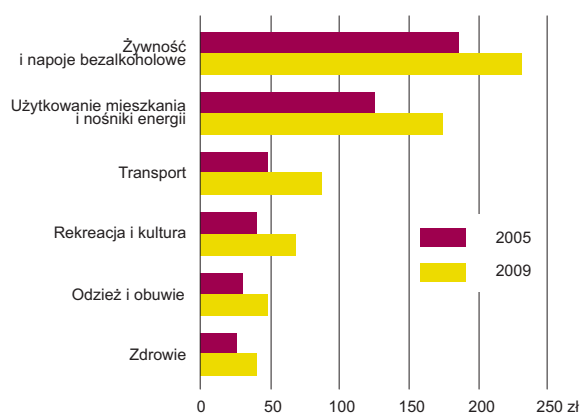

a W KRUS – renta inwalidzka.

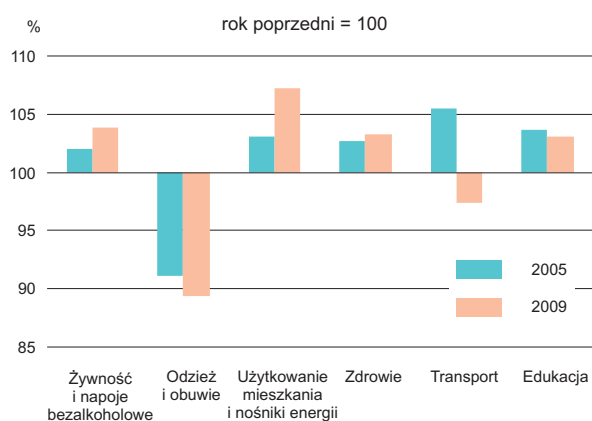
Wykres 15. BUDŻETY GOSPODARSTW DOMOWYCH W 2009 R.

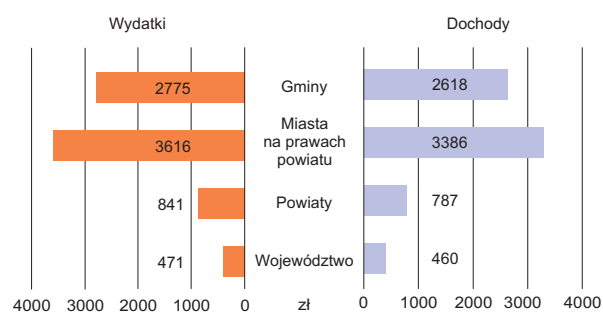
Wykres 16. PRZECIĘTNE MIESIĘCZNE WYDATKI NA 1 OSOBĘ W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH

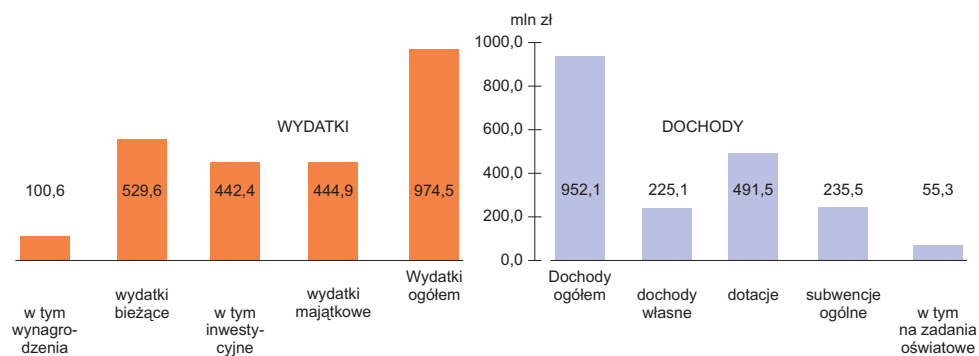
Wykres 17. WSKAŹNIK CEN TOWARÓW I USŁUG KONSUMPCYJNYCH

Wykres 18. DOCHODY I WYDATKI BUDŻETÓW JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO NA 1 MIESZKAŃCA W 2009 R.

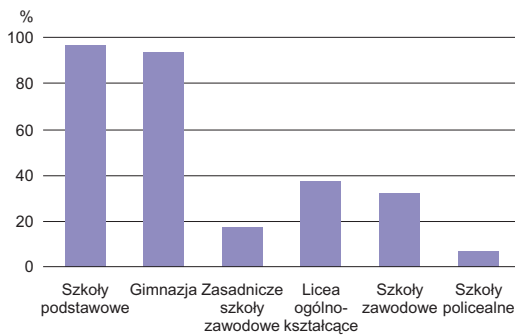
Wykres 19. DOCHODY I WYDATKI BUDŻETU WOJEWÓDZTWA WEDŁUG RODZAJÓW W 2009 R.

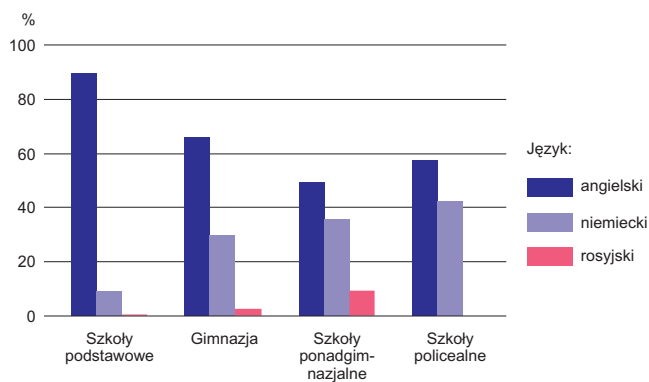
Wykres 20. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA (M₁₈) WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2009 R.

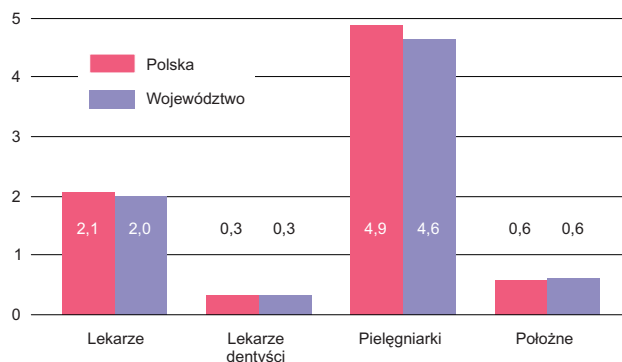
Wykres 21. WSPÓLCZYNNIK SKOLARYZACJI NETTO W ROKU SZKOLNYM 2009/10

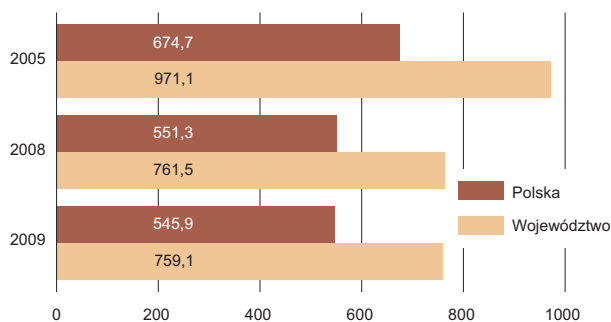
Wykres 22. UCZĄCY SIĘ JĘZYKÓW OBCYCH JAKO PRZEDMIOTU OBOWIĄZKOWEGO W SZKOŁACH DLA DZIECI I MŁODZIEŻY W ROKU SZKOLNYM 2009/10

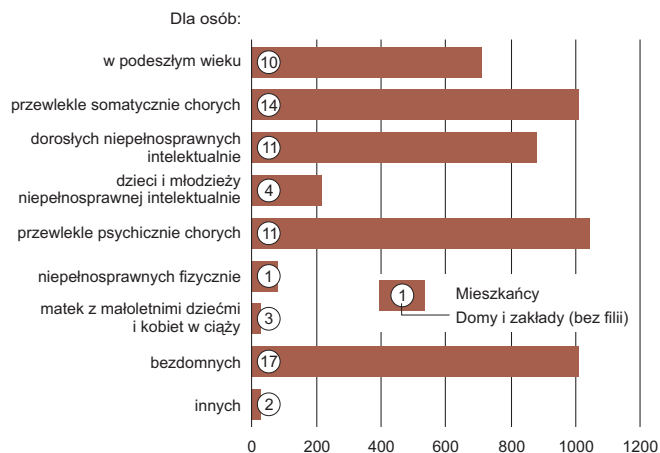
Wykres 23. **PRACOWNICY MEDYCJNI W PRZELICZENIU NA 1000 LUDNOŚCI W 2009 R.**
Stan w dniu 31 XII

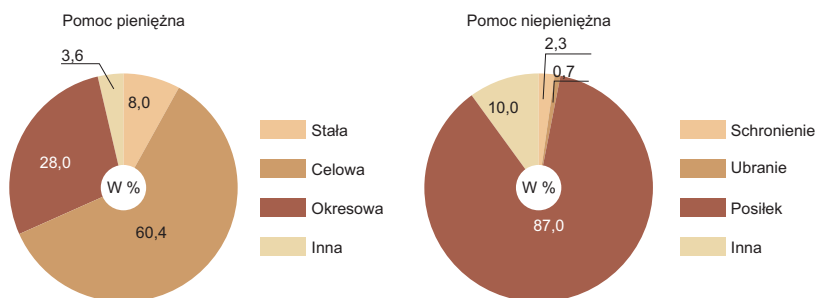
Wykres 24. **OSOBY KORZYSTAJĄCE ZE ŚWIADCZEŃ POMOCY SPOŁECZNEJ NA 10 TYS. LUDNOŚCI**

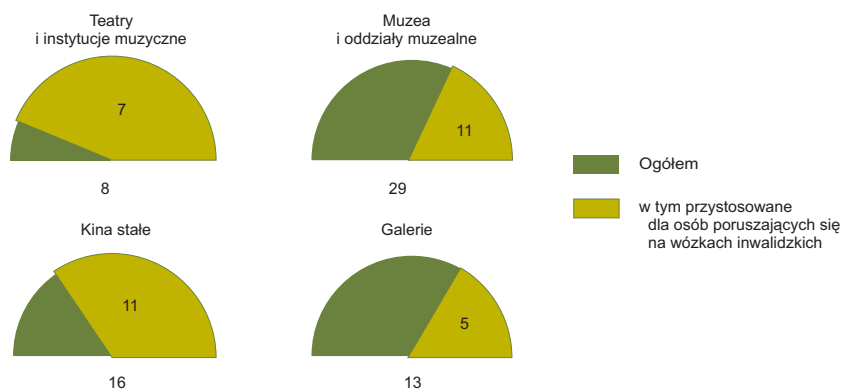
Wykres 25. **STACJONARNA POMOC SPOŁECZNA W 2009 R.**
Stan w dniu 31 XII

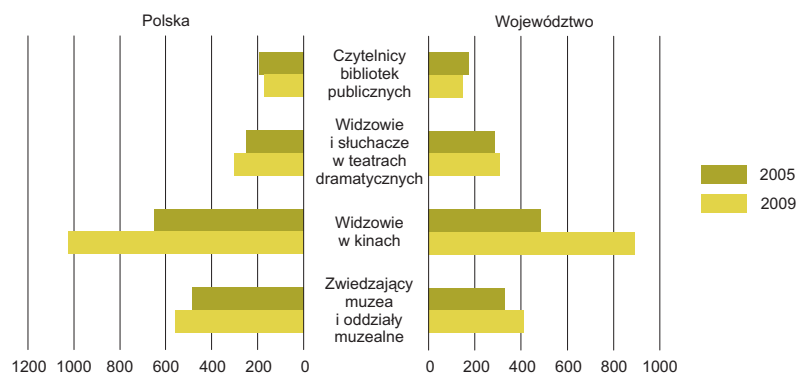
Wykres 26. STRUKTURA KORZYSTAJĄCYCH ZE ŚWIADCZEŃ POMOCY SPOŁECZNEJ W 2009 R.

Wykres 27. INSTYTUCJE KULTURY W 2009 R.
Stan w dniu 31 XII

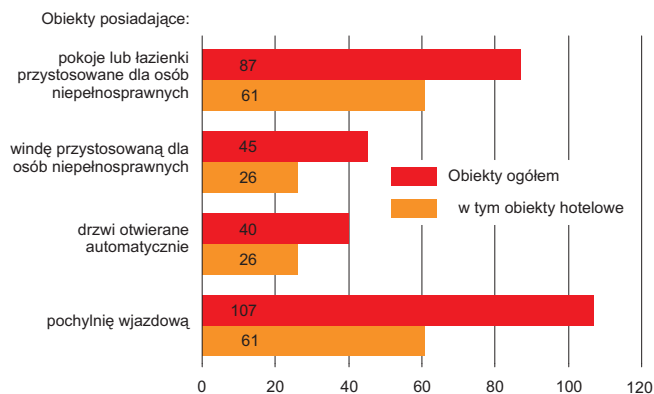

Wykres 28. WYBRANE WSKAŹNIKI DOTYCZĄCE KULTURY NA 1000 LUDNOŚCI

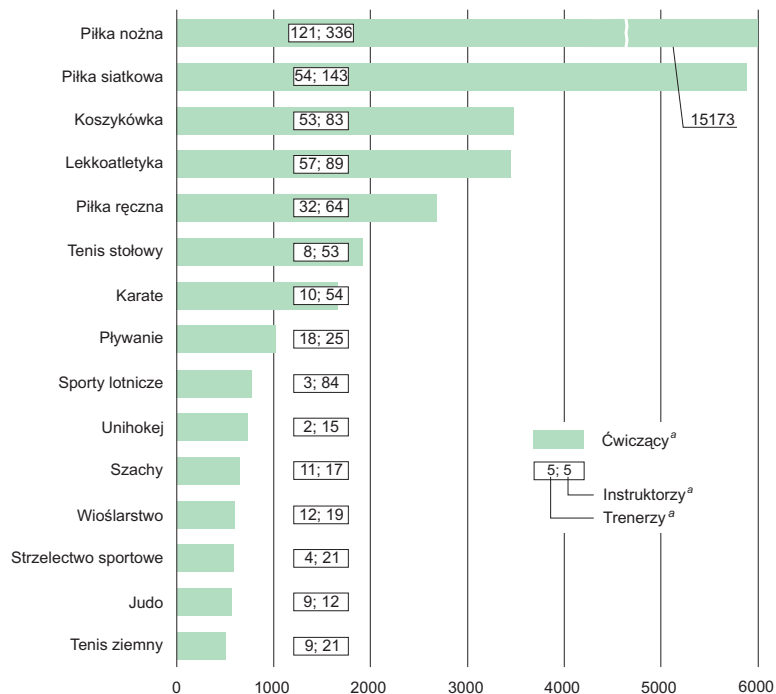
Wykres 29. **UDOGODNIENIA DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W TURYSTYCZNYCH OBIEKTACH ZBIOROWEGO ZAKWATEROWANIA W 2009 R.**

Stan w dniu 31 VII

Wykres 30. **WYBRANE DYSCYPLINY SPORTOWE W 2008 R.**

Stan w dniu 31 XII

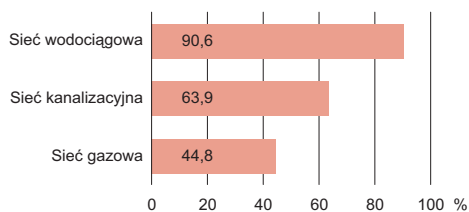

^a Liczeni tyle razy w ilu dyscyplinach występują.

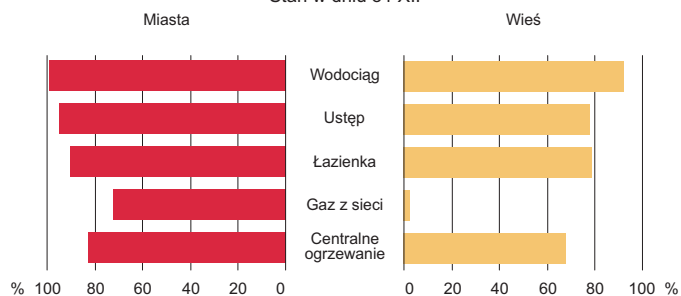
Wykres 31. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA (M_{it}) WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2009 R.

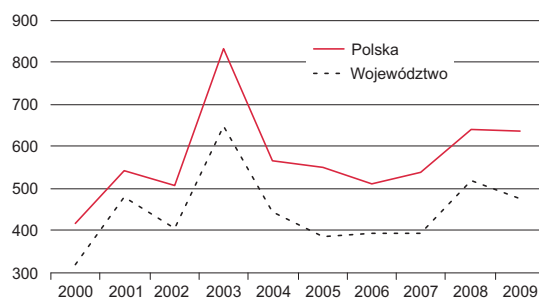
Wykres 32. LUDNOŚĆ KORZYSTAJĄCA Z SIECI WODOCIĄGOWEJ, KANALIZACYJNEJ I GAZOWEJ W 2009 R. W % OGÓŁU LUDNOŚCI

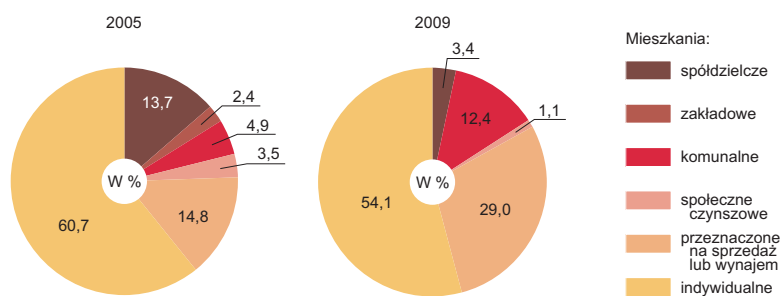
Wykres 33. MIESZKANIA WYPOSAŻONE W INSTALACJE W 2009 R.
Stan w dniu 31 XII

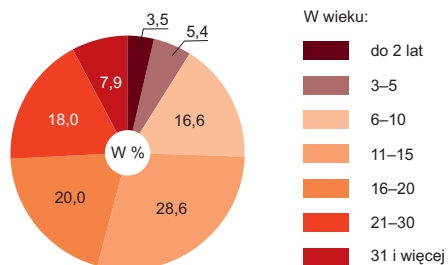
Wykres 34. MIESZKANIA ODDANE DO UŻYTKOWANIA W PRZELICZENIU NA 1000 MAŁŻEŃSTW

Wykres 35. STRUKTURA MIESZKAŃ ODDANYCH DO UŻYTKOWANIA WEDŁUG INWESTORÓW

Wykres 36. STRUKTURA SAMOCHODÓW OSOBOWYCH ZAREJESTROWANYCH WEDŁUG GRUP WIEKU W 2009 R. Stan w dniu 31 XII

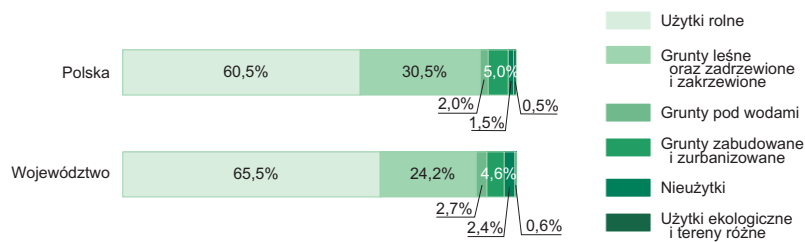
Wykres 37. **DROGI PUBLICZNE O NAWIERZCHNI TWARDEJ W 2009 R.**
Stan w dniu 31 XII

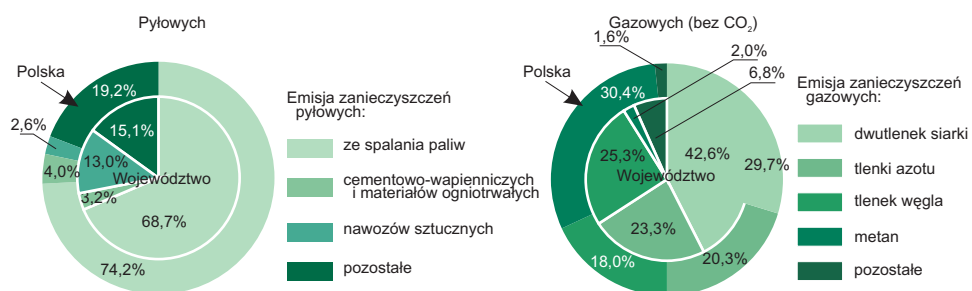
Wykres 38. **UWARUNKOWANIA ŚRODOWISKA NATURALNEGO (M_{sz}) WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2009 R.**

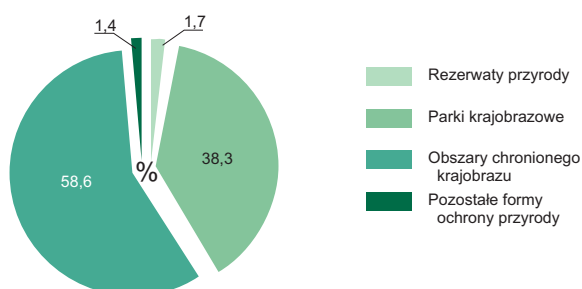
Wykres 39. **STRUKTURA POWIERZCHNI GEODEZYJNEJ WEDŁUG KIERUNKÓW WYKORZYSTANIA W 2010 R.**
Stan w dniu 1 I

Wykres 40. STRUKTURA ZANIECZYSZCZEŃ POWIETRZA Z ZAKŁADÓW SZCZEGÓLNIIE UCIAŻLIWYCH W 2009 R.

Wykres 41. STRUKTURA POWIERZCHNI O SZCZEGÓLNYCH WALORACH PRZYRODNICZYCH PRAWNIE CHRONIONEJ W 2009 R.
Stan w dniu 31 XII

	Często- tliwość	Termin wydania lub zamieszczenia w Internecie	Formy wydawnicze	Cena w zł
PUBLIKACJE OGÓLNOPOLSKIE – informacje i opracowania statystyczne				
OSOBY POWYŻEJ 50. ROKU ŻYCIA NA RYNKU PRACY W 2009 R.				
(w wersji angielskiej: przedmowa, spis treści)	rok	29 IV	Internet książka CD-ROM	x 35,00 15,00
ROCZNIKI STATYSTYCZNE				
ROCZNIK STATYSTYCZNY WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO 2011				
(wersja polsko-angielska)	rok	19 XII	Internet książka CD-ROM	x 27,00 15,00
WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE 2011 – PODREGIONY, POWIATY, GMINY				
(wersja polsko-angielska)	rok	5 XII	Internet książka CD-ROM	x 27,00 15,00
POWSZECHNY SPIS ROLNY 2010				
POWSZECHNY SPIS ROLNY 2010 – RAPORT Z WYNIKÓW WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO				
(w wersji angielskiej: przedmowa, spis treści)	jedno- razowo	15 VII	Internet książka CD-ROM	x 15,00 15,00
INFORMACJE I OPACOWANIA STATYSTYCZNE				
BIULETYN STATYSTYCZNY WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO				
(wersja polsko-angielska)	kwartał	(55–59 dni po kwartale)	Internet książka	x 20,00
RAPORT O SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO				
(w wersji angielskiej: przedmowa, spis treści, uwagi ogólne, podstawowe tendencje i tablice)	kwartał	14 IV, 14 VI, 14 IX, 14 XII	Internet książka	x 15,00
LUDNOŚĆ, RUCH NATURALNY I MIGRACJE W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM W 2010 R.				
(wersja polsko-angielska)	rok	4 VIII	Internet CD-ROM	x 15,00
RYNEK PRACY W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM W 2010 R.				
(w wersji angielskiej: przedmowa, spis treści)	rok	15 XI	Internet książka CD-ROM	x 25,00 15,00
ROLNICTWO W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM W 2010 R.				
(w wersji angielskiej: przedmowa, spis treści)	rok	30 VI	Internet CD-ROM	x 15,00
BUDŻETY JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM W 2010 R.				
(w wersji angielskiej: przedmowa, spis treści)	rok	28 XI	Internet CD-ROM	x 15,00
ZMIANY STRUKTURALNE GRUP PODMIOTÓW GOSPODARKI NARODOWEJ WPISANYCH DO REJESTRU REGON W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM W LATACH 2009–2010				
(w wersji angielskiej: przedmowa, spis treści)	co 2 lata	16 V	Internet CD-ROM	x 15,00
OCHRONA ŚRODOWISKA W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM W LATACH 2007–2009				
(w wersji angielskiej: przedmowa, spis treści)	co 3 lata	17 I	Internet CD-ROM	x 15,00
POWIATY I GMINY W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM W 2009 R.				
SYTUACJA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA W OKRESIE PROGRAMOWANIA 2007-2013				
(w wersji angielskiej: przedmowa, spis treści)	rok	18 IV	Internet książka CD-ROM	x 38,00 15,00
FOLDERY I MATERIAŁY OKOLICZNOŚCIOWE				
WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE W LICZBACH 2011				
(wersja polsko-angielska)	rok	21 X	folder	5,00
OPRACOWANIA SYGNALNE				
Komunikat o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa kujawsko-pomorskiego	miesiąc	20 dnia roboczego	Internet	x
Stan i ruch naturalny ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2010 r.	rok	31 V	Internet	x
Aktywność ekonomiczna ludności w województwie kujawsko-pomorskim	kwartał	31 III, 30 VI, 30 IX, 31 XII	Internet	x
Budownictwo mieszkaniowe w województwie kujawsko-pomorskim w 2010 r.	rok	15 VII	Internet	x
Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w województwie kujawsko-pomorskim. Stan na koniec 2010 r.	rok	16 II	Internet	x
Turystyka w województwie kujawsko-pomorskim w 2010 r.	rok	20 V	Internet	x
Innowacyjność przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim w 2010 r.	rok	19 XII	Internet	x
Wynagrodzenia pracowników według cech społeczno-ekonomicznych za październik 2010 r. w województwie kujawsko-pomorskim	co 2 lata	23 XI	Internet	x
Ochrona środowiska w województwie kujawsko-pomorskim w 2010 r.	rok	30 XI	Internet	x
Budżety gospodarstw domowych w województwie kujawsko-pomorskim w 2010 r.	rok	17 X	Internet	x
Warunki pracy w województwie kujawsko-pomorskim w 2010 r.	rok	1 VIII	Internet	x
Popyt na pracę w województwie kujawsko-pomorskim w 2010 r.	rok	30 VI	Internet	x